

**Міністерство освіти і науки України
Луцький національний технічний університет**

**ПІДПРИЄМНИЦТВО ЯК ЧИННИК
РОЗВИТКУ ІННОВАЦІЙНОЇ МОДЕЛІ
ЕКОНОМІКИ УКРАЇНИ ТА ЇЇ РЕГІОНІВ**

МОНОГРАФІЯ

Під загальною редакцією к.е.н., проф. Кривов'язюка І.В.

Київ
**К О Н Д О Р**
2020

УДК 330.341.1(477)

П 32

Рекомендовано

*Вченою радою Луцького національного технічного університету
(протокол № 7 від 27.02.2020 р.)*

Рецензенти:

Н.Т. Рудь — професор кафедри економіки Луцького національного технічного університету, доктор економічних наук, професор;

Е.М. Забарна — завідувач кафедри економічних систем і управління інноваційним розвитком Одеського національного політехнічного університету, доктор економічних наук, професор;

О.М. Полінкевич — завідувач кафедри економіки, безпеки та інноваційної діяльності підприємства Східноєвропейського національного університету імені Лесі Українки, доктор економічних наук, професор.

П32 Підприємництво як чинник розвитку інноваційної моделі економіки України та її регіонів : монографія / під заг. ред. к.е.н., проф. І.В. Кривов'язюка. Київ : Видавничий дім «Кондор», 2020. 172 с.

ISBN 978-617-7841-59-2

Монографія розкриває нове вирішення важливого науково-прикладного завдання, що полягає у поглибленні існуючих, розробленні й обґрунтуванні нових науково-методичних положень щодо формування інноваційної моделі розвитку України та її регіонів на основі реалізації підприємницького чиннику — активізації підприємницької ініціативи, розвитку інноваційної активності на регіональному рівні, підтримки розвитку підприємництва шляхом підвищення ефективності державної інноваційної політики.

Поглиблено теоретичні засади концепцій інноватики та підприємництва, методологію дослідження підприємництва в контексті формування інноваційної моделі економіки України та її регіонів. Проаналізовано розвиток підприємництва та інноваційних процесів у регіонах України. Запропоновано комплекс рішень з активізації підприємницької ініціативи та розвитку інноваційної моделі економіки України та її регіонів.

Видання розраховане на наукових працівників, викладачів вищих навчальних закладів, спеціалістів у сфері національної та регіональної економіки.

ISBN 978-617-7841-59-2

УДК 330.341.1(477)

© Бондарук Х.В., Волинчук Ю.В., Завадська О.М., Камінська І.М., Ковальська Л.Л., Кривов'язюк І.В., Ковальчук Н.В., Кулик Ю. М., Мишко О.А., Оксенюк К.І., Павлюк Л.В., Фесіна Ю.Г., Циганюк Н.С., 2020
© Видавничий дім «Кондор», 2020

ЗМІСТ

ВСТУП.....	5
------------	---

РОЗДІЛ 1 КОНЦЕПЦІЇ ІННОВАТИКИ ТА ПРОБЛЕМИ ФОРМУВАННЯ ІННОВАЦІЙНОЇ МОДЕЛІ ЕКОНОМІКИ УКРАЇНИ

1.1. Інноваційна теорія економічного розвитку країни в контексті сучасних змін	10
1.2. Особливості та проблеми формування інноваційної моделі економіки України.....	20
1.3. Ефективність державної інноваційної політики України.....	35

РОЗДІЛ 2 ТЕОРІЯ ПІДПРИЄМНИЦТВА В КОНТЕКСТІ РОЗВИТКУ ІННОВАЦІЙНОЇ МОДЕЛІ ЕКОНОМІКИ КРАЇНИ ТА ЇЇ РЕГІОНІВ

2.1. Підприємництво та інноваційний розвиток економіки країни та її регіонів	42
2.2. Значення підприємницької ініціативи в розвитку інноваційних процесів, її мотиви та стимули	53
2.3. Підприємницька ініціатива в системі факторів розвитку інноваційної активності в регіоні.....	63

РОЗДІЛ 3 МЕТОДОЛОГІЯ ДОСЛІДЖЕННЯ ПІДПРИЄМНИЦТВА ЯК ЧИННИКА РОЗВИТКУ ІННОВАЦІЙНОЇ МОДЕЛІ ЕКОНОМІКИ КРАЇНИ ТА ЇЇ РЕГІОНІВ

3.1. Методичні проблеми дослідження підприємництва в контексті інноваційного розвитку економіки країни та її регіонів.....	70
3.2. Методичний підхід до аналізу та оцінки розвитку інноваційного підприємництва регіонів країни	75
3.3. Методика аналізу розвитку підприємництва та інноваційних процесів у регіонах країни	86

РОЗДІЛ 4 АНАЛІЗ РОЗВИТКУ ПІДПРИЄМНИЦТВА ТА ІННОВАЦІЙНИХ ПРОЦЕСІВ В РЕГІОНАХ УКРАЇНИ

4.1. Аналіз розвитку підприємницької діяльності в регіонах України	90
--	----

4.2. Аналіз інноваційних процесів в регіонах України	104
4.3. Дослідження розвитку підприємницької ініціативи та її впливу на інноваційну активність в регіонах України.....	119

РОЗДІЛ 5 ПІДПРИЄМНИЦЬКІ ІНІЦІАТИВИ ТА РОЗВИТОК ІННОВАЦІЙНОЇ МОДЕЛІ ЕКОНОМІКИ УКРАЇНИ ТА ЇЇ РЕГІОНІВ

5.1. Впровадження інноваційної моделі високотехнологічної економіки України та її регіонів.....	126
5.2. Напрями підвищення підприємницької ініціативи та розвитку інноваційної активності в регіонах України.....	140
5.3. Обґрунтування заходів із забезпечення розвитку підприємництва в контексті впровадження інноваційної моделі високотехнологічної економіки України та її регіонів	145
ВИСНОВКИ.....	151
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ	155
ДОДАТКИ.....	167

ВСТУП

Економіка країни та її регіонів є інноваційною у тому випадку, коли механізм функціонування її виробництва та відтворення підсистеми життєзабезпечення доповнено процесами розвитку, а саме: активним впровадженням підприємницьких ідей; освоєнням продуктивніших техніки та технологій; розширенням та оновленням номенклатури виробництва; залученням в обіг нових ресурсів; використанням досконаліших технологій. Підприємництво у цій системі відіграє роль чинника розвитку інноваційної моделі економіки країни та її регіонів. Активізація підприємницького чинника виступає базисом інноваційного розвитку, забезпечує формування суспільства знань, характеризується провідним значенням інноваційної активності суб'єктів науки і виробництва, ростом науково-технічного виробництва, наукоємних технологій, інтелектуалізацією факторів виробництва, які формують завдяки інноваціям, новий технологічний уклад.

Проблематика дослідження підприємництва розкрита в працях багатьох вітчизняних учених, таких як О. Алимов, О. Геращенко, В. Мальцева, Н. Матвеев, Т. Мілевська, Ю. Полякова, Т. Пуліна, Т. Сазонова та відомих зарубіжних науковців — Р. Кантільйона, П. Самуельсона, А. Тюнена, Ф. Уокера, Ф. Хайєка, Й. Шумпетера та інших. Проблематика дослідження концепцій інноватики та проблем формування моделі розвитку економіки України та її регіонів у взаємозв'язку з активізацією процесів підприємництва зокрема розкрита в працях таких як Г. Андрощук, В. Геєць, В. Гусєв, В. Здір, А. Мазаракі, О. Меша, О. Мягкова, Л. Федулова, а також J. McCahery, J. Ranchordas, E. Vermeulen та ін. Відзначаючи їх вагомий внесок у досліджувану проблематику, слід зауважити, що ще й досі потребують подальшого розвитку наукові положення теорій інноватики та підприємництва, методичні засади дослідження підприємництва як чинника розвитку інноваційної моделі економіки України та її регіонів, напрями підвищення підприємницької ініціативи та розвитку інноваційної активності в регіонах України.

Структурно книга включає вступ, п'ять розділів, висновки, список використаних джерел і додатки.

У першому розділі монографії «Концепції інноватики та проблеми формування інноваційної моделі економіки України» на основі критичного аналізу вітчизняних та зарубіжних публікацій з інноваційної теорії економічного розвитку країни досліджено хронологію формування інноваційної теорії, уточнено сутність понять «інновація» та «інноваційна економіка», підходи щодо формування, впровадження та регулювання інноваційних моделей економіки країни, проблеми формування інноваційної моделі економіки України, визначено ефективність державної інноваційної політики України.

У другому розділі «Теорія підприємництва в контексті формування інноваційної моделі економіки країни та її регіонів» шляхом поглибленого аналізу змісту наукових публікацій з досліджуваної проблематики із викладом власних теоретичних підходів уточнено понятійний апарат у сфері підприємництва, розкрито взаємозв'язок між підприємництвом та інноваційним розвитком, уточнено сутність і значення підприємницької ініціативи в розвитку інноваційних процесів, досліджено її мотиви та стимули, визначено ознаки типізації підприємницької ініціативи, а також розвинено науковий підхід до групування факторів розвитку інноваційної активності, який базується на розподілі факторів за рівнями економічного розвитку, що надає змогу серед існуючих визначити місце підприємницької ініціативи та побудувати систему взаємозв'язків між ними.

У третьому розділі наукового доробку «Методологія дослідження підприємництва як чинника формування інноваційної моделі економіки країни та її регіонів» узагальнено методичні проблеми дослідження підприємництва в контексті інноваційного розвитку економіки країни та її регіонів, удосконалено методичний підхід до аналізу та оцінки розвитку інноваційного підприємництва регіонів країни, розроблено методичний підхід щодо дослідження розвитку підприємництва та інноваційних процесів у регіонах країни, й зокрема до аналізу і оцінки підприємницької ініціативи та її впливу на інноваційну активність в регіоні, який слугує основою обґрунтування майбутніх рішень, які враховують результати аналізу тенденцій розвитку підприємницької діяльності в регіонах України, розвитку підприємницької ініціативи та інноваційної активності в регіонах України, оцінки впливу підприємницької ініціативи

на розвиток інноваційної активності, а також розробки пропозицій щодо стимулювання підприємницької ініціативи та розвитку інноваційної активності в регіоні.

У четвертому розділі книги «Аналіз розвитку підприємництва та інноваційних процесів в регіонах України» на основі поглибленого аналізу сучасного стану підприємництва, даних Державної служби статистики визначено тенденції та характерні особливості розвитку підприємницької діяльності в регіонах України, виділено сильні та слабкі сторони розвитку підприємництва, а також можливості та загрози для його подальшого зростання. Здійснено поглиблений аналіз та інтегральна оцінка інноваційних процесів в регіонах України, що дозволила встановити рівень інноваційної активності, характерний для економіки України сьогодення. Досліджено тенденції розвитку підприємницької ініціативи та її вплив на інноваційну активність в регіонах України методом економіко-статистичного аналізу.

У п'ятому розділі монографії «Підприємницькі ініціативи та розвиток інноваційної моделі економіки України та її регіонів» запропоновано інноваційну модель високотехнологічної економіки України та її регіонів. З метою активізації інноваційних процесів удосконалено місцеву економічну політику, ключовим завданням якої є активізація господарської діяльності в реальному секторі економіки регіонів. В якості шляхів розвитку підприємництва рекомендовано напрямки розвитку підприємницького середовища через створення інфраструктурних утворень та формування можливостей стимулювання підприємницької ініціативи. Обґрунтовано проєкт заходів із забезпечення розвитку підприємництва в контексті впровадження інноваційної моделі високотехнологічної економіки України та її регіонів.

Концепція запропонованих у даній монографії науково-методологічних підходів і практичних рекомендацій щодо інтеграції системи взаємозв'язків підприємництва та інноватики в контексті регіонального розвитку формує надійне підґрунтя подальшого економічного зростання України та її регіонів.

Книга призначена для викладачів та студентів вищих економічних навчальних закладів і факультетів, що ведуть підготовку фахівців за економічним спрямуванням, буде корисна й всім тим, хто має

намір самостійно поглибити знання з підприємництва, інноватики та регіонального розвитку.

Монографію підготовлено авторським колективом у такому складі: к.е.н., проф. І. В. Кривов'язюк (загальна редакція, розділи 1-5 (окрім п.п. 3.2), висновки), д.е.н., проф. Л. Л. Ковальська (п.п. 2.1, 3.2, 5.3), к.е.н., доцент Н. В. Ковальчук (п.п. 2.3, 5.2), к.е.н., доцент Ю. Г. Фесіна (п.п. 1.3, 3.1), к.е.н., доцент Л. В. Павлюк (п.п. 2.1, 4.2), к.е.н., доцент О. А. Мишко (п.п. 3.3, 4.3), к.е.н., доцент І. М. Камінська (п.п. 5.1, 5.3), к.е.н., доцент К. І. Оксенюк (п.п. 4.2, 3.3), к.е.н., доцент Ю. В. Волинчук (п.п. 4.1, 5.1), к.е.н. О. М. Завадська (п.п. 1.2, 1.3), к.е.н. Н. Є. Циганюк (п.п. 2.2, 3.1), к.е.н. Ю. М. Кулик (п.п. 2.2, 2.3), Бондарук Х.В. (п.п. 5.2, 4.3).

РОЗДІЛ 1

КОНЦЕПЦІЇ ІННОВАТИКИ ТА ПРОБЛЕМИ ФОРМУВАННЯ ІННОВАЦІЙНОЇ МОДЕЛІ ЕКОНОМІКИ УКРАЇНИ

1.1. Інноваційна теорія економічного розвитку країни в контексті сучасних змін

Довгострокове економічне зростання є однією із найбільш важливих цілей макроекономічної політики кожної країни світу, адже означає збільшення обсягів виробництва і сукупних доходів, якісне використання природних ресурсів, високий рівень технологічності економіки або, навіть, її інноваційний характер, достатній рівень інформатизації суспільства, належне організаційне забезпечення, належний обсяг і якість капіталу тощо, які в сукупності забезпечують зростання добробуту в країні.

Інноваційна складова завжди відіграла важливе значення в розвитку економіки країн світу. Сьогодні, як ніколи, гостро стоїть питання відновлення інноваційності економіки України, яка не може розвиватись осторонь світових тенденцій, які пронизані досягненнями інноватики, що охоплює галузь знань людства, яка вивчає не лише закономірності процесів розвитку, формування новацій, нововведень, механізмів управління їх запровадження та подолання перепонів на шляху нововведень, але й питаннями адаптації до них людини, використання та подальшого поширення інноваційної діяльності, їх повсякчасний вплив на розвиток суспільства в цілому.

Світові і вітчизняні наукові школи та практики мають у своєму дослідницькому арсеналі достатньо концепцій, що описують закономірності здійснення інноваційної діяльності. Розвитку інноваційної діяльності сприяє формування інноваційної економіки, яка вимагає розроблення нової ідеології, яка орієнтується на нововведення і пронизує все суспільство. Наукові результати, НДДКР, технологічні та інституціональні нововведення все частіше постають головною рушійною силою як економічного прогресу, так і соціального розвитку провідних країн світу.

Вивченню причин економічного розвитку присвячено дослідження багатьох учених-економістів. В роботі [1] узагальнено основні підходи щодо інноваційної теорії економічного розвитку. Зокрема, відзначено, що «перші спроби аналізу цього процесу належать А. Сміту. Він вважав, що єдиним засобом збільшення національного багатства було досягнення задовільного торговельного

балансу. Д. Юм заперечував цю думку і стверджував, що для економічного зростання основне значення має торговельний обіг, тобто, експорт та імпорт. Принципово важливим висновком стало те, що економіка характеризується нейтральним впливом науково-технічного прогресу. Зокрема, Р. Харрод визначав його як нейтральний прогрес, за якого темп прирощення капіталу відповідає темпові збільшення доходів. Модель Харрода-Домара є теоретичним обґрунтуванням необхідності активної державної економічної політики, і будь-яке відхилення від неї може спричинити подальше розбалансування економіки. Р. Солоу подолав надмірну визначеність моделі Харрода-Домара і встановив: якщо економіка є усталеною, то починають діяти сили, які зумовлюють стан її рівноваги на тривалий час. Особливість моделі Р. Солоу полягає в доведенні не лише можливості стійкої рівноваги в економіці, а й наявності природніх тенденцій, що зумовлюють такий її стан, тобто в моделі Р. Солоу описано стабільний динамічний процес зростання. Одним із найважливіших висновків, зроблених на основі моделі Р. Солоу, є провідна роль досягнень науково-технічного прогресу в економічному зростанні, яке за його відсутності залежало винятково від темпів зростання робочої сили, а зростання доходу на душу населення переривалося. Е. Денісон вказував на процес накопичення знань, що забезпечує дві третини економічного зростання за рахунок науково-технічного прогресу. За Ромером, темпи економічного зростання за незмінності ціни нових технологій залежать лише від величини людського капіталу, зосередженого у сфері здобуття нових знань. Й. Шумпетер стверджує, що пошук і здійснення нових комбінацій чинників виробництва визначають форму, зміст і темпи економічного розвитку. Видатний український учений М. Туган-Барановський наголошував, що в основу спадів і піднесень національних економік покладено технічний потенціал знярядь праці. Дж. Р. Хікс висловлював думку, що постійне рівномірне використання нововведень та інновацій сприяло б звільненню капіталістичної економіки від глибоких кризових потрясінь» [1].

В таблиці 1.1 зведено першоджерела різних напрямів в економічних теоріях, які стали основою сучасної теорії інноватики.

Сучасні інноваційні теорії пов'язані з розвитком постіндустріального суспільства. Найпоширеніший і науково визнаний термін

«постіндустріальне суспільство» ввів у науковий обіг американський соціолог Д. Белл у 1959 р.

Характерні риси постіндустріального суспільства:

- гуманізація технологічного прогресу;
- екологізація технологічного прогресу;
- глобалізація науково-технічного перевороту.

Щоправда, якщо вивчати сучасне суспільство, щодна із них так і не стала визначальною його рисою з позицій розвитку.

Розглядаючи постіндустріальне суспільство в усіх його виявах, можна стверджувати, що сутність його подвійна:

- джерела нововведень дедалі більшою мірою залежать від результатів досліджень та конструкторських розробок;
- «сила» суспільства, що вимірюється зростанням часток ВВП у частці зайнятих, приріст яких швидше відбувається в секторі інформації та знань.

Таблиця 1.1. Першоджерела формування концепцій інноватики [2]

Дослідник	Країна	Праця	Роки видання
Витоки теорій економічного зростання			
Адам Сміт	Англія	«Дослідження про природу й причини багатства народів»	1776
Жан Кондорсе	Франція	«Ескіз історичної картини прогресу людського розуму»	1795
Давид Рікардо	Англія	«Початок політичної економії і оподаткування»	1817
Карл Маркс	Німеччина	«Капітал»	1867, 1885, 1895
Циклічність та інновації			
Михайло Туган-Барановський	Україна	«Промислові кризи у сучасній Англії, їх причини і вплив на народне життя»	1894
Микола Кондратьєв	Росія	«Великі цикли кон'юктури»	1926 (1928 видано)

Закінчення табл. 1.1.

Дослідник	Країна	Праця	Роки видання
Крістофер Фрімен	Англія	«Економічна теорія промислових інновацій»	1974
Класична теорія інновацій			
Вернер Зомбарт	Німеччина	«Капіталістичний підприємець»	1909
Йозеф Шумпетер	Австрія, США	«Теорія економічного розвитку» «Цикли бізнесу»	1912 1939
Неокласичні теорії інновацій			
Еверет Мітчел Роджерс	США	«Дифузія інновацій»	1962
Герхард Менш	Німеччина	«Технологічний пат: інновації долають депресію»	1975
Браян Чарльз Твісс	США	«Управління науково-технічними нововведеннями»	1974
Едвін Менсфілд	США	«Індустріальні дослідження та технологічні інновації» «Дослідження та інновації в сучасній корпорації» «Інновації, технологія і економіка»	1968 1971 1995
Саймон (Семен) Кузнець	США	«Вікові рухи у виробництві та цінах» «Сучасний економічний ріст: результати та роздуми»	1930 1971
Теорія знань в контексті теорії інновацій			
Едвард Денісон	США	«Аналіз економічного зростання США з 1929 по 1969» «Аналіз сповільненого економічного зростання США в 70-і рр.»	1974 1979
Теорія постіндустріального суспільства			
Д. Белл	США	«Грядущее постиндустриальное общество»	1973

Разом з тим, дослідження концепцій інноватики досить тісно пов'язано з розумінням сутності багатьох суміжних з ними понять, зокрема таких як «інновація», «інноваційна діяльність», «інноваційна економіка» та інших.

Новація — продукт інтелектуальної діяльності людей, оформлений результат фундаментальних, прикладних чи експериментальних досліджень у будь-якій сфері людської діяльності, спрямований на підвищення її ефективності. Новаціями є знання: нові ідеї, теорії, моделі, відкриття, винаходи, процеси, структури, методики, стандарти, технології тощо. Однак не всі знання мають практичну цінність. Вони стають імпульсом для перетворень лише за умов, коли набувають форми інновацій, здатних оновлювати виробничі сили, створювати передумови для технологічних і виробничих змін. Новація після прийняття до реалізації та розповсюдження набуває нової якості — стає інновацією. Зокрема, І. Дичківська пропонує розрізняти поняття «новація» («новий засіб») як певний засіб (нові ідеї, методи, методики, технології, програми тощо) та «інновації», яке ширше за змістом, оскільки означає процес, предметом якого є новації [3].

Поняття «інновація» латинською *innovare* означає оновлення, зміна, а в перекладі з англійської — «введення новацій» [4, с. 152], згідно тлумачного словника української мови — це нововведення [5, с. 358]. Відтак виникає потреба мати справжнє уявлення про його точний зміст у контексті сучасного розуміння.

В економічній теорії виникла ціла низка варіантів визначення сутності поняття «інновації» (табл. 1.2).

Аналізуючи трактування поняття «інновації», можна зробити висновок, що вчені мають різні точки зору щодо визначення його сутності. На сьогодні найбільш актуальними, на нашу думку є три підходи до визначення інновацій: об'єктивний, процесний та атрибутивний.

Процесний (функціональний) підхід у визначенні інновації передбачає комплексний процес, що включає розробку, впровадження у виробництво і комерціалізацію нових споживчих цінностей, але з нашої точки зору при даному підході відбувається ототожнення поняття «інновація» з поняттям «інноваційний процес».

Ряд вчених, що використовують об'єктивний підхід до визначення інновації трактують інновацію як об'єкт — результат науково-технічного прогресу: нової техніки, нової технології. Даний підхід щодо визначення інновації використаний і Керівництвом Осло [8, с. 30–31].

Атрибутивний або ж конкурентний підхід представляє інновацію як реакцію різних суб'єктів на виклики середовища, потреби суспільства тощо. Ми вважаємо, що такий підхід до визначення сутності інновації є доповненням до об'єктивного підходу, а саме те, що впроваджені або удосконалені інновації підвищують конкурентоздатність суб'єкта господарювання.

Таблиця 1.2. Сутність визначення поняття «інновацій», розкритих науковцями

Автор	Визначення	Підхід
Й. Шумпетер [6, с. 72]	Інновація як економічна категорія це не просто нововведення, а нова функція виробництва, зміна технології виробництва, яка має історичне значення і є необхідною. Інновація — це стрибок від старої виробничої функції до нової.	Об'єктивний
Б. Санто [7, с. 29]	Інновація — це суспільно-економічний процес, який через практичне використання ідей та винаходів призводить до створення кращих за своїми властивостями виробів, технологій та у випадку, якщо вони орієнтуються на економічну вигоду, на прибуток; їх поява на ринку може приносити додатковий успіх.	Процесний
«Керівництво Осло» [8, с. 30–31]	Інновація визначається як кінцевий результат інноваційної діяльності, втілений у вигляді нового або вдосконаленого продукту чи технологічного процесу, який використовується в практичній діяльності або в новому підході до соціальних послуг.	Об'єктивний
С. Мочерний [9, с. 656]	Інновація — новий підхід до конструювання, виробництва, збуту товарів, завдяки якому інноватор та його компанія здобувають переваги над конкурентами.	Атрибутивний
М. Портер [10, с. 345]	Інновація — це можливість здобуття конкурентної переваги. Інновації виявляються в новому дизайні, у новому процесі виробництва, у новому підході до маркетингу чи новій методиці підвищення кваліфікації працівників.	Атрибутивний

Закінчення табл. 1.2.

Автор	Визначення	Підхід
Л. Антонюк [11, с. 14]	Інновація — це нове явище, новаторство, або будь-яка зміна, яка вноситься суб'єктом господарювання у власну діяльність із метою підвищення своєї конкурентоздатності, як на внутрішньому так і на зовнішньому ринках.	Процесний
Ф. Котлер [12, с. 262–263]	Інновації — це не тільки створення нових, якісніших товарів, а ще й розвиток кращих моделей ведення бізнесу та нових ідей.	Об'єктивний
Закон України «Про інноваційну діяльність» [13]	Інновації — це новостворені (застосовані) і/або вдосконалені конкурентоздатні технології, продукція або послуги, а також організаційно-технічні рішення виробничого, адміністративного, комерційного або іншого характеру, що істотно поліпшують структуру та якість виробництва і/або соціальної сфери.	Об'єктивний

Дослідивши різні точки зору щодо тлумачення поняття інновації бачимо, що більшість вчених дотримувались концепції дослідження Й. Шумпетера. Міжнародна наукова точка зору, синтезована Керівництвом Осло також базується на даній концепції та інтерпретує інновацію як перетворення потенційного науково-технічного прогресу в реальний, утілений в нових продуктах і технологіях.

На нашу думку, поняття інновація — це результат реалізації нових товарів (робіт, послуг тощо), а також їх вдосконалення суб'єктом господарської діяльності з метою підвищення їх конкурентоспроможності і забезпечення потреб споживачів.

Не менш дискусійним є питання щодо визначення поняття «інноваційна діяльність». Для забезпечення постійного оновлення продукції і вдосконалення виробничих процесів на підприємстві слід постійно виявляти поточні та майбутні проблеми, пов'язані із зміною життєвого циклу продукції й технології. Це означає здійснення пошукової інноваційної діяльності в різних напрямках з виділенням окремих інноваційних проєктів, пріоритетних на час їх актуалізації.

Теоретичні аспекти інноваційної діяльності вивчались багатьма вітчизняними і закордонними вченими. Однак погляди на питання щодо сутності і основних понять інноваційної діяльності неоднозначні. Огляд основних теоретичних підходів щодо визначення поняття наведено в табл. 1.3.

Таблиця 1.3. Тлумачення суті поняття «інноваційна діяльність»

Автор	Тлумачення поняття
С. Ільєнкова [16, с.19]	Інноваційна діяльність — поняття більш широке. Воно включає науково-технічну діяльність, організаційну, фінансову і комерційну та є важливою складовою просування нововведень споживачам.
Р. Фатхутдинов [17, с.46]	Інноваційна діяльність — процес зі стратегічного маркетингу, НДДКР, організаційно-технологічної підготовки виробництва, виробництва та оформлення нововведень, їх впровадження (їх перетворення в інновацію) і розповсюдженню в інші сфери (дифузія).
В. Дорофеев [18, с.14]	Інноваційна діяльність — це спільна діяльність багатьох учасників ринку в єдиному інноваційному процесі з метою створення і реалізації інновації.
С. Ілляшенко [19, с.17]	Інноваційна діяльність (інноваційний процес) означає процес створення (розробки і виготовлення), упровадження й поширення інновацій.
Л. Федулова [13, с. 47]	Інноваційна діяльність — процес, спрямований на реалізацію результатів завершених наукових досліджень і розробок або інших науково — технічних досягнень у новий чи вдосконалений продукт, який реалізується на ринку, в новий чи вдосконалений технологічний процес, що використовується у практичній діяльності, а також пов'язані з цим додаткові наукові дослідження й розробки.
Закон України «Про інноваційну діяльність» [14]	Інноваційна діяльність — це діяльність, що спрямована на використання і комерціалізацію результатів наукових досліджень та розробок і зумовлює випуск на ринок нових конкурентоздатних товарів і послуг.

Відтак, найбільш повним є визначення Л. Федулової, що передбачає процес створення та вдосконалення продукту чи процесу з подальшою їхньою комерціалізацією [14].

Сучасний етап розвитку світового господарства позначений поєднанням інноваційного підприємництва з новою якістю капіталу. Тому помітна особливість сучасного господарства — набуття ним нової якості зростання.

Інноваційна економіка в умовах розвитку суспільства знань, характеризується провідним значенням інноваційної активності суб'єктів науки і виробництва, ростом науково-технічного виробництва, наукоємних технологій, інтелектуалізацією факторів виробництва, які формують завдяки інноваціям, новий технологічний уклад [15, с. 36].

Сутність поняття «інноваційна економіка» може трактуватись з різних підходів (табл. 1.4).

Таблиця 1.4. Підходи до трактування поняття «інноваційна економіка» (узагальнено на основі [14; 20])

Автор	Тлумачення поняття
<i>Інноваційна економіка як економіка знань</i>	
В. Деля	Продукт знанневого суспільства, при якому господарства, підприємства, галузі, країни світу розвиваються з допомогою генерації інноваторами інновацій, трансформованих з фундаментальних наук, для отримання надприбутків за рахунок присвоєння інтелектуальної ренти.
В. Сизоненко	Економіка, що базується на знаннях, тобто генеруванні, дистрибуції і використанні знань та інформації або «інтелектоекноміка», яка спирається на використання інтелектуального й людського капіталу.
<i>Інноваційна економіка як інституціональна економіка</i>	
Н. Краус	Економіка з високим рівнем знань та високим духовно-моральним наповненням, в якій суб'єкти господарства та галузі розвиваються з допомогою генерації інноваторами інновацій, які трансформувалися з наукових та фундаментальних розробок з метою отримання надприбутків.
<i>Інноваційна економіка як економіка суспільства</i>	
Л. Федуллова	Економіка суспільства, заснованого на знаннях, інноваціях, на позитивному ставленні до нових ідей, нових машин, систем і технологій, на готовності їх практично реалізувати в різних сферах людської діяльності.

Як ми вважаємо, інноваційна економіка — це економіка суспільства, в якій стабільне функціонування підсистем її виробництва і відтворення підсистеми життєзабезпечення доповнено процесами розвитку, що визначають спрямованість позитивних змін у цих підсистемах і які формуються на позитивному ставленні до інновацій.

Притаманними рисами інноваційної економіки є [20, с. 24–25]:

- у структурі інновацій близько 60 % становлять інновації, які мають значення прориву або належать до великих технологічних досягнень;
- стабільне зростання частки наукомісткого сектору виробництва, зокрема в доданій вартості та зайнятості;
- активне запровадження інновацій в економіці супроводжується зниженням матеріало- та енергомісткості виробництва, зростанням продуктивності праці, підвищенням конкурентоспроможності країни;
- розширення кластерів високотехнологічних виробництв зумовило помітний структурний зсув світового експорту на користь продукції високо- та середньотехнологічних галузей;
- чітко визначена спрямованість відтворювального процесу на досягнення високої технологічної конкурентоспроможності країни за рахунок наукових знань, технологій та інформації;
- наявність соціально-економічної інфраструктури, релевантної завданням зростання технологічної конкурентоспроможності до рівня найрозвинутіших країн світу;
- наявність технологічного і виробничого потенціалу — матеріальних і людських ресурсів, здатних забезпечити випуск конкурентної високотехнологічної продукції;
- значно вищі порівняно з традиційною економікою показники економічної ефективності виробництва, більш ніж на половину досягнуті за рахунок інноваційних чинників.

Виділяють наступні тенденції розвитку інноваційної діяльності в країнах світу [20, с. 20–21]:

- проблеми освоєння інноваційних технологій у промисловості є ключовими для більшості розвинутих країн;
- інтелектуальний продукт досліджень є першоосновою виробничих інновацій; сформувався вид товару як результат інтелектуальної діяльності;

- система охорони промислової діяльності є обов'язковим атрибутом розвинутих держав;
- виробничо-технологічний сектор світової економіки та промисловість, особливо у сфері високих технологій, стають глобальними за своїм змістом. Розроблення високих технологій, виробництво на їхній основі високотехнологічної продукції, вихід із нею на світові ринки, розширення міжнародної інтеграції в цій сфері стали для більшості промислово розвинутих країн Західної Європи, США, Японії та країн Південно-Східної Азії важливою стратегічною моделлю і «локомотивом» економічного зростання;
- найактуальніша тематика наукових досліджень представлена розробками у сфері інноваційних технологій (ІТ) та захисту навколишнього середовища. Вагоме місце посідають дослідження в галузі живої матерії, зокрема медичної тематики, і технології розроблення альтернативних джерел енергії та енергозбереження. Тематика, що отримала найбільшу пріоритетність, останнім часом пов'язана з вирішенням проблем штучного інтелекту, нанотехнологій та мікромашин, використання сонячної енергії, глибинної переробки відходів;
- прогрес у технологіях переробки інформації, системах телекомунікацій і фінансових технологій веде за собою формування єдиного світового ринку товарів, капіталу і праці. Становище країни в геополітичній конкуренції ХХІ ст. визначають освіта і охорона здоров'я населення, розвиток науки, можливості інформаційного середовища, розвиток ключових виробничо-технологічних систем новітнього технологічного укладу, здатність господарського механізму генерувати високу інноваційну активність [20, с. 20–21].

1.2. Особливості та проблеми формування інноваційної моделі економіки України

Більшість розвинених країн світу вже віднайшли оптимальний шлях свого розвитку, впровадивши одну із інноваційних моделей розвитку економіки: зорієнтувавши економіку на виконання науко-

во-технічних програм і проєктів міжнародного значення або на стимулювання поширення знань, трансфер технологій, введення у господарський обіг об'єктів інтелектуальної власності, чи викорис-тавши одночасно обидва механізми.

Різноманітні підходи щодо формування, впровадження та регулювання інноваційних моделей економіки країни представлені науковими доробками вітчизняних та іноземних вчених. Так, В. Гусєв [21] розкриває методологію формування та запровадження ефективної державної інноваційної політики, яка сприятиме реалізації інноваційної моделі економіки. Низка дослідників [22] висвітлює найкращий досвід регулювання інноваційної діяльності в країнах ЄС та можливості його адаптації до українських умов. В роботі В. Здір [23] визначено ключові пріоритети інноваційної моделі розвитку української економіки. Такі дослідники, як Л. Федулова, А. Мазаракі та Г. Андрощук [24] розкрили особливості здійснення інноваційної політики країни. Визначальною для досліджуваної проблематики є Національна доповідь науковців Національної академії наук України [25], де здійснено оцінку стану інноваційної сфери України, визначено проблеми і бар'єри, які гальмують її розвиток, обґрунтовано стратегічні напрямки подальшої інтеграції країни у світовий науково-технологічний простір. Заслуговує на увагу й доробок [26], де вперше гальмування темпів економічного зростання в світі представлено як результат впливу інноваційних процесів. Також автором вказано на вплив кризових явищ і процесів, їх взаємозв'язок з циклічністю, але вже в іншій праці [27]. Матеріали дослідження О. Меша [28] спрямовано на визначення ролі інноваційної політики у створенні відповідної моделі розвитку економіки. Закордонний досвід державного регулювання науково-технічної та інноваційної діяльності передових країн світу (США, Великобританії, Канади, Японії, Франції, а також багатьох інших інноваційних країн) розкрито в статті О. Мягкової [29]. Значну цінність також мають наукові напрацювання зарубіжних вчених [30–32].

Основні чинники, що зумовлюють необхідність здійснення інноваційних процесів такі:

- науково-технічний прогрес;
- створення нових, ефективніших технологій;
- розвиток інфраструктури, зокрема інформаційної;

- зміни в потребах споживачів, які спонукають до зрушень у структурі попиту й виникнення нових ринків збуту, нових методів управління та організації виробництва і праці.

Об'єднана модель інноваційного процесу зображена на рисунку 1.1.

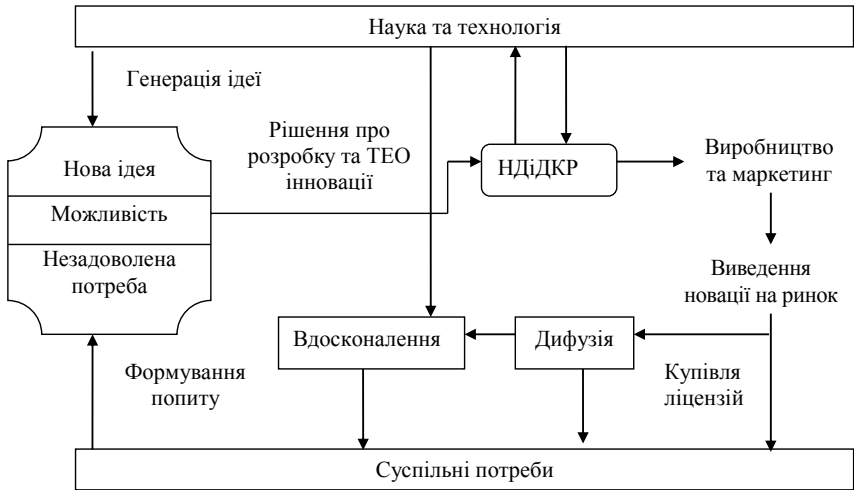


Рис. 1.1. Узагальнена модель інноваційного процесу

Завданнями забезпечення економічного зростання інноваційного типу в умовах модернізації економіки є:

- формування відповідних технологічних, інституційних та організаційних структур, здатних поєднати всі необхідні елементи в загальну відтворювальну систему розвитку сучасного технологічного укладу;
- створення сприятливого макроекономічного середовища — гарантія стабільності та нормального інвестиційно-інноваційного клімату;
- підтримка конкурентоспроможності національної економіки адекватною валютною та фінансовою політикою тощо;
- застосування адекватних мотивів поведінки й оптимальних організаційних форм суб'єктів на макrorівні (забезпечення чіткості та визначеності прав власності, що сприятиме підвищенню рівня відповідальності за управління підприємствами,

орієнтацію підприємницької діяльності на підвищення ефективності виробництва, прогресивні виробничі та управлінські нововведення).

Економічна й технологічна парадигма в країнах світу за повоєнний період пройшла такі етапи:

1) технологічна парадигма відтворювального періоду — в 1955–1961 рр. витрати на дослідження і розробки в західноєвропейських країнах зростали більш як на 20 % на рік;

2) перехід до ресурсозберігаючої технологічної парадигми — нафтова криза 70-х років ХХ ст. спричинила необхідність проведення докорінних системних змін у національних економіках країн-нафтоімпортерів;

3) технологічна парадигма переходу до нестандартизованої продукції — нові групи країн (Республіка Корея, Малайзія, Таїланд, Індонезія, Китай та ін.) починають освоювати виробництво стандартизованої продукції, користуючись своїми перевагами в дешевій робочій силі [14, с. 19–20].

Ключовим процесом руху від відтворювального до інноваційного типу розвитку є перехід від індустріально-ринкової до інформаційно-мережевої економіки [25, с. 13]. Формування інформаційно-мережевої економіки супроводжується змінами в технологічних укладах, в соціальній організації суспільства, яке поступово глобалізується та перетворюється в інформаційно-мережеве. Останнім доказом важливості врахування такого переходу слугує інформаційна війна Росії під час конфлікту на Донбасі та анексії території Криму.

Аналіз закордонного досвіду [30–32] показує, що держава повинна створити умови для усунення суперечностей між незатребуваністю науки та необхідністю оновлення технічної бази всіх галузей господарства, а також забезпечити необхідну фінансову підтримку пріоритетних розробок.

Проблемний характер значно впливає на формування базових вихідних умов формування інноваційної моделі розвитку економіки України та її регіонів:

- освітню та професійну підготовку висококваліфікованого персоналу, що буде конкурентоспроможним на світовому ринку праці;

- виробництво високотехнологічної продукції, здатної конкурувати на міжнародних ринках товарів і послуг;
- розвиток інноваційної інфраструктури, що буде здатна забезпечувати своєчасний обмін інформацією між суб'єктами інноваційного середовища, ринкового середовища, де забезпечується генерація, виробництво, розподіл, обмін чи продаж інновацій.

Ці умови у взаємодії з високоефективною державною інноваційною політикою дозволять зайняти нашій державі гідне місце в міжнародному інноваційному середовищі.

Комерційна орієнтація вузів у певній мірі переорієнтувала їх інтереси не стільки на забезпечення спроможності та мотивації студентів до оволодіння знаннями, скільки на забезпечення їх платоспроможності. Це обумовило суттєве зниження реальних освітніх стандартів та поглиблення їх відриву від нормативних, які, навпаки, формально постійно підвищувались. Лише шість українських університетів потрапили в рейтинг 1000 найкращих університетів світу за версією The QS World University Rankings у 2019 р. Зокрема, на 481 позиції рейтингу знаходиться Харківський університет ім. Каразіна (в минулому році — на 401–410 позиції). Позицію 531–540 посідає Київський національний університет ім. Шевченка (у 2018 році — 411–420 позиція). Національний технічний університет «Київський політехнічний інститут ім. Сікорського» посів 601–650 позицію (в 2018 році — 501–550 позиція). Національний технічний університет «Харківський політехнічний інститут» — 701–750 позиція (у 2018 році також 701–750 позиція). Львівський політехнічний національний університет розділив з Сумським державним університетом 751–800 позиції.

Відзначимо, що в Україні відбувається поступова деградація інноваційного потенціалу: кількість дослідників в Україні стрімко скорочується (із 133744 осіб у 2010 р. до 59392 осіб у 2017 р.), наукоємність ВВП (витрати на наукові дослідження та науково-технічні (експериментальні) розробки за всіма джерелами у відсотках до валового внутрішнього продукту) у 2018 р. становила лише 0,47 %, динаміка кількості підприємств, що займаються інноваціями, негативна (у 2017 р. відбулося скорочення кількості підприємств промисловості, що провадили інноваційну діяльність, на 9 % порівняно з 2016 р. до 16,2 % всіх промислових підприємств), хоча

окремі приклади інноваційного підприємництва та високих технологій, що успішно розвиваються, у нашій економіці є. Інвестиції у нематеріальні активи протягом останніх 15 років становили близько 2–4 % всіх капітальних інвестицій, а частка видів діяльності, що відносяться до високотехнологічних (із сукупною інтенсивністю витрат на дослідження і розробки у співвідношенні до валової доданої вартості — 13,6 і більше) і середньотехнологічних (із сукупною інтенсивністю витрат на дослідження і розробки у співвідношенні до валової доданої вартості — 3,2–13,5), в обсязі реалізованої промислової продукції у 2017 році становила 11,3 % [33].

Кількість упроваджених інноваційних технологічних процесів (нових або вдосконалених методів обробки та виробництва продукції) у 2017 р. становила лише 1831, найбільше з яких впровадили підприємства м. Києва (30,0 %), Харківської (12,6 %), Сумської (12,3 %), Запорізької (7,8 %) та Дніпропетровської (5,8 %) областей; за видами економічної діяльності — підприємства з виробництва машин і устаткування, не віднесених до інших угруповань (18,8 %), добування природного газу (17,7 %), виробництва готових металевих виробів, крім машин і устаткування (13,4 %), та харчових продуктів (7,9 %). Із загальної кількості впроваджених інноваційних технологічних процесів 611 — маловідходні, ресурсозберігаючі [34; 35].

Узагальнюючі різноманітні підходи можна стверджувати, що методи формування інноваційної інфраструктури в розвинених країнах є наступними:

- забезпечення конкуренції і регулюючі реформи, компенсуючи неефективне функціонування ринку;
- розвиток технологічного прогнозування та технологічного аудиту (Нідерланди, Швеція, Великобританія), що використовуються у зв'язку з браком інформації;
- формування баз стратегічної ринкової інформації та навчання у формі «case — studies» («cluster — studies») (Канада, Данія, Фінляндія, Нідерланди, США);
- підтримка посередницьких мереж і структур (Австралія, Данія, Нідерланди, Великобританія) у випадку обмеженого взаємодії між суб'єктами інноваційної системи;

- забезпечення платформ для конструктивного діалогу (Австрія, Данія, Фінляндія, Німеччина, Нідерланди, Швеція, Великобританія, США);
- розвиток мережевої кооперації (схеми розробки кластерів) (Бельгія, Фінляндія, Нідерланди, Великобританія, США);
- формування дослідницьких промислових центрів (Бельгія, Данія, Фінляндія, Нідерланди, Іспанія, Швеція, Швейцарія) для регулювання інституціональних невідповідностей між інфраструктурою суспільного знання і ринковими вимогами;
- кооперація дослідних промислових центрів (Фінляндія, Іспанія, Швеція);
- формування людського капіталу (Данія, Швеція);
- програми трансферу технологій (Іспанія, Швейцарія);
- політика громадського навчання (Австрія, Нідерланди, Швеція, Данія) у країнах з недостатньо розвиненим попитом при наявності недостатньо вимогливих покупців;
- приватизація за наявності виявлених помилок уряду;
- раціоналізація ділових відносин (Канада);
- забезпечення горизонтальних зв'язків (Канада, Данія, Фінляндія);
- громадські консультації (Канада, Нідерланди);
- скорочення урядового втручання (Канада, Великобританія, США).

Близько 77 % від всіх установ інноваційної інфраструктури у Європі не є самоокупними, тобто залежать від державного фінансування. Причому держава покриває як початкові (так звані незворотні) інвестиції, так і поточні витрати на функціонування. Що стосується міждержавного аналізу, то, наприклад, в Італії відсоток прибуткових бізнес-інкубаторів досить високий (38 %), у Франції кількість підприємств, що знаходяться на самофінансуванні, лише 18 %. Виняток складає Великобританія, де практично всі організації інфраструктури підтримуються приватним сектором і зосереджені на прямому трансфері технологій. Для України державна фінансова підтримка розвитку інноваційної інфраструктури практично не відбувається. Так само на низькому рівні й фінансування витрат на дослідження і розробки. Так, витрати США на дослідження і розробки становлять близько 480 млрд дол, витрати Китаю близько 350 млрд дол, Індії — близько 100 млрд дол, країн ЄС — близько 340 млрд дол. В Україні витрати на ДіР значно мен-

ші порівняно з США та іншими країнами. Так, загальний обсяг видатків бюджету на виконання досліджень і розробок у 2018 р. становив лише 7320,24 млн грн (або 0,27 млрд дол), з них 70,98 % — за рахунок загального фонду. Проте, слід відзначити позитивну тенденцію щодо зростання фінансування витрат на дослідження та розробки в останні роки, хоча цей рівень й лишається дуже низьким (рис. 1.2).

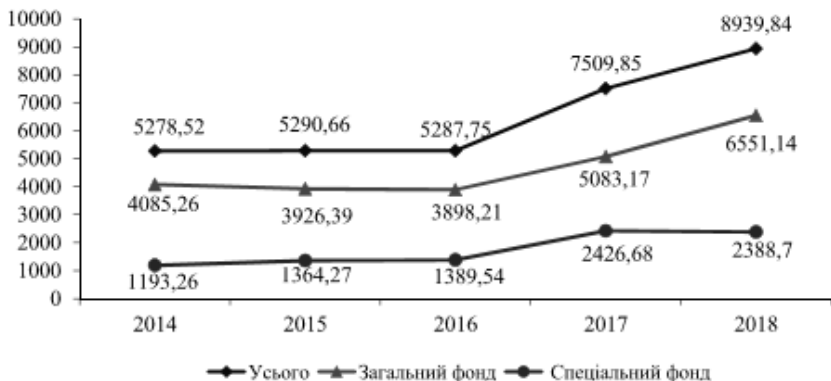


Рис. 1.2. Динаміка бюджетного фінансування ДіР, млн грн [35]

За напрямками бюджетного фінансування наукової сфери видатки загального фонду розподілено таким чином: на ДіР у цілому спрямовано 79,31 % (2017 р. — 81,83 %) від загального обсягу видатків загального фонду на наукову сферу, зокрема на: фундаментальні НД — 49,35 % (2017 р. — 51,31 %), прикладні ДіР — 26,97 % (2017 р. — 27,94 %), ДЦНТП — 2,17 % (2017 р. — 1,90 %), розробки за державним замовленням — 0,64 % (2017 р. — 0,50 %), проекти у межах міжнародного науково-технічного співробітництва — 0,18 % (2017 р. — 0,18 %); на фінансову підтримку розвитку наукової інфраструктури та оновлення матеріально-технічної бази — 9,38 % (2017 р. — 7,78 %); на інші напрями бюджетного фінансування наукової сфери — 9,63 % (2017 р. — 11,31 %) [35].

Досвід розвинених країн свідчить, що в умовах глобальної конкуренції на світовому ринку виграє той, хто має розвинену інфраструктуру реалізації нововведень, хто володіє найефективнішим

механізмом інноваційної діяльності і використовує увесь діапазон технологій створення та реалізації інновацій.

Так, в рейтингу країн світу за індексом інновацій 2019 року лідирують такі країни як Швейцарія, Швеція, США, Нідерланди, Великобританія, Фінляндія, Данія, Сінгапур, Німеччина, Ізраїль; Польща займає 39 місце, Росія — 46, Грузія — 48, Молдова — 58, Армения — 64, Білорусь — 72, Казахстан — 79 місце (дослідження охоплює 129 країн). Україна за Глобальним індексом інновацій посіла 47 місце, що на 4 позиції гірше порівняно з 2018 р. (табл. 1.5).

Таблиця 1.5. Динаміка глобального індексу інновацій країн світу

Країни	2013 р.		2015 р.		2017 р.		2019 р.	
	Місце	Бал (0–100)	Місце	Бал (0–100)	Місце	Бал (0–100)	Місце	Бал (0–100)
Швейцарія	1	66,54	1	68,30	1	67,69	1	67,24
США	5	60,31	5	60,10	4	61,40	3	61,73
Великобританія	3	61,25	2	62,42	5	60,89	5	61,30
Німеччина	15	55,83	12	57,05	9	58,39	9	58,19
Китай	35	44,66	29	47,47	22	52,54	14	54,82
Японія	22	52,23	19	53,97	14	54,72	15	54,68
Франція	20	52,83	21	53,59	15	54,18	16	54,25
Польща	49	40,12	46	40,16	38	41,99	39	41,31
Росія	62	37,20	48	39,32	45	38,76	46	37,62
Україна	71	35,78	64	36,45	50	37,62	47	37,40

Побудовано за даними: The Global Innovation Index 2013, 2015, 2017, 2019. URL: https://www.wipo.int/global_innovation_index/en.

У розрізі показників Україна в 2019 році має таку ситуацію: політична та операційна стабільність — 125 місце з 129-ти, ефек-

тивність уряду — 95, верховенство права — 107, легкість початку бізнесу — 48, легкість вирішення проблеми неплатоспроможності — 115, освіта — 43, вища освіта — 37, інформаційні та комунікаційні технології — 81, урядові онлайн-послуги — 92, загальна інфраструктура — 95, екологічна стійкість — 120, кредитування — 91, легкість отримання кредитів — 29, кредитування приватного сектора — 86, інвестиції — 115, кваліфіковані працівники — 45, створення знань (патенти, винаходи) — 17 (в цьому розділі за показником корисні моделі за походженням — 1 місце), вплив на знання — 47, поширення знань — 47, нематеріальні активи — 17, креативні товари і сервіси — 91, креативність в онлайн — 43.

Дослідження глобального індексу інновацій для країн світу показує, що ті країни, що мають найкращі показники рівня розвитку інновацій, демонструють відносну стабільність. Якщо розглянути 25 провідних країн за рівнем розвитку інновацій, то динаміка рейтингів показників інноваційного розвитку показує, що окремі держави змінюють свої місця в рамках відповідних груп, але при цьому жодна з них не покидає своєї групи. Тобто успішна інноваційна діяльність веде до появи замкненого кола: після досягнення певного критичного рівня показників інвестиції залучають інвестиції, таланти залучають таланти, а інновації породжують інновації. Для інших країн, у т.ч. України, така закономірність не виконується.

Проведений порівняльний аналіз стану інноваційної системи України відносно світового рівня на основі міжнародних індексів свідчить, що Україна має високий освітній та науковий потенціал, здатний продукувати різноманітні нововведення у вигляді ідей, наукових розробок, патентів. Серед конкурентних переваг України варто виділити такі:

- відповідно до Глобального індексу конкурентоспроможності — висока ємність ринку, якість вищої, середньої та професійної освіти;
- відповідно до Глобального індексу інновацій основою української інноваційної конкурентоспроможності є людський капітал, тобто знання та навички, якими володіють люди, що дають змогу їм створювати цінність у світовій економічній системі. Його ефективна реалізація і є головною конкурентною перевагою [33].

Проте, нині, за розрахунками фахівців [25, с. 311–316], Україна належить до групи країн «Повільний інноватор». Це також обумовлено серйозними проблемами з використанням людського потенціалу, якістю науково-дослідних інфраструктур, формуванням сталих взаємозв'язків між елементами національної інноваційної системи в цілому та слабкою інтегрованістю в міжнародну науково-технічну та інноваційну кооперацію. Так, наприклад, показник наукоємності ВВП України (видатки на науку за всіма джерелами у відсотках до ВВП) у 2018 р. становив лише 0,47 % (рис. 1.3), а впродовж 2013–2017 рр. має місце тенденція до спадання значень показника наукоємності ВВП України. Причиною такого становища є поглиблення стагнації економіки, навіть незважаючи на первинне поліпшення показника упродовж 2011–2013 рр.

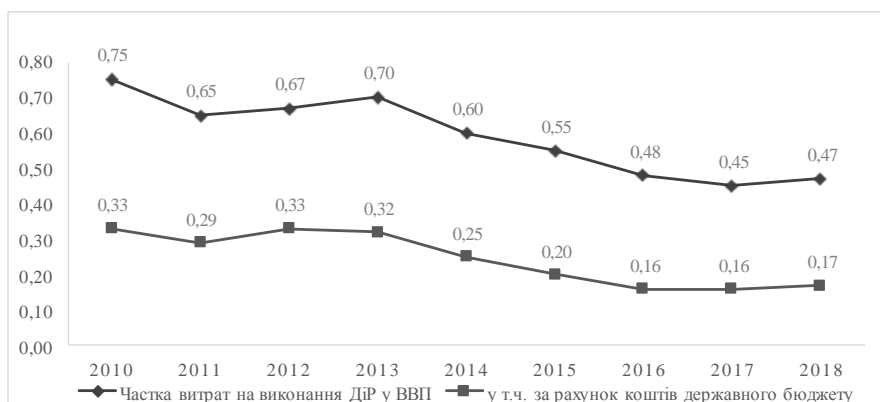


Рис. 1.3. Динаміка наукоємності ВВП України, % [34; 35]

Обсяг витрат на виконання наукових досліджень і науково-технічних розробок України за рахунок усіх джерел у 2018 р. становив 16773,7 млн грн, у т. ч. за рахунок коштів державного бюджету — 6020,9 млн грн або 35,89 %.

Про ступінь технологічного розвитку економіки України будуть свідчити показники технологічної готовності країни до змін (табл. 1.6).

За підіндексом «Технологічна готовність» у 2017–2018 рр. [36] Україна розташувалася на 81 місці рейтингу проти 85 у попередньому досліджуваному періоді.

Таблиця 1.6. Технологічна готовність України в період 2011–2018 рр. [36]

Показники	2011– 2012 рр.		2012– 2013 рр.		2013– 2014 рр.		2014– 2015 рр.		2015– 2016 рр.		2016– 2017 рр.		2017– 2018 рр.	
	Бал	Рейтинг зі 142 країн	Бал	Рейтинг зі 144 країн	Бал	Рейтинг зі 148 країн	Бал	Рейтинг зі 144 країн	Бал	Рейтинг зі 140 країн	Бал	Рейтинг зі 138 країн	Бал	Рейтинг зі 137 країн
<i>Технологічна готовність</i>	3,47	82	3,6	81	3,3	94	3,5	85	3,45	86	3,58	85	3,8	81
Наявність новітніх технологій	4,6	96	4,8	69	4,3	106	4,1	113	4,3	96	4,3	93	4,1	107
Рівень освоєння технологій	4,6	82	4,8	80	4,3	100	4,2	100	4,2	100	4,4	74	4,3	84
Іноземні інвестиції та трансфер технологій	3,8	124	4	109	3,6	131	3,7	127	3,8	117	3,7	115	3,5	118
Інтернет користувачі, %	23	92	30,6	88	33,7	93	41,8	82	43,4	80	49,3	80	52,5	81
Використання широко- смужового доступу до мережі Інтернет на 100 осіб	8,1	59	7	69	8,1	71	8,8	68	8,4	72	11,8	64	12	63

Незначний вплив на покращення позиції України за цим підіндексом мало значення критерію «Використання широкосмугового доступу до мережі Інтернет на 100 осіб» — 63 місце проти 64 у минулому періоді, проте поряд з цим спостерігалось зниження інших критеріїв в порівнянні з попереднім роком. Загалом існуючий стан економіки слід розцінювати як технологічно відсталий із наявними можливостями щодо нарощування технологічного потенціалу України.

Слід відзначити, що траєкторія розвитку України суттєво відрізняється від загальних тенденцій сучасних трансформацій, притаманних високорозвиненому світу, де було забезпечено поєднання високого рівня задоволення потреб населення та формування можливостей їх задоволення на засадах ринкового обміну [25, с. 24]. Поряд з цим, варто враховувати, що інноваційний потенціал країни залежить не тільки від вектору розвитку науки, техніки та технологій а й від ефективності дій влади. Цим і забезпечується гармонійний зв'язок між державою, бізнесом і громадою, проте на даному етапі, українське суспільство та держава не взаємодіють, оскільки виникають різноманітні суперечності між трьома суб'єктами (державою, бізнесом і населенням), а також сформовано деформовані відносини — невтручання держави в діяльність населення і втручання в розвиток бізнесу, де держава лобює інтереси бізнесу як власні, породжуючи тотальну корупцію та заважаючи поширенню інноваційної діяльності.

Серед основних бар'єрів для розвитку інновацій в Україні слід визначити:

- недосконалість інституцій, зокрема політичного, регуляторного та бізнес-середовища;
- слабо розвинута інфраструктура, у тому числі інноваційна, оскільки залишаються на низькому рівні показники валового нагромадження капіталу у відсотках до валового внутрішнього продукту, показники екологічної стійкості, доступності та якісної роботи електронного Уряду (використання інформаційних та комунікаційних технологій у поєднанні з організаційними змінами та застосуванням нових навичок у державному управлінні для впровадження державних послуг та демократичних процесів) [33].

Проблеми формування інноваційної моделі розвитку економіки України та її регіонів за функціональною ознакою узагальнено в таблиці 1.7.

Таблиця 1.7. Часткові проблеми формування інноваційної моделі розвитку економіки України та її регіонів (уточнено за [37])

Проблеми	Сутність
Науково-технічні	Пов'язані з вирішенням проблем управління підсистемою «наука — техніка — виробництво — планування»
Виробничо-технологічні	Пов'язані з питаннями організації, планування і контролю технологічних процесів, тобто до рішення проблем управління підсистемою «виробництво — технологія — діагностування»
Організаційно-економічні	Пов'язані з вирішенням проблем управління підсистемою «державна — бізнес — освіта — інновації — організація»
Соціально-економічні	Пов'язані з вирішенням проблем управління підсистемою «державна — бізнес — персонал — мотивація»
Інформаційно-мережеві	Пов'язані з вирішенням проблем управління підсистемою «державна — інформація — регулювання»
Екологічні	Пов'язані з вирішенням проблем управління підсистемою «державна — бізнес — навколишнє природне середовище — контроль»
Політико-правові	Пов'язані з вирішенням проблем управління підсистемою «уряд — закон — регулювання»
Фінансові	Пов'язані з вирішенням проблем управління підсистемою «державна — бізнес — фінанси — мотивація»
Національної безпеки	Пов'язані з вирішенням проблем управління підсистемою «державна — бізнес — регулювання»

Проблеми порушення єдності, безперервності, гнучкості й точності, запобігання виникненню кризи в економіці країни слід відносити до проблем управління. Проблеми управління найчастіше пов'язані з неналежним виконанням властивих йому функцій. Власне, пропонується виділяти такі проблеми управління: проблеми планування, організації, мотивування, контролю, регулювання, обліку та діагностування. Беручи до уваги загальне кризове станови-

ще економіки слід особливо уважно ставитися до питань антикризового управління, рішення яких сьогодні особливо актуально.

Для виправлення ситуації необхідно сприяти розвитку видів діяльності з високою наукоємністю, тобто перейти від низькотехнологічної ресурсної до високотехнологічної інноваційної економіки, а державна політика має створювати сприятливі умови насамперед для розвитку виробництва інтелектуальних продуктів, включаючи можливість їх комерціалізації як в Україні, так і у решті світу.

У найближчій перспективі доволі чітко окреслюються контури двох варіантів довгострокової стратегії — інерційно-ринкового та інноваційно-проривного.

Інноваційно-ринкова стратегія (в Україні її ще називають консервативною), що започаткувалася на ідеології неолібералізму та ринкового фундаменталізму, абсолютизує могутність ринку за панівної ролі держави, яка відмовляється від виконання своєї стратегічно інноваційної функції, на відкритті економіки для ТНК, що використовують країну як джерело енергосировинних ресурсів і ринок збуту своєї продукції. Результати впровадження такої стратегії неважко спрогнозувати — це відкат держави на периферію ринкової науково-технологічної революції та економічного прогресу — подальша втрата конкурентоспроможності економіки та її підпорядкованість авангардним країнам і ТНК, нові випробування для населення, дедалі більша загроза втрати самостійності.

Стратегією інноваційного прориву передбачено зосередження зусиль народу, держави, бізнесу на освоєнні принципово нових, конкурентоспроможних технологій і продуктів, інноваційному оновленні критично застарілого виробничого апарату, переході на інноваційний шлях розвитку, підвищення ролі та відповідальності держави за вибір і реалізацію стратегії, освоєння й застосування нової техніки й технології, за ефективність інтеграційних процесів, сприяння зростанню інноваційної активності підприємств, учених, конструкторів, інженерів. Лише таким чином можна забезпечити високі темпи зростання та соціального розвитку країни.

Рішення проблем високотехнологічного розвитку дозволяє забезпечити необхідну потокову економічну стабільність і майбутній стратегічний потенціал зростання економіки країни в цілому. Проте без належної підтримки держави це стає фактично неможливим.

1.3. Ефективність державної інноваційної політики України

Ефективність державної інноваційної політики значною мірою залежить від своєчасності та повноти моніторингу її ефективності й результативності. Державне управління щодо впровадження державної інноваційної політики (ДІП) на основі моніторингу її ефективності й результативності має бути одним із визначальних заходів, без якого неможливе її формування і провадження. Крім того, цей моніторинг має бути головною функцією системи інформаційно-аналітичного забезпечення інноваційно-інвестиційних процесів.

Проблема виміру ефективності та результативності ДІП, власне державного управління потребує релевантних статистичних спостережень стосовно розвитку інноваційних процесів, що підтримується заходами такої політики і механізмами державного управління в сфері інноваційної діяльності. При цьому має бути застосовано систему відповідних засобів оцінювання ефективності й результативності ДІП та державного управління, формування яких залежить від змісту категорій «результативність» і «ефективність», а також запланованих результатів, що мають бути досягнені при впровадженні заходів такої політики. Також слід врахувати масштаб запровадження заходів такої політики і державного управління (рівень підприємства, галузі, регіону, загальнодержавний рівень або обмеження державною підтримкою інноваційної програми чи окремого інноваційного проєкту) [21, с. 533].

Загальним підходом до оцінювання ефективності державного управління, будь-якої управлінської дії або впровадження програми чи реалізації інноваційного процесу, проєкту є визначення співвідношення витрат і результатів при досягненні поставлених цілей. Враховуючи, що державна інноваційна політика є інституціональною субстанцією суспільства, то оцінювання її ефективності має здійснюватись з позицій інтересів суспільства у цілому, тобто оцінювання вигід суспільства, національної економіки від досягнення визначених стратегічних цілей ДІП, отриманих результатів від її впровадження і понесених при цьому суспільством витрат. Разом з тим, повний аналіз або контролінг функціонування складних соціально-економічних систем, до яких відноситься

сфера інноваційно-інвестиційної діяльності, передбачає оцінювання ефективності за її структурними складовими, на різних етапах розвитку системи або перебігу процесів у цій системі, а також оцінювання ефективності дії окремих механізмів, що належать системі або підтримують її функціонування. Наприклад, для комплексної оцінки ефективності державного регулювання інноваційних процесів (що є впровадженням державної інноваційної політики) слід оцінити ефективність дії усіх залучених механізмів державної підтримки інноваційно-інвестиційного процесу на всіх його етапах [21, с. 544].

Державна інноваційна політика має багатоаспектний та багатоцільовий характер, тому результативність та ефективність її провадження визначається різними взаємопов'язаними факторами, віднесеними до визначених інституціональних сфер, серед яких основними є:

- *сфери перебігу інноваційних процесів*: сфери наукової та науково-технічної діяльності (генерація інноваційних процесів), сфера виробництва (поширення інноваційних процесів, продукування інноваційних продуктів, технологій), сфера ринку (сегмент споживання інноваційної продукції);
- *сфери забезпечення впровадження ДПП і реалізації інноваційних процесів*: сфера освіти (підготовка кадрів для забезпечення інноваційних процесів), сфера фінансово-кредитних установ (забезпечення інвестиційними та фінансовими ресурсами), інноваційна інфраструктура підтримки інноваційних процесів, сфера законодавства, сфера інформаційного забезпечення, система державного управління (регулювання) у сфері інноваційної діяльності [21, с. 546].

У складі системи показників оцінювання ефективності та результативності ДПП слід використовувати:

1. Показники наукової діяльності:

1.1. Показники ресурсів наукової діяльності:

1.1.1. Показники кадрів, чисельність, склад, рух та підготовка персоналу у сфері наукової та науково-технічної діяльності, кваліфікація наукових кадрів.

1.1.2. Показники матеріально-технічної бази наукової та науково-технічної діяльності.

1.1.2.1. Показники наявності, структури, руху і використання основних фондів у сфері НДДКР.

1.1.2.2. Показники обсягу, складу, динаміки та використання обігових коштів у сфері НДДКР.

1.1.3. Показники інформаційних ресурсів наукової та науково-технічної діяльності.

1.1.4. Показники фінансування сфери НДДКР (обсягу, структури, динаміки витрат, джерела фінансування, частка витрат на НДДКР у ВВП).

1.2. Показники результатів НДДКР:

1.2.1. Дані про об'єкти інтелектуальної власності, створені у сфері НДДКР: наукові публікації, патенти, ліцензії, ноу-хау, та інші об'єкти інтелектуальної власності.

1.2.2. Показники впровадження результатів НДДКР через інноваційні процеси у виробництво та господарську діяльність для появи на ринку інноваційних товарів.

1.3. Показники організаційної структури у сфері наукової та науково-технічної діяльності: кількість і склад наукових організацій, що виконують НДДКР за секторами та галузями науки.

2. Показники інновацій:

2.1. Показники джерел інформації про інновації.

2.2. Чисельність і склад персоналу, зайнятого інноваційною діяльністю.

2.3. Показники обсягу і структури виробничих фондів, задіяних в інноваційній діяльності.

2.4. Показники витрат на інноваційну діяльність (обсягу, структури, динаміки, за джерелами, за механізмами інвестування чи фінансування);

2.5. Показники трансферу технологій (придбання, передачі, впровадження).

2.6. Показники результатів інноваційної діяльності:

2.6.1. Показники обсягу, структури і динаміки виробництва і реалізації інноваційної продукції.

2.6.2. Показники впливу інноваційної діяльності на результати діяльності підприємства, галузі, регіону (економії витрат і прибутку).

2.7. Показники інноваційної активності підприємств за видами економічної діяльності.

2.8. Показники запровадження передових, критичних, високих технологій у реальному секторі економіки.

2.9. Показники щодо реалізації встановлених законодавством пріоритетних напрямів інноваційної діяльності.

3. Показники, що характеризують вплив науки та інновацій на економіку і суспільство:

3.1. Показники технологічної структури економіки.

3.2. Показники експорту та імпорту технологій (баланс платежів за трансфером технологій).

3.3. Оцінка впливу інновацій на зростання продуктивності праці.

3.4. Інтегрована оцінка внеску науково-технічного прогресу до приросту ВВП.

3.5. Індикатори впливу наукової та науково-технічної діяльності на розвиток суспільства (суспільної свідомості, соціального статусу науки та інноваційної культури).

4. Патентно-ліцензійна діяльність:

4.1. Показники діяльності підприємств та організацій щодо створення і використання об'єктів права інтелектуальної власності (за структурою об'єктів права інтелектуальної власності, за видами економічної діяльності, відомчою належністю, організаційно-правовими формами).

4.2. Кількість поданих заявок на видачу охоронних документів на об'єкти прав інтелектуальної власності (резидентами і нерезидентами) і кількість виданих таких документів.

4.3. Кількість придбаних і проданих ліцензій на використання об'єктів промислової власності.

4.4. Кількість виданих охоронних документів на об'єкти права інтелектуальної власності патентними відомствами інших країн (за видами економічної діяльності, об'єктами впровадження).

4.5. Передача права власності та надання дозволів на використання об'єктів права інтелектуальної власності на підставі ліцензій, договорів тощо.

Одним із найважливіших інструментів оцінки та рейтингування інноваційного розвитку країн Європи є інноваційне табло (Innovation Union Scoreboard — IUS), що представляє систему показників науково-технічної та інноваційної діяльності і на основі якого розраховується зведений індекс інновацій для кожної європейської

країни. 25 показників Табло систематизовані у вісім груп, за якою з яких розраховується відповідне узагальнене значення. Зведений індекс інновацій визначається як середнє арифметичне з восьми індикаторів. На основі отриманих результатів встановлюється статус країни: інноваційний лідер, активний інноватор, помірний інноватор та інноватор, що формується. Дані табло (рис. 1.4) свідчать про недостатню ефективність інноваційної політики в Україні, яка належить до повільних інноваторів.

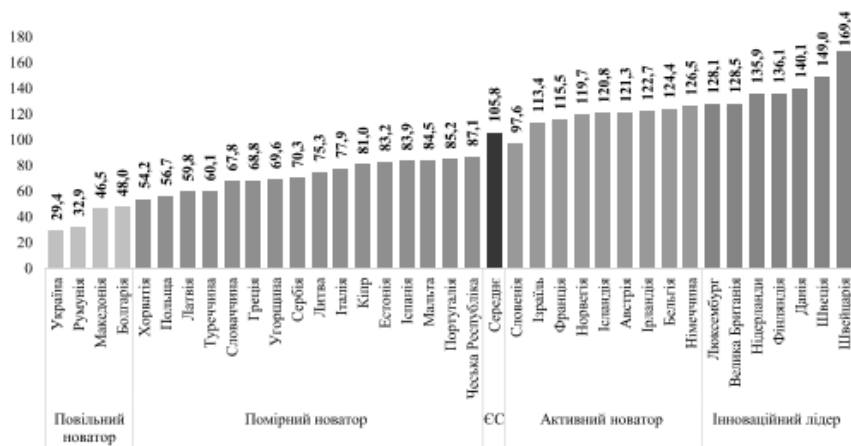


Рис. 1.4. Дані Європейського інноваційного табло про стан інноваційних процесів в країнах Європи за 2017 рік [35]

Таким чином, за розрахунками фахівців, Україна наразі належить до групи країн «Повільний інноватор». Це обумовлено серйозними проблемами з якістю дослідницьких систем (найнижчий показник серед європейських країн із значенням 19,6 порівняно з середнім по ЄС 100; для порівняння: Румунія — 26,1; Польща — 29,4; Туреччина — 38,1; Чехія — 72,5; Естонія — 89,5; Словенія — 90,2), практичною відсутністю функціонування та стимулювання розвитку інноваційного середовища (найнижчий показник серед європейських країн із значенням 4,1 порівняно зі 100; для порівняння: Сербія — 18,5; Македонія — 40,1; Греція — 40,3; Хорватія — 40,6; Кіпр — 45,6), незадовільною фінансовою підтримкою інвестиційної діяльності (передостанній показник серед європейсь-

ких країн із значенням 15,5; для порівняння: Мальта — 6,9; Румунія — 20,8; Болгарія — 21,0; Словаччина — 27,6; Польща — 30,8), незадовільним формуванням взаємозв'язків між елементами національної інноваційної системи в цілому (найнижчий показник серед європейських країн із значенням 9,5 порівняно зі 100; для порівняння: Мальта — 11,8; Болгарія — 32,0; Польща — 37,6; Румунія — 37,7; Македонія — 43,7), незадовільним використанням інтелектуальних активів (передостанній показник серед європейських країн із значенням 13,3; для порівняння: Туреччина — 9,0; Македонія — 14,2; Румунія — 22,3; Сербія — 24,2; Хорватія — 29,6), дуже повільним створенням умов для формування інноваторів (низький показник серед європейських країн із значенням 18,6 порівняно з середнім по ЄС 100; для порівняння: Румунія — 0,0; Польща — 3,4; Болгарія — 14,3; Латвія — 14,7; Угорщина — 17,6). Досить низькими є значення й інших груп показників: розвиток торгівлі — 31,5; інвестиції фірм — 40,1; зайнятість — 77,5.

Серед позитивних моментів слід відзначити вище, ніж в середньому по ЄС, значення людських ресурсів — 110,3 (для порівняння: Швейцарія — 198,1; Данія — 184,2; Швеція — 179,6; Фінляндія — 165,2; Великобританія — 151,4).

Це означає, що у недалекому майбутньому слід прикласти чимало зусиль для покращення наявного становища у сфері державного регулювання інноваційної діяльності для формування повноцінної інноваційної економіки.

Таким чином, результати дослідження концепцій інноватики та проблем формування інноваційної моделі економіки України показали, що на сучасному етапі розвитку країні притаманна інерційно-ринкова стратегія інноваційного розвитку економіки, за кількістю та глибиною прояву наявних проблем застосовувана державна інноваційна політика України є низько ефективною та вимагає змін пріоритетів і траєкторії подальшого розвитку.

РОЗДІЛ 2

ТЕОРІЯ ПІДПРИЄМНИЦТВА В КОНТЕКСТІ
РОЗВИТКУ ІННОВАЦІЙНОЇ МОДЕЛІ
ЕКОНОМІКИ УКРАЇНИ ТА ЇЇ РЕГІОНІВ

2.1. Підприємництво та інноваційний розвиток економіки країни та її регіонів

Рушійною силою розвитку сучасної економіки виступає самостійна ініціативна діяльність, сформована на власний розсуд та спрямована на отримання прибутку, тобто підприємництво. В сучасних умовах розгортання економічних процесів основна роль повинна відводитися підприємництву, як:

- самостійній ініціативній діяльності, здійснюваній на власний ризик з метою отримання прибутку;
- одній з функцій організації власної справи, діяльності, бізнесу;
- системі відносин між підприємцями в їх господарській діяльності, які відбуваються в умовах змагальності та спрямовані на пошук нових способів комбінації факторів виробництва;
- сукупності оригінальних поглядів і підходів до прийняття рішень, які реалізуються в господарському житті;
- особливій формі економічної активності, яка заснована на самостійній ініціативі, відповідальності та ініціативній підприємницькій діяльності;
- сфері суспільних відносин, заснованих на економічній ефективності, раціональному використанні організаційних та фінансових ресурсів, орієнтованості на матеріально-технічний розвиток тощо.

Саме поняття підприємництво, його сутнісне наповнення зазнало впродовж історичного шляху розвитку господарських відносин значної трансформації. До числа науковців, які в різні періоди досліджували дане поняття, слід віднести Р. Кантільйона [38], А. Сміта [39], Ж. Б. Сея [40], А. Тюнена [41], Ф. Уокера [42], Й. Шумпетера [43], Ф. Найта [44], П. Друкера [45], Ф. Хайєка [46], К. Веспера [47], П. Самуельсона [48], В. Зомбарта [49], Р. Хізрича [50], Б. Карлофа [51] та ін. [52]. Аналіз змісту їх праць показав, що підприємництво безпосередньо пов'язане з діяльністю підприємця (таблиця 2.1).

Разом з тим, перші спроби систематичного теоретичного осмислення підприємництва беруть початок з XVII ст., хоча співтовариства, які склалися з ремісників, купців, лихварів, з'явилися значно раніше. Надалі зміст аналізованих понять ускладнюється і підпри-

ємець все частіше виступає як особа, яка приймає на себе відповідальність за результати діяльності та ризику її реалізації, завдяки втіленню інноваційних ідей.

В Україні поняття «підприємництво», як зазначено в Господарському кодексі України, передбачає самостійну ініціативну, на власний ризик господарську діяльність, що здійснюється суб'єктами господарювання з метою досягнення економічних і соціальних результатів та одержання прибутку [53].

Аналіз наукових праць зарубіжних вчених, а також законодавчо-нормативної бази регулювання підприємницької діяльності в Україні дають підстави розглядати підприємництво як інтелектуальну ризикову діяльність ініціативної людини, яка володіє необхідними особистісними творчими здібностями та використовує їх для успіху власної справи.

Таблиця 2.1. Еволюція терміну «підприємець» і «підприємництво»

Дослідник	Визначення
Рішар Кан- тильйон (1725) [38]	Підприємець — це власник, що бере на себе ризик своєї господарської діяльності.
Адам Сміт (1768) [39]	Підприємець — власник підприємства. Мета підприємницької діяльності — отримання підприємницького доходу.
Ж.Б. Сей (1803) [40]	Підприємець — це людина, яка вміє поєднувати та комбінувати чинники виробництва. Головна функція підприємця полягає не в отриманні прибутку, а в організації й управлінні відтворенням у рамках звичайної господарської діяльності, результатом якої є підприємницький дохід, а не дохід на капітал.
А. Тюнен (1821) [41]	Підприємець — носій особливих рис, який вміє ризикувати, приймати нестандартні рішення, відповідати за свої дії і тому претендує на незапланований дохід.
Френсіс Уокер (1876) [42]	Підприємець — це особа (не обов'язково власник), що створює підприємство й управляє його діяльністю для отримання доходу. Його внеском у цю діяльність є власна ініціатива, талант, винахідливість.

Дослідник	Визначення
Йозеф Шумпетер (1934) [43]	Підприємець — це особистість з яскраво вираженими новаторськими діловими здібностями, що реалізуються в оригінальних, нетрадиційних проєктах, відмінних від наявкантильних комерційних.
Ф. Х. Найт (1935) [44]	Підприємець — особа, яка попри невизначеність майбутнього може «вгадати» основні параметри розвитку виробництва та обміну, завдяки чому отримати комерційний ефект.
Пігер Друкер (1964) [45]	Підприємець завжди в пошуках змін, він використовує будь-яку можливість із максимальним зиском.
Ф.А. Хаск (1984) [46]	Діяльність підприємця передбачає організаційно-господарську новизну та економічну підприємницьку свободу.
Карл Веспер (1980) [47]	Підприємець — це той, хто поєднує кошти, працю, матеріал і т. ін. таким чином, щоб їх сукупна вартість зростала. При цьому підприємець вносить зміни, запроваджує інновації і змінює заведений порядок.
П. Самуельсон [48]	Новатор — це людина прониклива, з оригінальним мисленням і сміливістю, сам він домагається успішного впровадження нових ідей.
В. Зомбарт [49]	Підприємець — це завойовник, оскільки він духовно розкріпачений, багатий на ідеї, готовий ризикувати, настирливий та має сильну волю; це організатор, який уміє об'єднувати навколо себе людей заради реалізації своїх ідей; це творець, що вміє переконати покупців купити саме його товар, повернути інтерес до себе та своєї справи, завоювати їхню довіру.
Роберт Хізрич (1985 р.) [50]	Підприємець — це людина, яка витрачає весь необхідний час та сили на процес створення чогось нового, що має вартість, приймає на себе весь фінансовий, психологічний та соціальний ризик, отримуючи в нагороду гроші та задоволення досягнутих.
Б. Карлоф (1985) [51]	Підприємець — це людина, здатна зрозуміти структуру потреб і сполучати це розуміння зі знаннями в області управління виробництвом.
М. Лапуста [52]	Поведінка підприємця охоплює елементи ініціативи; організаційні здібності; відповідальність за ризик.

Розвиток підприємницького середовища виступає одним із найважливіших напрямків формування багатоукладної ринкової економіки. В умовах децентралізації економіки особливого значення набуває визначення комплексу умов і оцінювання сил зовнішнього характеру, які формують можливості та кінцеві результати господарювання підприємницьких структур і окремих підприємств. Відтак, своєчасне регулювання розвитку підприємницького середовища шляхом удосконалення нормативно-правової бази, покращення політичної ситуації, формування позитивних соціальних настроїв у суспільстві виступає важливою основою подальшого поглиблення розподілу суспільної праці, розширення міжнародних інтеграційних процесів і співробітництва, запровадження науково-технічних нововведень у підприємницькому просторі.

Проблематика розвитку підприємницького середовища є багатогранною та різноспрямованою. Вона відображена у багатьох наукових працях вчених сучасності, таких як О. Авдієнко [54], Д. Антонюк [55; 56], О. Артеменко [57], А. Ачкасов [58], А. Бутенко [59], Н. Василишин [60], Т. Говорушко та Ю. Гудзь [61], Т. Дяченко [62], В. Ємельянов [63], Р. Купалов [66], О. Полінкевич [67], О. Череп [68] та С. Щеглюк [69], є продовженням досліджень, відображених в працях [64; 65].

Розвиток підприємницького середовища в умовах децентралізації економіки повинен забезпечувати стабільний економічний інтерес до підприємств-виробників продукції, створювати необхідне підґрунтя для активізації їх господарської діяльності, підвищення ефективності кінцевих результатів їхнього функціонування на ринку. Це, в першу чергу, має забезпечуватись формуванням на рівні регіонів країни таких інфраструктурних утворень, діяльність яких спрямована на розвиток підприємництва [65, с. 699]. Але, разом з цим, забезпечення необхідних умов для їх створення на основі формування можливостей зростання підприємницької майстерності є лише одним із можливих шляхів перетворення ідеї в успішний бізнес шляхом застосування передових й інноваційних методів управління бізнесом [64]. Не менш важливим є підготовлення необхідного теоретичного підґрунтя, спрямованого на пошук причин зміни моделі підприємницького середовища і поведінкової моделі

підприємця, спрямованого на розвиток теорії інституціоналізму, і теорії підприємництва зокрема.

Вивчення підходів щодо тлумачення змісту поняття «підприємницьке середовище» (таблиця 2.2) виступає основою розуміння причин змін, які характеризують нині сучасне підприємництво.

Критичний аналіз підходів до визначення сутності поняття «підприємницьке середовище» дозволив встановити, що найбільш часто його зміст розкривається за використання системного підходу. Домінування такого підходу пояснюється необхідністю налагодження системи взаємозв'язків між суб'єктами підприємництва, інфраструктурним забезпеченням та державними і недержавними інститутами національного та регіонального рівнів управління.

Таблиця 2.2. Критичний аналіз підходів до визначення сутності поняття «підприємницьке середовище»

Дослідники	Підхід до тлумачення	Утождження суті поняття	Недоліки
Д. Антонюк [56, с. 179]	Системний	Як сукупність його складових, в межах яких на основі відповідного інституційного та інфраструктурного забезпечення створюються умови для ефективної взаємодії суб'єктів підприємницької діяльності.	<ul style="list-style-type: none"> ▪ не визначає діапазон використання можливостей суб'єктів підприємництва; ▪ не враховує механізму активізації розвитку підприємництва.
О. Артеменко [57, с. 85]	Ситуативний	Як суспільно-економічна ситуація, що охоплює ступінь економічної свободи, наявність підприємницького інституту, домінування економічних зв'язків ринкового типу, діапазон можливостей для формування і використання капіталу.	<ul style="list-style-type: none"> ▪ не визначає вимоги та обмеження підприємницької діяльності; ▪ не передбачає виникнення нових елементів середовища діяльності.
А. Бутенко [59, с. 91–93]	Системний	Як складна інтегрована система, що задає вимоги та обмеження суб'єкту підприємництва, складається із сукупності компонентів, що обумовлюють як створення нових елементів інфраструктури, так і зв'язок між ними.	<ul style="list-style-type: none"> ▪ не розкриває економічної сторони взаємозв'язків компонентів середовища взаємодії; ▪ не враховує можливостей активізації розвитку підприємництва та території його розвитку.

Закінчення табл. 2.2

Дослідники	Підхід до тлумачення	Утождження суті поняття	Недоліки
Н. Василюшин [60, с. 96]	Комплексний	Як комплекс об'єктивних стабільних і тривалих можливостей для підприємницької активності для підприємців і підприємств, що функціонують на визначеній території.	<ul style="list-style-type: none"> ▪ відсутність чітко визначеної мети його функціонування; ▪ не розкриває чинників впливу на середовище формування можливостей.
Т. Говорушко, Ю. Гудзь [61, с. 13]	Системний	Як сукупність факторів прямої і опосередкованої дії, що оточують або знаходяться всередині суб'єктів підприємницької діяльності, діючи на них з визначеною метою.	<ul style="list-style-type: none"> ▪ не враховує механізму активізації розвитку підприємництва; ▪ відсутнє визначення елементів середовища; ▪ не враховує ієрархічність і складність вибору управлінських рішень в процесі здійснення підприємницької діяльності.
О. Череп [68]	Комплексний	Як комплекс умов і сил зовнішнього характеру, які впливають на можливості і кінцеві результати діяльності суб'єктів ринкових відносин.	
Р. Купалов [66]	Системний	Як система компонент внутрішнього та зовнішнього характеру, у вигляді механізму взаємодії, що сприятиме реалізації додаткових можливостей при формуванні і виборі оптимальних управлінських рішень з урахуванням ієрархічності і складності цих рівнів	<ul style="list-style-type: none"> ▪ відсутність системного викладення матеріалу із чітким зазначенням здійснюваних процедур.
О. Полінкевич [67, с. 37]	Системний	Як система, результати якої залежать від системного аналізу зовнішніх факторів та визначають діяльність підприємства.	<ul style="list-style-type: none"> ▪ не розкрито вплив внутрішніх факторів на результати функціонування системи.

Проведене дослідження змісту поняття «підприємницьке середовище», представлене в публікаціях сучасних науковців, дозволяє стверджувати, що одним із найважливіших і проблемних питань в умовах поглиблення децентралізації економіки виступає встановлення напрямків розвитку підприємництва, одним з яких і виступає

створення умов і можливостей для розвитку підприємницького середовища в регіонах країни.

Відтак, підприємницьке середовище пропонуємо тлумачити як сферу формування підприємницької активності, яка досягається шляхом налагодження системи взаємозв'язків між суб'єктами підприємництва, інфраструктурним забезпеченням та державними і недержавними інститутами національного і регіонального рівнів управління під впливом факторів внутрішнього та зовнішнього характеру, що забезпечує створення як нових елементів інфраструктури, так і розвиток підприємництва як такого.

Існуюча взаємодія між учасниками підприємницького середовища, створеного в умовах формування інноваційної економіки, подана на рисунку 2.1.



--- — підприємницьке середовище під впливом внутрішніх і зовнішніх факторів

Рис. 2.1. Схема взаємозв'язків між суб'єктами підприємництва, інфраструктурним забезпеченням та державними і недержавними інститутами національного й регіонального рівнів управління

Підприємницьке середовище, як складна інтегрована система, поділяється на зовнішнє (макро- і мікросередовище), як правило, не залежне від підприємств, і внутрішнє, яке формується безпосередньо підприємцями [59, с. 91].

Інфраструктура підприємництва (інформаційна, освітня, кредитно-фінансова, інноваційна, з передачі прав власності, просування продукції тощо) завдяки своїм функціям (забезпечувальна та регульовальна) підвищує ефективність діяльності підприємницького середовища за допомогою системи інститутів (правил, організацій, механізмів і способів їх забезпечення) [56, с. 179].

Аналізування та оцінювання факторів підприємницького середовища дає можливість з'ясувати, що таке підприємницьке середовище та які фактори визначають його розвиток найбільшою мірою, вимоги і очікування такого середовища з метою корегування регіональних програм розвитку підприємництва, оцінювати рівень і характер впливу факторів підприємницького середовища, визначити вплив загроз і викликів підприємницького середовища на можливості активізації його розвитку, адаптуватися до впливу підприємницького середовища, до його вимог і очікувань [61, с. 11].

Для активізації розвитку підприємницького середовища в умовах децентралізації економіки доцільно використовувати механізм, тобто систему ланок і елементів, які забезпечуватимуть підприємницьку активність і розвиток підприємницької діяльності в регіоні.

Забезпечити в майбутньому належну підприємницьку активність і розвиток підприємницької діяльності дозволяє створення таких інфраструктурних утворень в регіоні, які здатні стимулювати зростання підприємницької майстерності, а саме регіональних студій підприємницької майстерності, про які детально йдеться в наукових публікаціях [64; 65].

Поряд з цим, основою вирішення задач з активізації розвитку підприємницького бізнесу в Україні є формування відповідної нормативно-правової бази, з використанням якої здійснюватиметься проведення державної регуляторної політики.

Також доцільно в рамках регіональних програм розвитку підприємництва передбачити реалізацію стратегію розвитку інфраструктурного забезпечення цього сектору, що вбачатиме створення таких відсутніх її елементів як центрів консалтингової підтримки

підприємців, центрів приватного партнерства, центрів інформаційного обслуговування підприємницьких структур тощо.

На рівень економічного розвитку будь-якої країни впливає інноваційна діяльність: в сучасному глобалізованому процесі отримують вигоду ті країни, які вибрали інноваційну модель розвитку економіки як основний пріоритет довгострокової стратегії підвищення рівня конкурентоспроможності країни. Задля успішного функціонування підприємство також орієнтується на інноваційний розвиток. Взаємозв'язок між підприємництвом та інноваційним розвитком відображено на рисунку 2.2.

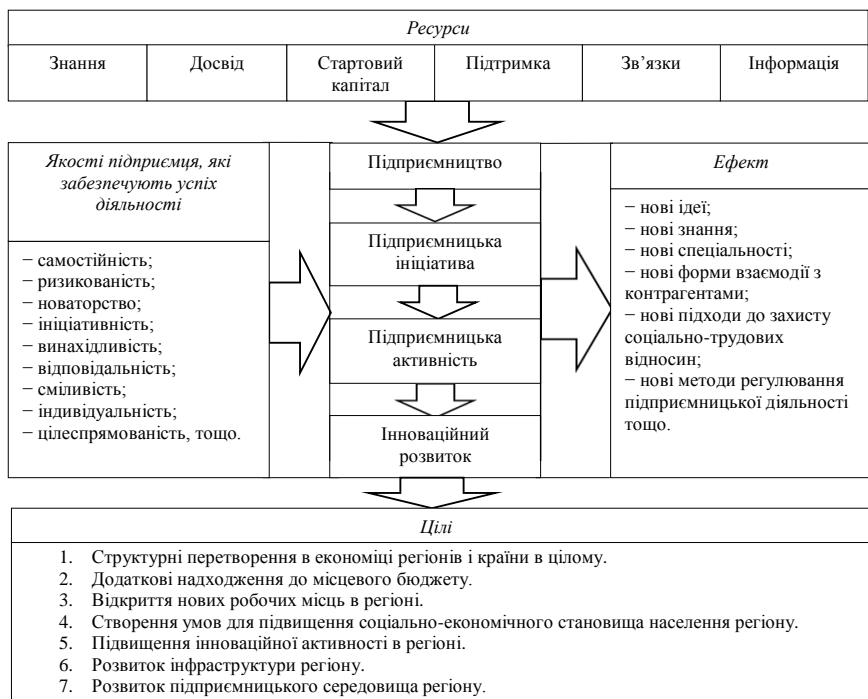


Рис. 2.2. Взаємозв'язок підприємництва та інноваційного розвитку

В Україні функціонує 40 індустріальних парків (з яких 31 — наявний у Реєстрі індустріальних (промислових) парків), 26 наукових парків, 16 технопарків, 24 центри інновацій та технологічного

трансферу, 22 інноваційних центри, 38 центрів комерціалізації, 24 інноваційних бізнес-інкубатори, один інвестиційно-технологічний кластер, більше 30 кластерів, одне інноваційно-виробниче об'єднання, інші стартап-школи (суб'єкти господарювання, які надають теоретичні знання та практичні навички у сфері створення та діяльності стартапів), інкубаційні програми (програми для новостворених підприємств, спрямовані на розвиток стартапу), центри інтелектуальної власності (суб'єкти господарювання, що забезпечують реалізацію освітньо-професійних, освітньо-наукових та наукових програм, а також підвищення кваліфікації працівників у сфері інтелектуальної власності), венчурні та інвестиційні фонди, центри науково-технічної та економічної діяльності тощо [33].

На мікрорівні інноваційною моделлю розвитку можна вважати ту сукупність інституцій, що сприяють стимулюванню виникнення нових ідей, знань тощо та створення засад для впровадження та реалізації в межах підприємництва. Також варто відмітити інноваційну модель розвитку, яка виникає на мезорівні. Даний рівень передбачає розвиток інноваційної активності в регіоні, який є нижчим за інноваційну модель розвитку країни, проте дана модель має суттєвий вплив на інноваційну модель розвитку підприємництва.

Основні фактори впливу на розвиток інноваційної діяльності, які чинять найбільш суттєвий вплив на економічні процеси на різних рівнях економічного розвитку в країні розкрито на рисунку 2.3.

Значний прорив у технологіях та інформаційній сфері спонукає Україну орієнтуватися на нові джерела конкурентних переваг і створювати їх. Основна мета організаційних структур на всіх рівнях господарювання в Україні має бути націлена на забезпечення структурної та технологічної модернізації виробничої бази більшості галузей виробництва, підвищення ділової активності та ефективності виробництва, поліпшення інвестиційного клімату та інноваційної діяльності.

Інноваційний тип економічного розвитку дедалі більше стає тим фундаментом, який визначає економічну міць країни та її перспективи на світовому ринку. Проте, здійснюючи політику регулювання й стимулювання інноваційного розвитку, держава змушена постійно розв'язувати проблему балансу розподілу суспільних ресурсів.

За рахунок централізованих фінансових ресурсів доцільно фінансувати життєво важливі для країни інноваційні проекти. При цьому безповоротне надання бюджетних коштів у вигляді субсидій має розглядатися як виняток з правил, що базується на основних принципах кредитування, зокрема терміновості, поверненості та платності.



Рис. 2.3. Багаторівнева модель чинників розвитку інноваційної діяльності

Для підвищення віддачі від виділених з бюджету коштів, з метою підтримки інноваційної сфери рекомендується керуватися такими принципами:

1) швидкості віддачі, коли кошти вкладаються у вже наявні інноваційні проекти, які перебувають на стадії реалізації, або проекти, які потребують незначного доопрацювання;

2) розподілу з часовим лагом — коли йдеться про інвестування інноваційних проєктів, що охоплює усі сфери економіки України.

Основні джерела фінансового забезпечення, які використовуються для гарантування науково-технічної та інноваційної діяльності, доцільно систематизувати так: бюджетні асигнування, що виділяються на державному і регіональному рівнях; кошти спеціальних позабюджетних фондів фінансування НДДКР, які створюються підприємствами і місцевими органами управління; фінансові ресурси різних типів комерційних структур; кредитні ресурси спеціально уповноважених урядом інвестиційних банків; іноземні інвестиції; кошти вітчизняних і іноземних наукових, інноваційних та венчурних фондів; кошти приватного капіталу; кошти наукових установ.

Зважаючи на обмеженість джерел фінансування (власні кошти, державний бюджет та кошти замовників) й недоступність більшості з них для організацій науково-технологічної сфери, особливого значення набуває пошук й використання нових джерел, форм і методів фінансового забезпечення даного виду діяльності. Тому, поряд з традиційними банківськими технологіями — кредитами, з'являються нові — франчайзинг, лізинг, факторинг, форфейтинг.

Окрім застосування нетрадиційних методів фінансування, треба також відмовитися від політики скорочення участі держави і місцевих органів влади в інвестиційному процесі. Оскільки активність використання різних джерел фінансового забезпечення інноваційної сфери можлива за доповнення ресурсів підприємницьких структур відповідними коштами на рівні держави. При цьому участь держави в інвестуванні інноваційних проєктів може здійснюватися як прямими методами — за рахунок фінансових ресурсів у складі державного чи місцевого бюджетів і позабюджетних фондів, так і заходами непрямого впливу — встановлення системи пільг.

2.2. Значення підприємницької ініціативи в розвитку інноваційних процесів, її мотиви та стимули

Основою започаткування підприємницької діяльності виступає підприємницька ініціатива, яка є складовою ініціативи економічної, що означає сукупність ідей окремих індивідів, трудових колективів та інших суб'єктів господарської діяльності, спрямованих на об-

грунтування, розповсюдження та практичне втілення раціональних пропозицій, нових ідей, проєктів щодо поліпшення діяльності підприємств, організацій, установ, удосконалення економічних відносин та управління ними [70, с. 654]. Завдяки підприємницькій ініціативі з'являються: нові ідеї та знання, нові спеціальності, нові форми взаємодії з контрагентами, нові підходи до захисту соціально-трудова відносин, нові методи регулювання підприємницької діяльності тощо.

Поняття «підприємницька ініціатива» є новим і мало дослідженим, але разом з тим можна виділити декілька підходів, які виражають сутнісну характеристику даного поняття (табл. 2.3).

Критичний аналіз наукових публікацій зарубіжних та вітчизняних вчених у досліджуваному напрямку показав, що, по-перше, відсутнє єдине систематизоване визначення даного поняття, по-друге, використовують різні підходи до формування цілісної думки. Це дозволяє тлумачити підприємницьку ініціативу як фактор розвитку власної справи на основі впровадження та реалізації нових ідей та можливостей за рахунок використання необхідних якостей підприємця та володіння певними ресурсами, які при взаємному використанні дають змогу досягнути позитивного економічного ефекту і втілення ідеї в життя, задоволення потреб споживачів в ціні та (або) якості [77].

Таблиця 2.3. **Зміст поняття «підприємницька ініціатива»**

Джерело	Підхід	Зміст
О.Алимов, А.Даниленко, В.Трегобчук [71, с. 20], Т. Сазонова [72]	Системний	Підприємницька ініціатива — рушійна сила економічного розвитку.
Фінансовий словник [73]	Системно-функціональний	Підприємницька ініціатива — форма управління виробництвом і збутом товарів на основі впровадження нових ідей, що зберігають або підвищують конкурентоспроможність товарів або послуг.

Джерело	Підхід	Зміст
Финансовый словарь трейдера [74]	Діяльнісний	Підприємницька ініціатива — прагнення підприємця до самоорганізації, розвитку каналів збуту і виробництва продукції, задіюючи при цьому внутрішні особистісні резерви і новітні досягнення науки.
О. Герашенко [75]	Системний	Підприємницька ініціатива — невидимий і надпотужний чинник розвитку.
Н. Матвєєва [76]	Процесний	Підприємницька ініціатива — це прагнення до реалізації можливостей, наданих самим процесом ринкового обміну, що здійснюється при взаємній вигоді учасників цього процесу.
І. Кривов'язюк [65]	Організаційно-функціональний	Підприємницька ініціатива виступає основою здатності перетворювати ідеї в успішний бізнес, є відправною точкою на шляху розвитку підприємництва в регіонах країни.

За рахунок підприємницької ініціативи і формується підприємницька активність, яка є запорукою створення підприємства. Підприємницька активність — узагальнююче поняття, що відображає комплекс дій, які розкривають прагнення та можливості підприємця та спрямовані на просування підприємством продукції на ринки, розширення його діяльності; впровадження не тільки нововведень, але і нових для підприємства, хоча вже існуючих на ринку продуктів, що сприяє підвищенню результативності діяльності та зміцненню ринкових позицій [78].

По суті, значення підприємницької ініціативи в контексті розвитку інноваційних процесів є ключовим, адже виступає її активатором і сприяє подальшому поширенню.

Підприємницька ініціатива з'являється лише там, де вже сформоване підприємницьке середовище регіону, яке виступає сферою формування підприємницької активності, що досягається шляхом

налагодження системи взаємозв'язків між суб'єктами підприємництва, інфраструктурним забезпеченням та державними і недержавними інститутами національного й регіонального рівнів управління під впливом факторів внутрішнього та зовнішнього характеру, що забезпечує створення як нових елементів інфраструктури, так і розвиток підприємництва в цілому [79]. Це забезпечує досягнення відповідних цілей та отримання ефекту як на рівні суб'єкта підприємництва, так і на рівні регіону.

Важливим завданням розкриття сутнісної характеристики процесу реалізації підприємницької ініціативи є систематизація її видів за окремими класифікаційними ознаками. Актуальність здійснення такої систематизації визначається необхідністю структуризації процесу дослідження підприємницької ініціативи за окремими складовими компонентами, а відтак і вивчення позицій її формування та напрямків впливу. Також слід відзначити, що в сучасній науковій літературі економічного спрямування відсутні будь-які підходи до класифікації підприємницької ініціативи як економічного явища, а тому результати проведеного узагальнення матимуть незаперечну теоретичну цінність.

Результати дослідження видів підприємницької ініціативи за сукупністю класифікаційних ознак зведено в таблиці 2.4.

Таблиця 2.4. **Класифікація підприємницької ініціативи**

Ознака типізації	Критерій диференціації	Види ініціативи
<i>1</i>	<i>2</i>	<i>3</i>
1. За цільовим спрямуванням	Залежить від кількості поставлених цілей що поставлені перед підприємницькою ініціативою.	<ul style="list-style-type: none"> ▪ моноцільова; ▪ багаточільова; ▪ нецільова.
2. За регулярністю прояву	Залежить від частоти проявів підприємницької ініціативи в середовищі.	<ul style="list-style-type: none"> ▪ разова; ▪ регулярна; ▪ для виконання певних завдань.
3. За ступенем індивідуалізації прояву	Кількість осіб що проваляють ініціативу.	<ul style="list-style-type: none"> ▪ індивідуальна; ▪ колегіальна.

Закінчення табл. 2.4

1	2	3
4. За характером прояву	Здатність підприємницької ініціативи впливати на розвиток підприємства.	<ul style="list-style-type: none"> ▪ конструктивна; ▪ деструктивна.
5. Залежно від рівня економічних систем, де вона проявляється	Економічна система, де проявляється підприємницька ініціатива.	<ul style="list-style-type: none"> ▪ на макрорівні; ▪ на регіональному рівні; ▪ на макрорівні.
6. Залежно від умов зовнішнього середовища, де вона проявляється	Підприємницька ініціатива, яка залежить від умов зовнішнього середовища.	<ul style="list-style-type: none"> ▪ така, що проявляється в умовах визначеності; ▪ така, що проявляється в умовах невизначеності; ▪ така, що проявляється в умовах ризику.
7. З позицій удосконалення відносин і систем	Залежить від напрямку вдосконалення.	<ul style="list-style-type: none"> ▪ спрямована на удосконалення продуктивних сил; ▪ спрямована на удосконалення організаційно-економічних відносин; ▪ спрямована на удосконалення техніко-економічних відносин; ▪ спрямована на удосконалення відносин власності; ▪ спрямована на удосконалення господарського механізму.
8. За ступенем реалізації	Практична реалізація, ймовірність реалізації у перспективі	<ul style="list-style-type: none"> ▪ реалізована; ▪ нереалізована; ▪ потенційна.

Запропонована нами класифікація видів підприємницької ініціативи, їх типізація є подальшою основою визначення впливу підприємницької ініціативи на інноваційну активність в регіоні, обґрунтування заходів, які забезпечать її розвиток з метою підвищення інноваційної активності в регіоні.

Розуміння внутрішніх механізмів мотивації та стимулювання до інноваційної діяльності дає змогу менеджерам виробити ефективну політику у цій сфері трудових відносин, створити «режим найкращого сприяння» для тих, хто прагне вдосконалення як своєї роботи, так і діяльності організації загалом.

Мотив — це актуалізована потреба людини, яка спонукає її до певних дій і вчинків, внаслідок яких потреба може бути задоволена, а стимул — спонукати до дій, зумовлених зовнішніми чинниками.

Мотив є внутрішньою спонукальною причиною, що обумовлює дії і вчинки суб'єкта, тоді як стимул більше асоціюється із втручанням зовнішніх сил (чинників) у вибір суб'єктом управління певного типу поведінки. Дослідження показують, що мотиваційний механізм буде ефективним лише тоді, коли ґрунтуватиметься не на засадах адміністративного впливу, а на економічних важелях, завдяки чому керуючий вплив здійснюватиметься у режимі саморегуляції. Так формується інноваційно-активна поведінка працівників організації — поведінка, яка передбачає їх високу ініціативність щодо участі у вирішенні проблем організації, результатом чого є створення і впровадження новацій, спрямованих на реалізацію завдань інноваційного розвитку (рис. 2.4).

Рушійною силою мотиваційного механізму інноваційної діяльності є система стимулів. Умови стимулювання для вищого менеджменту визначають власники організації, які повинні усистему стимулювання закладати залежність винагороди менеджерів від результативності та ефективності їх рішень і керівних дій.

Якщо під впливом змін у зовнішньому середовищі організація втрачає можливості отримувати доходи, які задовольняють її власників, це слугуватиме причиною відповідного зниження доходів топ-менеджера або навіть його звільнення. Тому з досконалої конкуренції — це переважно впровадження новацій, які підвищують не тільки поточну ефективність організації, а й ринкову вартість. Глибоке розуміння менеджерами організації, що підвищення їхніх доходів залежить від ефективності діяльності їх організації її ринкової вартості, формуватиме їхню мотивацію до розширення ринкових можливостей організації і насамперед через інноваційну діяльність.

Для того, щоб усі учасники інноваційних змін впевнилися у вигідності інновацій не лише для підприємства, а й для кожного

з працівників, зокрема, необхідно стимулювати усіх. Тому система стимулів інноваційних процесів має включати, з одного боку, компоненти поточного стимулювання, а з іншого — стимулювання за результатами роботи всієї організації. Своєю чергою система стимулювання повинна обов'язково містити заохочення розвитку творчих здібностей працівників підприємства, що є передумовою створення інновацій.

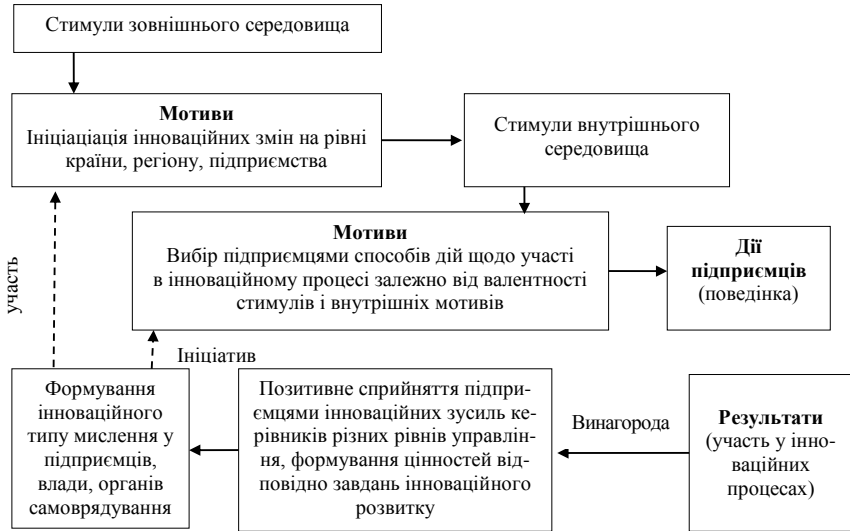


Рис. 2.4. Складові мотиваційного механізму інноваційної діяльності

Це свідчить про те, що формування мотиваційного механізму інноваційної діяльності організації передбачає розроблення ефективної системи стимулювання, насамперед, менеджерів усіх рівнів управління, яка спирається на оцінку досягнутих під час реалізації інноваційних результатів. Позитивного остаточного результату можна досягти завдяки обґрунтованому поєднанню різних методів стимулювання, копійки роботи з персоналом для формування у них мотиваційних преференцій, що лежать у площині інноваційного розвитку.

У цьому аспекті актуальним повинно бути питання взаємодії держави та підприємств і підприємців та робітників з проблемами на ринку праці.

З метою мінімізації негативного впливу структурної форми безробіття необхідні інвестиції в людський капітал, які повинні здійснюватися як підприємницьким сектором, так і державою. Очевидно, що тут держава повинна бути першою, оскільки можливості та важелі впливу держави є ширшими та потужнішими. Зі сторони підприємців інвестиції в людський капітал повинні здійснюватися у формі оплати навчання, перекваліфікації та підвищення кваліфікації кадрів, соціального і методичного страхування працівників. Найголовніші вимоги конкурентоспроможної економіки до державного сектору полягають у необхідності створення гнучкої системи освіти. Така система повинна швидко та чітко реагувати на вимоги, які висуває нова техніка та новий попит.

Успіх інноваційного процесу залежить від того, наскільки безпосередні учасники інноваційного процесу зацікавлені в швидкому впровадженні результатів НДДКР у виробництво. З огляду на це, стимулювання інноваційної праці повинно постійно спиратися не лише на матеріальні, а й на соціально-психологічні форми стимулювання, орієнтовані на задоволення потреб вищого рівня. У таких умовах інноваційна активність персоналу буде високою, що розширюватиме інноваційні можливості підприємства. Варто зазначити, що методи стимулювання інноваційної діяльності прямої і непрямой дії мають різне мотиваційне навантаження. Так, методи прямої дії безпосередньо пов'язані із досягненням остаточного результату — комерційної вигоди від впровадження новації. Тоді як методи непрямой дії якраз і спрямовані на формування сприятливого для інноваційної діяльності середовища. У цьому плані успіхи японських та деяких західних виробничих комплексів у розвитку передових технологій, освоєнні нових конкурентоспроможних видів продукції саме завдяки високій інноваційній активності персоналу, яка є продуктом реалізації концепції партисипативного управління (технологія управління персоналом, яка ґрунтується на залученні до прийняття управлінських рішень всіх працівників підприємства).

Концепція партисипативного управління та її реалізація можлива у вітчизняній практиці за умов обґрунтованої системи стимулювання ініціативності і творчого підходу до роботи персоналу підприємства, яка забезпечує не лише розвиток її працівників, а й приваблює творчих особливостей з інших підприємств, формуючи

колектив креативних спеціалістів, нарощуючи інтелектуальний та інноваційний потенціал підприємства (рис. 2.5).



Рис. 2.5. Вплив системи стимулювання на розширення інноваційних можливостей і зміцнення конкурентоспроможності

І що характерно, в зарубіжних країнах інноваційну активність враховують в оплаті праці і системах матеріального заохочення — особливо це помітно у виплаті авторського гонорару. Розмір гонорару становить певний відсоток від обсягу виготовленої і реалізованої продукції протягом усього терміну її випуску. У США матеріальне заохочення праці винахідників і раціоналізаторів здійснюється через впровадження аналітичних систем, особливістю яких є диференційоване оцінювання складності виконаної роботи з врахуванням умов праці та кваліфікації виконавця тощо.

Різниця оплати порівняно з працівниками середньої складності звичайних робітників — істотна. У Німеччині, Франції, Англії та інших європейських країнах створюють спеціальні фонди для преміювання за розроблення, освоєння і випуск нової продукції. Розмір премій залежить від приросту обсягу продажу такої продукції,

її частки в загальному обсязі виробництва. В усіх зазначених, та інших європейських країнах системи стимулювання інноваційного розвитку і підвищення інноваційної активності персоналу є відображенням тенденції індивідуалізації трудових доходів працівників підприємств на основі результатів праці.

Своєю чергою стимулювання основане на ринковій вартості акцій передбачає встановлення винагороди топ-менеджерам залежно від ринкової вартості акцій керованих ними компаній.

Формами придбання акцій можуть бути акціонери, на акції (тобто відтермінована у власності) та участь у власності (тобто участь, що настає в момент укладання трудового контракту з менеджером). Суть опціону полягає у наданні менеджером права на придбання акцій за певною ціною у певний період часу з чітко визначеними умовами (мотивація менеджера до зростання вартості компанії, тобто вартості майна акціонерів).

Опціонні програми широко застосовують США, Англія, Австралія, Франція, Канада та багато інших країн з розвинутою ринковою економікою.

Стимулювання за результатами збалансованої системи показників передбачає формування сукупності показників, що відображають результативність діяльності вищих менеджерів, відповідальних за різні функціональні сфери підприємства. Ці показники стосуються фінансів, клієнтів, внутрішніх процесів (виробництва) і персоналу, за якими і розробляються критерії оцінювання ефективності.

Підсумовуючи, зазначимо, що роль мотивації і стимулювання у формуванні інноваційного розвитку є провідною. Вони обґрунтовують стратегічні напрямки соціально-економічного розвитку країни і реальні кроки (заходи) щодо її реалізації. Центральною проблемою, яку належить вирішити, є формування ефективного ринку інновацій та забезпечення його функціонування. Це передбачає здійснення реальних заходів впливу на складові цього ринку. Конкретно йдеться про стимулювання попиту на інновації, сприяння зростання їхньої пропозиції та забезпечення фінансування інноваційної діяльності.

2.3. Підприємницька ініціатива в системі факторів розвитку інноваційної активності в регіоні

Розвиток інноваційної активності в регіоні виступає важливим підґрунтям нарощування обсягів виробництва та реалізації інноваційної продукції, формування техніко-технологічної бази регіону, його інвестиційної привабливості за умов належної регіональної підтримки шляхом реалізації цільових регіональних програм підтримки інноваційної діяльності, надання різноманітних пільг, підтримування цих процесів регіональними органами влади.

Сучасний стан розвитку інноваційної діяльності в Україні та її регіонах є вкрай незадовільний, впровадження нових видів діяльності, продукції, технологій тощо є недостатнім для формування повноцінної конкурентоспроможної економіки країни.

За цих обставин особливої уваги потребує створення сприятливих умов для розвитку підприємницької діяльності. А одним із ключових факторів розвитку інноваційної активності в регіоні виступає підприємницька ініціатива, як чинник розвитку власної справи на основі впровадження та реалізації нових ідей та можливостей за рахунок використання необхідних якостей підприємця та володіння певними ресурсами, які при взаємному використанні дають змогу досягнути позитивного економічного ефекту. Це і свідчить про актуальність досліджуваної тематики, спрямованої на формування умов розвитку регіону.

Аналіз наукових публікацій ряду вчених, зокрема таких як В. Гриньов [80], В. Зянько [81], О. Кузьмін [82], В. Павлов [83], Б. Твісс [84], Л. Федулова [85] показав, що в якості факторів впливу на інноваційну активність обираються ринкові, політико-правові, організаційно-управлінські, фінансово-економічні, науково-технічні, соціально-психологічні, екологічні, гуманітарні, інформаційні тощо. Н. Бондаренко доповнює фактори, що впливають на інноваційну активність, поділяючи їх залежно від рівня її прояву [86]. Проте, регіональної специфіки дані автори торкаються лише опосередковано.

В умовах конкурентоспроможного ринкового середовища варто використовувати всі можливі шляхи для того, щоб ефективно функціонувати та отримувати дохід. Одним із варіантів не залишатися аутсайдером на ринку є здійснення інноваційної діяльності.

Розвиток інноваційної діяльності характеризує інноваційна активність, яка є її ступенем інтенсивності [87]. В загальному інноваційна активність є результатом реалізації можливостей підприємницьких структур. Успіх діяльності забезпечується безпосередньо підприємцем, який завдяки ініціативності, розкриваючи свої якості та прагнення, сприяє здійсненню інноваційної діяльності, формуючи відповідний рівень її інтенсивності. Результатом взаємодії підприємницької ініціативи та інноваційної активності є поява інноваційного продукту.

На сучасному етапі розвитку науки та практики, підприємницьку ініціативу слід розглядати як фактор розвитку інноваційної активності, тобто її рушійну силу, причину її зростання [88], з однієї сторони, та, водночас, як одну з основних умов, при якій відбувається це явище [89]. Така двоїстість ускладнює дослідження теоретичних засад факторів розвитку інноваційної активності, викликаючи значну полеміку щодо визначення кола факторів, з якими безпосередньо пов'язана підприємницька ініціатива.

На нашу думку, слід виділити фактори розвитку інноваційної активності зовнішнього та внутрішнього впливу. Пропонуємо зовнішні фактори поділяти на: фактори макrorівня та мезорівня, на які підприємець не може здійснювати вплив. Основними факторами розвитку інноваційної активності на макrorівні доцільно розглядати розвиток підприємництва, державну підтримку, розвиток економічного середовища та техніко-технологічний потенціал, дані складові тісно пов'язані між собою. Перші два чинника слід розглядати в контексті зв'язку з законодавчо-нормативним регулюванням, а інші формують природно-ресурсний потенціал. Кожен фактор також має свої складові, які на нього впливають. Зовнішні фактори розвитку інноваційної активності та їх взаємозв'язок між собою представлений на рисунку 2.6.

Ступінь взаємодії між зовнішніми факторами розвитку інноваційної активності (макrorівень) повинен бути таким, щоб забезпечувати підвищення рівня інноваційної активності завдяки створенню прозорих «правил гри» для підприємців, формування науково-технологічного розвитку в країні, сприяння розвитку економічного середовища загалом.



Рис. 2.6. Зовнішні фактори розвитку інноваційної активності та їх взаємозв'язок на макрорівні

До факторів регіонального рівня або мезорівня слід віднести розвиток підприємництва в регіоні, регіональна підтримка органами влади, інвестиційна привабливість регіону та техніко-технологічна база регіону. Зовнішні фактори розвитку інноваційної активності та їх взаємозв'язок на мезорівні відображені на рисунку 2.7.

Слід відзначити, що визначальних факторів, які впливають на розвиток інноваційної активності в регіоні, по суті, немає. Їх слід розглядати суто в комплексі, приймаючи за вихідні ті, які формують економіко-географічне положення.



Рис. 2.7. Зовнішні фактори розвитку інноваційної активності та їх взаємозв'язок на мезорівні

Внутрішні фактори розвитку інноваційної активності — це безпосередньо ті фактори, на які підприємство має вплив. Серед факторів мікрорівня варто виділити організаційно-управлінські фактори, соціально-психологічні фактори, матеріально-технічні та інтелектуальні фактори, взаємодія між якими розкрита на рисунку 2.8. Дана система факторів і формує підприємницьку ініціативу, що і впливає на підприємництво в цілому і його інноваційну активність.

Узагальнення та систематизація факторів впливу на інноваційну діяльність дозволили виявити, що спільним фактором розвитку на макро- та мікрорівні виступає підприємницька ініціатива, яка залишає свій відбиток на розвитку підприємства і, в свою чергу, на інноваційній активності. На макрорівні підприємницька ініціатива здійснює непрямий вплив на інноваційну активність підприємства, а на мікрорівні цей вплив є прямим, тобто керівник підприємства впливає на діяльність підприємства у сфері інновацій.

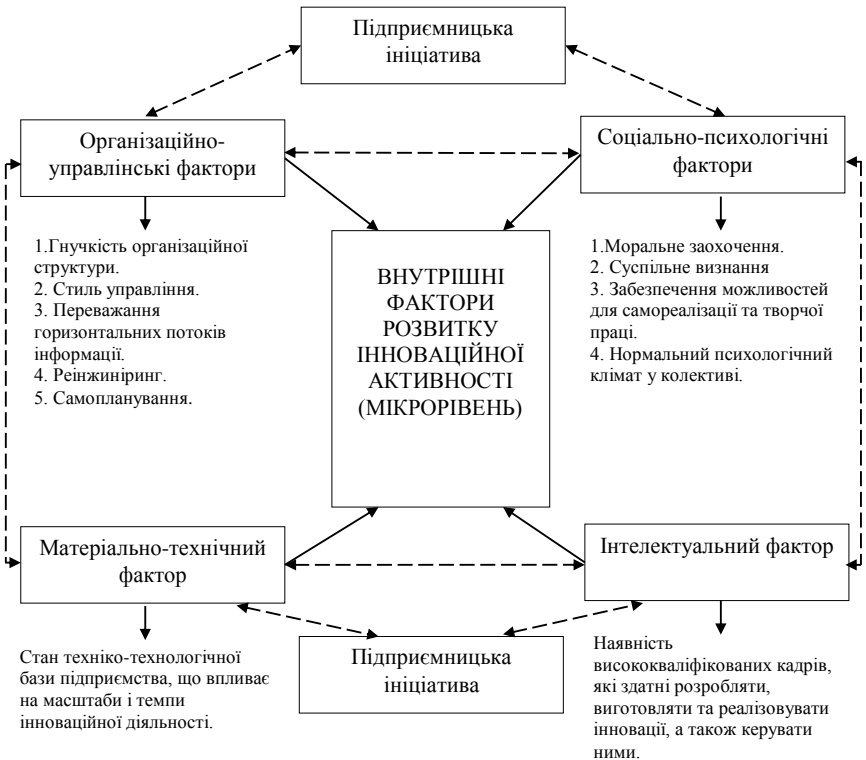


Рис. 2.8. Внутрішні фактори розвитку інноваційної активності та їх взаємозв'язок на мікрорівні

Необхідність підвищення результатів економіки в регіоні із врахуванням факторів формування інноваційної активності вимагає відповідного методичного забезпечення. Це допомагає побачити

реальний стан діяльності підприємств і рівень інноваційної діяльності, а також визначити напрями розвитку підприємницької ініціативи і її зв'язок з інноваціями.

Таким чином, розроблені нові наукові положення теорії підприємництва виступають подальшою основою для вивчення сили та глибини їх впливу на процеси регіонального розвитку.

РОЗДІЛ 3

МЕТОДОЛОГІЯ ДОСЛІДЖЕННЯ ПІДПРИЄМ-
НИЦТВА ЯК ЧИННИКА РОЗВИТКУ ІННОВА-
ЦІЙНОЇ МОДЕЛІ ЕКОНОМІКИ КРАЇНИ
ТА ЇЇ РЕГІОНІВ

3.1. Методичні проблеми дослідження підприємництва в контексті інноваційного розвитку економіки країни та її регіонів

Підприємництво відіграє особливу роль у розвитку будь-якої країни, прискорюючи рух економіки шляхом підвищення ефективності та постійного оновлення, й Україна тут не є винятком. Нагромаджений досвід усіх індустріально розвинутих країн із ринковою економікою беззаперечно підтверджує, що підприємництво — необхідна умова досягнення економічного зростання.

Слід відзначити, що розвиток підприємницьких структур сприяє вирішенню гострих для економіки економічних і соціальних проблем не стільки на рівні країни, скільки на рівні її окремих регіонів, адже саме там формується підприємницьке середовище, тому пошук шляхів активізації розвитку підприємництва на основі дослідження наявних тенденцій, структурних змін та особливостей розвитку підприємницької діяльності як у країні, так і в її окремих регіонах є важливим й актуальним завданням сьогодення з декількох позицій. По-перше, це дає змогу виявити загрози та можливості, слабкі та сильні сторони підприємництва в країні. По-друге, виступає основою розроблення програм соціально-економічного розвитку окремо взятих регіонів і країни у цілому. По-третє, виступає базисом подальшого поживлення економіки.

Теоретичне обґрунтування досліджуваної проблематики буде неповним, якщо лишити поза увагою методичну основу. Так, проблематику розвитку підприємницької активності в Україні та її регіонах було досліджено багатьма науковцями. Зокрема, у роботі М. Владимирової та І. Зубенко [90] підприємництво розкривається як фактор динамізму ринкової економіки, представлена модель його функціонування. Аналізуючи сучасний стан підприємництва в Україні, Л. Капранова [91] деталізує законодавчо-нормативну базу регулювання підприємництва, його основні ознаки, динамізм і структуру, регіональний розподіл суб'єктів підприємництва, проблеми та перешкоди на його розвитку, негативні тенденції розвитку. З. Кобеля та І. Антохова [92] вивчають можливості стимулювання розвитку підприємництва в Чернівецькій області. У доповіді М. Кравченко [93] за матеріалами міжнародної науково-практичної

конференції аналізуються не лише проблеми розвитку підприємництва в Україні, а й звертається увага на порівняльні аспекти динамізму показників, зокрема з передовими європейськими країнами. Заслуговує на увагу науковий доробок Н. Скоробогатової [94], де поряд з аналізом структурних змін ключових факторів розвитку підприємництва здійснено кореляційний аналіз основних показників їхньої діяльності. Авторкою зроблено висновок, що спрощення умов ведення підприємницької діяльності мало для України неоднозначний характер. О. Скорук [95] аналізує динаміку кількості суб'єктів підприємництва в період 2010–2015 рр., визначає її регіональні аспекти, а також виділяє проблеми та шляхи стимулювання розвитку підприємництва в Україні. Проте, на нашу думку, представлені науковці не повністю розкривають стан та перспективи розвитку підприємницької діяльності в Україні та її регіонах, тому пропонуємо методи дослідження представлені у роботі [96], де розкриваються зміни структури показників підприємницької активності в цілому по Україні, окрім того, представлені дані розвитку підприємництва у розрізі регіонів протягом 2010–2016 рр.

Як показали результати дослідження, основною методичною проблемою дослідження підприємництва виступає неможливість комплексної осяжності її характеру одним або декількома методичними підходами. В контексті змін траєкторії розвитку сучасного підприємництва в глобальному контексті, значній залежності його розвитку в Україні від дій уряду та олігархічних кіл, нестабільності внутрішнього та зовнішнього середовища, наявності значної кількості загроз стабільному розвитку підприємництва ми вбачаємо за доцільне використовувати обмежену методичну базу, яка буде базуватись на стандартизованих підходах, що будуть використовувати економіко-статистичні методи й моделі та надаватимуть об'єктивну картину існуючому стану підприємництва в контексті інноваційного розвитку економіки країни та її регіонів. Це зумовлено тісним взаємозв'язком між підприємництвом, підприємницькою активністю та інноваційною діяльністю, важливістю визначення ступеня впливу підприємницької ініціативності на інноваційний розвиток економіки, що зумовлено незадовільним положенням України в європейському інноваційному середовищі.

У сучасній економіці інновації є основою стрімкого та стабільного соціально-економічного розвитку, які забезпечують високий технологічний рівень як країни в цілому, так і окремих її регіонів. Внаслідок нестабільності економічного середовища необхідно розвивати інноваційну активність, а також стимулювати підприємства до інноваційної активності. Розвиток підприємницької ініціативи характеризує частку створених підприємств, а також загальну кількість активних підприємств, а інноваційна активність виступає одним із важелів конкурентоспроможності підприємств, що забезпечується збільшенням значень показників діяльності шляхом активізації інноваційної активності.

Дослідженням інноваційної активності в регіонах України в останні роки займалися такі вчені як Т. Мілевська [97], В. Мальцева та Г. Кореняно [98], Ю. Полякова [99], Л. Ганущак-Єфіменко, В. Щербак [100], Т. Пуліна, О. Коротунова, К. Атаманюк [101].

Для дослідження інноваційної активності в межах регіону Т. Мілевська [97] використала метод побудови інтегрального показника на основі потенціалів регіонів. При цьому інтегральний показник інноваційної активності визначається як добуток наукового, кадрового, технічного, фінансово-економічного та інформаційно-комунікаційного потенціалів регіону, аналіз динаміки якого дозволяє підвищити оперативність та якість прийнятих рішень щодо підвищення інноваційної активності та управління розвитком інноваційного потенціалу у регіоні.

Метод побудови інноваційного портрету за В. Мальцевою та Г. Кореняно [98] показав, що результати оцінки обраних регіонів представлені у вигляді «інноваційних портретів», де розраховані синтетичні показники регіонів (інноваційна активність підприємств; інноваційна діяльність підприємств; науково-дослідна діяльність підприємств; партнерство з інноваційної діяльності; використання джерел інформації для інноваційної діяльності; цілі інноваційної діяльності) порівнюються зі середніми значеннями по Україні. Це дозволяє визначити набір конкурентних переваг для підвищення інноваційної успішності окремого регіону. В даній методиці недоліком виступає невизначеність рівня інноваційної активності регіону, зважаючи на розрахункове значення синтетичних показників.

Метод кластерного аналізу за Ю. Поляковою [99] та Л. Ганущак-Єфіменко й В. Щербак [100] дав змогу вивчити розподіл галузей на показники рівня інноваційної активності (кількість підприємств, що здійснюють інноваційну діяльність; обсяг витрат на інноваційну діяльність; кількість підприємств, що впроваджують інновації; кількість впроваджених нових технологічних процесів; кількість освоєних у виробництві інноваційних видів продукції; кількість підприємств, що реалізували інноваційну продукцію; обсяг реалізованої інноваційної продукції; кількість підприємств, що здійснювали експортні поставки; обсяг реалізованої інноваційної продукції за кордон). Також даний підхід сприяє підвищенню рівня наочності, зрозумілості та сприйняття результатів аналізу.

Метод побудови інтегрального показника за функцією корисності за підходом Т. Пуліної, О. Коротунової та К. Атаманюк [101] дає можливість оцінити ефективність інноваційної активності за допомогою інтегрального показника, який формується на основі комплексу суб-показників (кількість інноваційно-активних підприємств; кількість обстежених підприємств; витрати на НДДКР інноваційно активних підприємств; обсяги реалізованої продукції; впровадження інноваційних видів продукції; впровадження прогресивних технологічних процесів; розподіл загального обсягу витрат за напрямками інноваційної діяльності; кількість найманих працівників за видами промислової діяльності; обсяг реалізованої інноваційної продукції) за допомогою функції корисності. Даний метод забезпечує адекватність результатів дослідження та можливість їх використання для розробки заходів з підвищення інноваційної активності в регіоні. І використання методу є найбільш доцільним для галузей національної економіки.

Аналіз методів дослідження інноваційної активності регіону, розкритих науковцями, подано у таблиці 3.1.

Авторами рекомендовано використовувати для подальшого аналізу методи побудови інтегрального показника на основі потенціалу регіону, аналізу інноваційного портрету, методи кластерного аналізу та побудови інтегрального показника за функцією корисності, проте в працях відсутнє розкриття методики аналізу та оцінки інноваційної активності в регіоні у взаємозв'язку з розвитком підприємницької ініціативи.

Таблиця 3.1. Аналіз методів дослідження інноваційної активності в регіоні

Назва методу	Переваги	Недоліки
Метод побудови інтегрального показника на основі потенціалу регіонів за Т. Мілевською [97]	Реалізація комплексного підходу, що забезпечує врахування багатьох складових інноваційного потенціалу регіонів, надає можливість швидкого реагування на виникаючі проблеми для управлінців різних рівнів, є основою для підвищення ефективності управління інноваційним потенціалом регіону.	Велика частка суб'єктивізму оцінок, або тез про рівнозначність впливу складових на кінцевий показник.
Метод побудови інноваційного портрету за В. Мальцевою та Г. Коренянко [98]	Забезпечує широку інформативність про протікання інноваційних процесів у регіонах країни, дозволяє визначити набір конкурентних переваг для підвищення інноваційної успішності окремого регіону.	Не визначено рівень інноваційної активності регіону, зважаючи на розрахункове значення синтетичних показників.
Метод кластерного аналізу за Ю. Поляковою [99]	Охоплює значну кількість показників дослідження інноваційної активності, сприяє підвищенню рівня наочності, зрозумілості та сприйняття результатів аналізу, а також створює підґрунтя для подальшого прогнозування інноваційної активності.	Метод приводить до появи «ланцюжків», тобто до утворення великих продовговуватих кластерів. Але у випадках, коли шукані кластери мають таку форму, це виявляється перевагою даного методу.
Метод побудови інтегрального показника за функцією користності за Т. Пуліною, О.Корогунною, К. Атаманюк [101]	Досліджує систему показників інноваційної активності. Враховує сучасну статистику. Забезпечує адекватність результатів дослідження та можливість їх використання для розробки заходів з підвищення інноваційної активності в регіоні.	Використання методу є найбільш доцільним лише для галузей національної економіки.

Разом з тим, методичною проблемою дослідження інноваційних процесів є те, що запропоновані авторами підходи не вбачають впливу підприємницької компоненти на розгортання інноваційної активності в регіоні, що залишає поза увагою низку важливих показників, які дозволять виявляти додаткові резерви нарощування підприємницького потенціалу країни та її регіонів. Заповнити цю прогалину дозволяє ряд запропонованих нами методичних підходів, що дають можливість, з однієї сторони, проаналізувати та оцінити розвиток інноваційного підприємництва в регіонах України, з іншої сторони, проаналізувати тенденції розвитку підприємництва та інноваційних процесів у регіонах країни в тісному взаємозв'язку.

3.2. Методичний підхід до аналізу та оцінки розвитку інноваційного підприємництва регіонів країни

На сучасному етапі, місце регіонів у національній конкурентоспроможності та рейтинг держави у глобальному конкурентному середовищі визначається інноваційним вектором розвитку економіки, рівнем інноваційної активності суб'єктів господарювання, наявністю фундаментальних та прикладних розробок, трансфером технологій, інтеграцією науки та виробництва тощо. У зв'язку із цим, актуалізуються питання забезпечення розвитку інноваційного підприємництва регіону як важливого напрямку формування конкурентоспроможної економіки на усіх її рівнях.

В роботах авторів сучасності йде запекла полеміка навколо вирішення проблеми вибору методів дослідження розвитку інноваційного підприємництва. У сучасній науковій літературі розглядають питання щодо оцінки інноваційного потенціалу регіону (О. Князь (інтегрування часткових показників інноваційного потенціалу підприємства регіону у комплексний показник шляхом застосування коефіцієнтів вагомості часткових показників) [102], Н. Рудь (оцінка складових інноваційного процесу, виявлення диспропорцій інноваційного розвитку територіальних утворень) [103], В. Чабан (аналіз фінансових показників, що дає змогу оцінити достатність джерел для покриття запасів і витрат, що виступають базою для класифікації фінансово-економічної позиції підприємства за станом його фінансової стійкості) [104], Л. Федулова (використання методу

інтегральної оцінки, яка відобразатиме як кількісну сторону, тобто масштаби різного роду ресурсів, так і якісну, яка свідчить про ефективність використання ресурсів, що є в наявності) [105]), інноваційного розвитку регіону (С. Казмірчук (оцінка інноваційного розвитку регіону як фактора прискореного розвитку його економіки) [106]), інноваційної активності підприємств регіону (В. Денисюк (методика побудована на визначенні щорічної питомої ваги регіону за напрямками інноваційної діяльності, включаючи фінансування та реалізацію інноваційної продукції у результатах інноваційної діяльності та виробництва в регіоні) [107], М. Мартьянов (наявність взаємозв'язків між показниками, що характеризують інноваційну активність підприємств регіонів України та їх економічну активність загалом) [108], Т. Мілевська (інноваційний потенціал регіону представляє не просто суму складових його елементів, а їх комплекс, що перебуває в складному і багатогранному взаємозв'язку) [109]. Водночас, і досі не сформований уніфікований методичний підхід до оцінки розвитку інноваційного підприємництва регіонів держави, що викликає необхідність подальших досліджень в напрямі аналізу та оцінки розвитку інноваційного підприємництва.

Забезпечення розвитку інноваційного підприємництва регіонів держави неможливе без комплексного аналітичного дослідження передумов та результатів реалізації стадій інноваційного процесу, особливостей розвитку науки та виробництва як складових інноваційного підприємництва у регіонах держави та отриманого доходу від здійснення інноваційного підприємництва. Окремими завданнями такої оцінки є формування підґрунтя для вибору напрямів забезпечення розвитку інноваційного підприємництва регіону, визначення сукупності узагальнених індикаторів, що дозволяють дати кількісну оцінку динаміки та основних тенденцій у розвитку інноваційного підприємництва регіону. Слід відмітити, що в аналізі та оцінці розвитку інноваційного підприємництва регіону зацікавлені різні стейкхолдери: територіальні громади як активні суб'єкти регіонального розвитку та управління; інвестори, які бажають вкласти фінансові ресурси у привабливі бізнес-проекти та інноваційно активні підприємства; фінансово-кредитні установи, які виступають джерелом фінансування стартапів; конкуренти, які працюють в одному ринковому середовищі.

Нині дуже важливим є дослідження існуючих методів та моделей оцінки розвитку інноваційного підприємництва регіону з метою подальшої розробки уніфікованої методики оцінки інноваційного підприємництва, що дозволяє більш комплексно та системно підійти до вирішення даної проблеми. Здійснюючи огляд літератури з питань оцінки розвитку інноваційного підприємництва, слід зауважити, що в основному публікації присвячені оцінці інноваційного потенціалу регіону, інноваційної активності підприємств регіону, інноваційного розвитку регіону тощо, підміняючи таким чином, саме інноваційне підприємництво регіону. Огляд окремих методичних підходів до оцінки інноваційного підприємництва регіону наведено у таблиці 3.2.

Зауважимо, що жодна із наведених методик не дає змоги у повному обсязі реально та об'єктивно оцінити рівень розвитку інноваційного підприємництва регіону. У розроблених на сьогодні методиках оцінки розвитку інноваційного підприємництва регіону існують недоліки, які ми вважаємо за можливе усунути:

- проблематичність використання методик оцінки на практиці через надмірні узагальнення критеріїв оцінки та відбору показників;
- стандартизація показників в основному проводиться щодо середньодержавного рівня, що не дозволяє адекватно згрупувати регіони за рівнем розвитку інноваційного підприємництва за умови, що більшість регіонів мають низькі показники розвитку;
- розрахунок вагових коефіцієнтів проводиться на основі експертних оцінок, а не кореляційних залежностей, що може суттєво змінити інтегральні показники оцінки;
- при оцінці інноваційного підприємництва не відображено особливості складових та стадій інноваційного підприємництва.

Водночас, виділено і такі позитиви методик, напрацьовані науковцями:

- застосування методики оцінювання на основі аналізу фінансових показників дає змогу виявити відповідність або невідповідність (надлишок або нестачу) коштів для розвитку інноваційного підприємництва регіону;
- зведення оцінювання розвитку інноваційного підприємництва регіону до одного кількісного значення, що значно полегшує економічну інтерпретацію отриманих результатів;

Таблиця 3.2. Особливості реалізації методичних підходів до оцінки інноваційного підприємства регіону

Автор	Виділення ознаки	Суть методики	Цільове спрямування	Недоліки методики	Позитиви методики
1	2	3	4	5	6
О. Князь [102]	Частота та ефективність реалізації підприємством інновацій, готовність працівників підприємства до інновацій	Інтегрування часткових показників інноваційного потенціалу підприємства регіону у комплексний показник шляхом застосування коефіцієнтів вагомості часткових показників.	Визначає рівень можливостей до інноваційного розвитку.	Застосування коефіцієнтів вагомості, що є суб'єктивним моментом в оцінці.	Дає змогу проаналізувати комплексну оцінку інноваційного потенціалу
Н. Рудь [103]	Показники оцінки інноваційного процесу у регіоні	Оцінка складових інноваційного процесу.	Визначає диспропорції інноваційного розвитку територіальних утворень.	Дозволяє провести оцінку стадій інноваційного процесу у регіоні.	–
В. Чабан [104]	Фінансові показники	Зосереджена увага на аналізі фінансових показників, що дає змогу оцінити достатність джерел для покриття запасів і витрат, що виступають базою для класифікації фінансово-економічної позиції підприємства за станом його фінансової стійкості.	Визначає площину фінансово-економічних координат, в межах якої утримується фінансова стійкість інноваційного потенціалу.	Розглядається лише один структурний елемент інноваційного потенціалу.	Дає можливість проаналізувати фінансову стійкість підприємств регіону до інноваційного розвитку

Продовження табл. 3.2

1	2	3	4	5	6
В.Денисюк [107]	Обсяги реалізованої інноваційної продукції та обсяги фінансування інноваційної діяльності	Методика побудована на визначенні щорічної питомої ваги регіону за напрямками інноваційної діяльності, включаючи фінансування та реалізацію інноваційної продукції у результатах інноваційної діяльності та виробництва в регіоні.	Визначає рівень віддачі фінансових затрат на створення інноваційної продукції.	Достіг вузьким є вибір оціночних параметрів.	Оцінка ефективності результатів інноваційної діяльності.
Л. Федулова [105]	Показники оцінки інноваційного потенціалу підприємств регіону.	Метод інтегральної оцінки полягає в тому, що потрібна група індикаторів, які в сукупності з тим чи іншим ступенем повноти відображали б як кількісну сторону, тобто масштаби різного роду ресурсів, так і якість, яка свідчить про ефективність використання ресурсів, що є в наявності.	Визначає ресурсні можливості на рошування інноваційного потенціалу.	Застосування експертної оцінки вагомості показників, що є суб'єктивним моментом в оцінці.	Інтегральний показник синтезує вплив включених у дослідження показників і коефіцієнтів, зводять проблему оцінювання до єдиного кількісного значення.
С. Казмірчук [106]	Використання системи показників, що характеризують інноваційний розвиток регіону.	Оцінка інноваційного розвитку регіону як фактора прискореного розвитку його економіки.	-	Розгалужена система показників оцінки інноваційного розвитку.	Відсутність комплексної оцінки інноваційного розвитку.

Закінчення табл. 3.2

1	2	3	4	5	6
М. Мартыянов [108]	Показник оцінки інноваційної активності регіону.	Наявність взаємозв'язків між показниками, що характеризують інноваційну активність підприємств регіонів України та їх економічну активність загалом.	Визначає сукупність впливів складових інноваційної активності підприємств регіонів.	Широкий арсенал показників, які характеризують інноваційну активність регіону.	Відсутність підприємницької складової оцінки інноваційної активності регіону.
Т. Мілевська [109]	Комплексна інтегральна оцінка інноваційного потенціалу регіону за складовими його елементами.	Інноваційний потенціал регіону представляє не просто суму складових його елементів, а їх комплекс, що перебуває в складному і багатогранному взаємозв'язку.	Визначає інноваційний потенціал регіону.	Охоплює всі основні потенціали і складові інноваційного потенціалу регіону, комплексна оцінка інноваційного потенціалу регіону.	Відсутність підприємницької складової оцінки інноваційного потенціалу регіону.

- простота розрахунків і наочність результатів графічного методу дослідження, а також гнучкість, оскільки кількість і склад індикаторів, обраних для оцінювання, може змінюватись.

Тому, враховуючи ці позитиви, розробимо методичний підхід до аналізу та оцінки розвитку інноваційного підприємництва регіону (рис. 3.1).

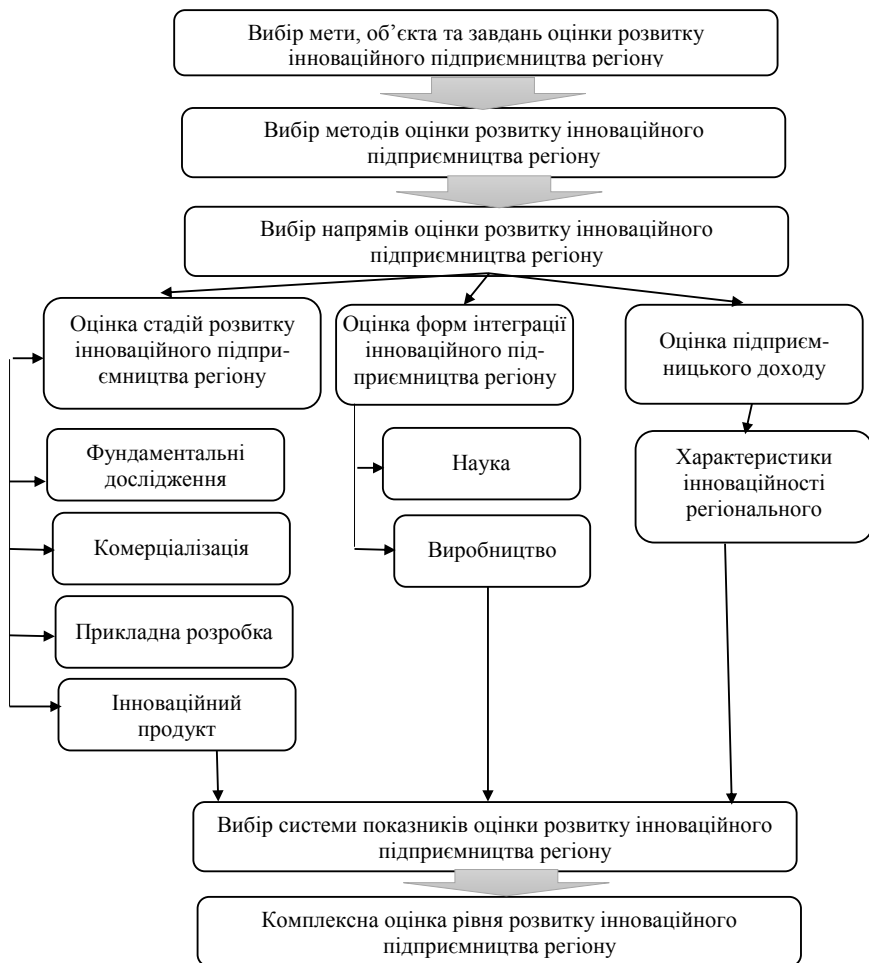


Рис. 3.1. Методичний підхід до аналізу та оцінки розвитку інноваційного підприємництва регіону

Метою є об'єктивна оцінка рівня розвитку інноваційного підприємства регіону. Відповідно до мети дослідження об'єктом оцінки є інноваційне підприємство регіону.

Основними завданнями аналітичного дослідження є:

- оцінка стадій розвитку інноваційного підприємства регіону (фундаментальні дослідження, комерціалізація, прикладна розробка, інноваційний продукт);
- оцінка форм інтеграції науки та виробництва як складових інноваційного підприємства регіону;
- оцінка підприємницького доходу;
- розрахунок інтегрального індексу інноваційного підприємства регіону.

Методами оцінки розвитку інноваційного підприємства регіону є рейтинговий (який дозволить співставити регіони за рівнем розвитку інноваційного підприємства), індикаторний (який шляхом використання сукупності характеристик у формалізованому вигляді дозволить оцінити рівень розвитку інноваційного підприємства регіону, і на цій підставі розробити напрями по забезпеченню його розвитку у перспективі) та індексний (використання якого дозволить здійснити комплексну оцінку інноваційного підприємства регіону).

Слід зазначити, що використання того або іншого методу дослідження залежить від цілей оцінки, виду або повноти вихідної інформації, специфіки складових елементів інноваційного підприємства та інших чинників.

Оцінку розвитку інноваційного підприємства пропонується здійснювати за трьома основними напрямками:

- оцінка стадій розвитку інноваційного підприємства регіону (фундаментальні дослідження, комерціалізація, прикладна розробка, інноваційний продукт);
- оцінка форм інтеграції науки та виробництва як складових інноваційного підприємства регіону;
- оцінка підприємницького доходу.

Для кожного напрямку оцінки розвитку інноваційного підприємства виділяють індивідуалізовану систему показників (табл. 3.3).

Для розрахунку інтегрального індексу слід скористатися методикою розрахунку часткових індексів розвитку інноваційного

підприємництва регіону. При цьому використовуємо нижче наведені формули для розрахунку часткових індексів розвитку інноваційного підприємництва регіону, а показники розвитку інноваційного підприємництва пропонуємо поділити на показники-стимулятори та показники-дестимулятори.

Таблиця 3.3. Система показників оцінки розвитку інноваційного підприємництва регіону

Напрями оцінки (група показників)	Показники
1	2
1. Оцінка стадій розвитку інноваційного підприємництва регіону	
1.1. Фундаментальні дослідження	Чисельність фахівців, що виконують наукові та науково-технічні роботи, чисельність фахівців вищої кваліфікації, підготовка та підвищення кваліфікації кадрів, винахідницька активність працівників, зайнятих в економіці.
1.2. Комерціалізація	Чисельність організацій, які виконують наукові та науково-технічні роботи, кількість виконуваних наукових та науково-технічних робіт, кількість підприємств, що виконували роботи зі створення і використання об'єктів промислової власності та раціоналізаторських пропозицій, обсяг наукових та науково-технічних робіт, виконаних власними силами наукових організацій, кількість промислових підприємств, що впроваджували інновації, кількість інноваційно активних підприємств.
1.3. Прикладна розробка	Обсяг витрат на інноваційну діяльність, впроваджено нових технологічних процесів на промислових підприємствах, освоєно виробництво інноваційних видів продукції на промислових підприємствах.
1.4. Інноваційний продукт	Обсяг реалізованої інноваційної продукції, реалізація інноваційної продукції за межами України, кількість охоронних документів (ліцензій, патентів тощо).

1	2
2.Оцінка складових інноваційного підприємництва регіону	
2.1. Наука	Чисельність докторантів та аспірантів, що виконують науково-дослідні роботи, чисельність студентів вищих навчальних закладів I-IV рівнів акредитації, чисельність докторів та кандидатів наук, зайнятих в економіці України.
2.2. Виробництво	Основні засоби організацій, які займаються науково-технічною діяльністю.
3.Оцінка підприємницького доходу	Обсяг реалізованої продукції суб'єктами підприємництва, фінансовий результат до оподаткування, прибуток, рентабельність.

Складено на основі [102–109]

Показники, значення яких позитивно впливає на розвиток інноваційного підприємництва регіону прийнято називати стимуляторами. Для показників-стимуляторів рівень розвитку інноваційного підприємництва регіону слід визначати на основі наступної формули:

$$P_{ia} = \frac{\Pi_{факт}}{\Pi_{max}}, \quad (3.1)$$

де P_{ia} — рівень розвитку інноваційного підприємництва регіону за i -тим показником-стимулятором;

$\Pi_{факт}$ — фактичне значення показника інноваційного підприємництва регіону;

Π_{max} — максимальне значення показника інноваційного підприємництва регіону.

Показники, значення яких негативно впливає на розвиток інноваційного підприємництва регіону прийнято називати дестимуляторами. Для показників-дестимуляторів рівень інноваційного підприємництва регіону визначається наступним чином:

$$P_{ia} = \frac{\Pi_{min}}{\Pi_{факт}}, \quad (3.2)$$

де P_{ia} — рівень розвитку інноваційного підприємництва регіону за i -тим показником-дестимулятором;

P_{\min} — мінімальне значення показника інноваційного підприємництва регіону.

Для інтегрування показників у зведені необхідно скористатись методом стандартизації показників, за допомогою якого проводиться доведення їх сукупності до порівнянності та розрахунок інтегрального індексу інноваційного підприємництва регіону.

Визначення інтегрального показника інноваційного підприємництва регіону (III_{ia}) за кожною з груп показників слід проводити за наступною формулою:

$$III_{ia} = \sqrt[n]{\sum_{j=1}^n x_{ij}}, \quad (3.3)$$

де x_{ij} — стандартизований показник інноваційного підприємництва для i — того регіону;

n — кількість показників, що досліджуються.

Комплексна оцінка розвитку інноваційного підприємництва передбачає розрахунок інтегрального індексу шляхом зведення різнопланових показників у єдиний індекс, розрахунок якого дозволить співставити регіони держави за рівнем інноваційного підприємництва (рис. 3.4).

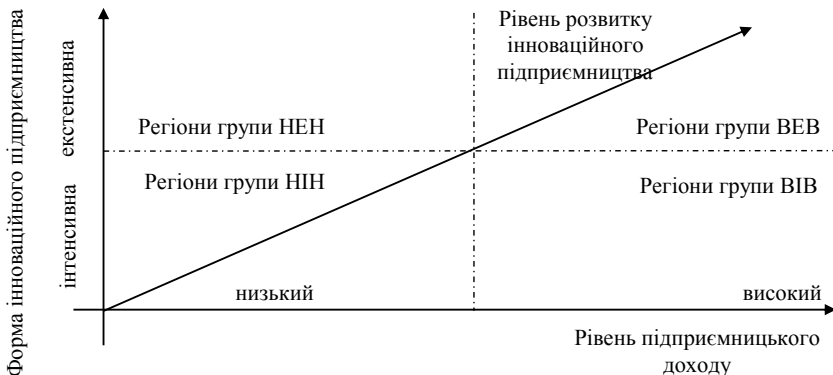


Рис. 3.4. Групування регіонів за рівнем розвитку інноваційного підприємництва

Таким чином, даний методичний підхід дозволить здійснити оцінку розвитку інноваційного підприємництва регіону та на цій основі розробити напрями забезпечення його розвитку у перспективі. З іншої сторони, даний методичний підхід є уніфікований для будь-якої територіальної одиниці як в межах країни, так і для іноземних держав.

3.3. Методика аналізу розвитку підприємництва та інноваційних процесів у регіонах країни

Подальшим розвитком методичного підходу до аналізу та оцінки інноваційного підприємництва регіонів країни повинно стати обґрунтування методів дослідження, які дозволяють деталізувати та узагальнити проблеми розвитку підприємництва в регіонах країни в контексті формування інноваційної моделі її розвитку. З метою поглибленого аналізу та оцінки підприємництва, виявлення впливу підприємницької активності на інноваційну діяльність регіонів запропоновано використовувати методику дослідження, яка відображена на рисунку 3.5.

В процесі аналізу та оцінки підприємництва та його впливу на інноваційну модель економіки України та її регіонів, в першу чергу потрібно визначити цінність даного дослідження, мету та завдання. Слід відмітити, що серед науковців побутує думка про важливість вивчення резервів активізації підприємництва, вивчення механізмів її стимулювання, виявлення зв'язку з інноваційними процесами.

Саме тому метою такого дослідження покликане стати поглиблення існуючих методичних положень і надання практичних рекомендацій щодо формування інноваційної моделі розвитку України та її регіонів на основі реалізації підприємницького чиннику.

Як результат, до числа завдань необхідно віднести:

- проаналізувати розвиток підприємницької діяльності в регіонах України;
- здійснити аналіз інноваційних процесів в регіонах України;
- дослідити процеси розвитку підприємницької ініціативи та виявити її вплив на інноваційну активність в регіонах України;
- розробити інноваційну модель високотехнологічної економіки України та її регіонів;

- сформувати напрями підвищення підприємницької ініціативи та розвитку інноваційної активності в регіонах України;
- обґрунтувати проєктні заходи із забезпечення розвитку підприємництва в контексті впровадження інноваційної моделі високотехнологічної економіки України та її регіонів.

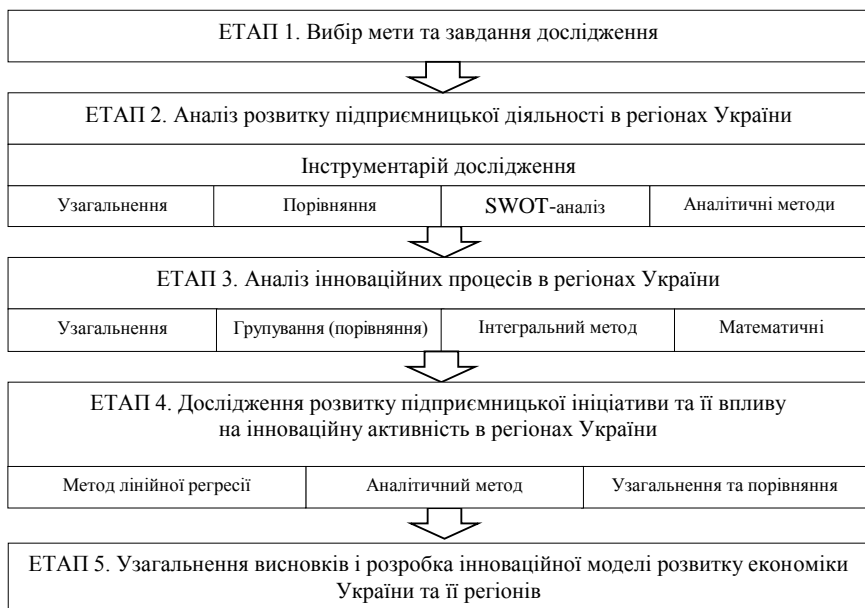


Рис. 3.5. Методика аналізу та оцінки підприємництва та його впливу на інноваційну модель економіки України та її регіонів

На другому етапі проводиться аналіз тенденцій розвитку підприємницької діяльності в регіонах України з використанням відповідного інструментарію, що відображає стан підприємництва в країні протягом досліджуваного періоду. Також, використовуючи метод SWOT-аналізу, визначаються сильні та слабкі сторони підприємництва, загрози та можливості для його розвитку.

Третій етап передбачає аналіз інноваційних процесів в регіонах України шляхом узагальнення та групування даних, методом наукової абстракції та використовуючи математичні методи. А також для визначення рівня інноваційної активності пропонуємо метод побудови інтегрального показника.

На четвертому етапі пропонується здійснити оцінювання рівня впливу підприємницької ініціативи на розвиток інноваційної активності як у регіоні, так і в загальному в Україні шляхом використання методів одномірної лінійної регресії, аналітичного та узагальнення й порівняння.

На даному етапі інтегральний розрахунок передбачає: формування вихідних даних у вигляді системи аналітичних показників інноваційної спрямованості, придатних для розрахунку показників інноваційної активності; розрахунок показників інноваційної активності в межах обраних критеріїв; стандартизація (нормування) показників інноваційної активності в межах обраних критеріїв; визначення вагових коефіцієнтів критеріїв інноваційної активності та їх показників за правилом Фішберна; розрахунок інтегрального показника інноваційної активності як суми добутків стандартизованих показників з відповідними ваговими коефіцієнтами в межах обраних критеріїв оцінювання та рівня їх впливовості; оцінка інтегральних показників шляхом групування отриманих результатів.

П'ятий етап передбачає узагальнення висновків і на основі їх зведення здійснення розробки інноваційної моделі розвитку економіки України та її регіонів, уточнення напрямів підвищення підприємницької ініціативи та розвитку інноваційної активності в регіонах України, обґрунтування проєктних заходів із забезпечення розвитку підприємництва в контексті впровадження інноваційної моделі високотехнологічної економіки України та її регіонів.

До переваг такої методики слід віднести: різноманітність методів дослідження; різносторонність аналізу; можливість прослідкувати тенденції зміни показників та їх взаємний вплив; доступність інформації.

Недоліками підходу є необхідність використання великого обсягу вхідних даних, складність встановлення точної залежності між показниками.

Таким чином, розробка методичних засад дослідження підприємництва та його впливу на інноваційну модель розвитку економіки є основою для подальшого дослідження.

РОЗДІЛ 4

АНАЛІЗ РОЗВИТКУ ПІДПРИЄМНИЦТВА ТА ІННОВАЦІЙНИХ ПРОЦЕСІВ В РЕГІОНАХ УКРАЇНИ

4.1. Аналіз розвитку підприємницької діяльності в регіонах України

В сучасних умовах, коли в країні складна соціально-економічна ситуація, великий вплив на стабілізацію та відновлення національної економіки має підприємництво. Адже, ефективна діяльність підприємств забезпечує зайнятість в країні, підвищує рівень життя населення.

Підприємництво відіграє особливу роль у розвитку будь-якої країни, прискорюючи рух економіки шляхом підвищення ефективності та постійного оновлення і Україна тут не є виключенням. Нагромаджений досвід усіх індустріально розвинутих країн з ринковою економікою незаперечно підтверджує, що підприємництво — необхідна умова досягнення економічного зростання.

Дослідження соціально-економічного розвитку регіонів, оцінка їх науково-технічного та інноваційного потенціалу, формулювання мети і завдань розвитку, передбачення рівня ефективності та майбутнього, вивчення чинників, які мають вплив, проте знаходяться поза сферою контролю, — все це необхідні передумови для створення конкурентоспроможного підприємництва [110, с. 21].

Розвиток підприємницьких структур сприяє вирішенню гострих для економіки економічних і соціальних проблем не стільки на рівні країни, скільки на рівні її окремих регіонів, адже саме там формується підприємницьке середовище. Тому пошук шляхів активізації розвитку підприємництва на основі дослідження існуючих тенденцій, структурних змін та особливостей розвитку підприємницької діяльності як в країні, так і в її окремих регіонах є важливим і актуальним завданням сьогодення з декількох позицій. По-перше, це дозволяє виявити загрози та можливості, слабкі та сильні сторони підприємництва в країні. По-друге, виступає основою розробки програм соціально-економічного розвитку окремо узятих регіонів і країни в цілому. По-третє, виступає базисом подальшого поживлення економіки.

Результати дослідження кількісних змін суб'єктів підприємницької діяльності в період 2012–2018 роках в цілому по Україні представлено в аналітичній таблиці 4.1.

Таблиця 4.1. Кількість суб'єктів підприємницької діяльності в Україні в період 2012–2018 рр. [111]

Рік	Суб'єкти великого підприємництва, одиниць	Суб'єкти середнього підприємництва, одиниць	Суб'єкти малого підприємства (з урахуванням мікро-підприємництва), одиниць	Суб'єкти мікропідприємства, одиниць	Всього, одиниць
2012	698	20550	1578879	1510776	1600127
2013	659	19210	1702201	1637180	1722070
2014	497	16618	1915046	1859887	1932161
2015	423	15510	1958385	1910830	1974318
2016	383	15113	1850034	1800736	1865530
2017	399	15254	1789406	1737082	1805059
2018	446	16476	1822671	1764737	1839593
2013	-5,92	-6,98	7,24	7,72	7,08
2012					
2014	-32,6	-15,6	11,11	11,97	10,87
2013					
2015	-17,49	-7,14	2,21	2,67	2,14
2014					
2016	-10,44	-2,63	-5,86	-6,11	-5,83
2015					
2017	4,18	0,93	-3,28	-3,53	-3,24
2016					
2018	11,78	8,01	1,86	1,59	1,91
2017					
Відхилення, %					

Як показують результати дослідження, зміна кількості суб'єктів підприємництва в Україні за аналізований період не є стабільною. Так протягом 2012–2015 року спостерігається ріст кількості суб'єктів господарської діяльності, при цьому кількість великих підприємств і суб'єктів середнього підприємства, але на даному фоні спостерігається ріст суб'єктів малого підприємства, у тому числі суб'єктів мікропідприємства. У 2016 і 2017 роках спостерігається тенденція до скорочення суб'єктів господарської діяльності відповідно на 5,83 % і 3,24 %, разом з тим у 2016 році в порівнянні з 2015 роком чисельність суб'єктів господарювання скоротилася по всіх видах, а у 2017 році порівнюючи з попереднім чисельність великих і середніх суб'єктів зросла на 4,18 % і 0,93 %.

У 2018 році можна побачити ріст суб'єктів підприємницької діяльності по всіх її групах відповідно на 11,78 % — великі, 8,01 % — середні, 1,86 % — малі (у тому числі суб'єкти мікропідприємства зросли на 1,59 %), загалом ріст становив у порівнянні з 2017 роком на 34 354 суб'єкта або на 1,91 %.

Варто звернути увагу і окремо на діяльність підприємств, оскільки вони відіграють важливу роль в економіці будь-якої країни, створюючи додаткові місця роботи для населення і більший товарооборот в порівнянні з фізичними-особами підприємцями.

Статистичні дані щодо основних показників діяльності підприємств за їх розмірами сформовані за критеріями великих, середніх, малих та мікропідприємств, які визначені у Господарському кодексі України в редакції від 22.03.2012 р.:

- мікропідприємства — середня кількість працівників ≤ 10 осіб, річний дохід ≤ 2 мільйони євро;
- малі підприємства — середня кількість працівників ≤ 50 осіб, річний дохід ≤ 10 мільйонів євро;
- великі підприємства — середня кількість працівників ≤ 250 осіб, річний дохід ≤ 50 мільйонів євро;
- середні підприємства — усі інші.

Кількість підприємств в Україні протягом досліджуваного періоду представлено в таблиці 4.2, кількість найманих і зайнятих працівників відповідно таблиці 4.3 і 4.4, а обсяг реалізованої продукції — таблиця 4.5.

Таблиця 4.2. Кількість підприємств в Україні впродовж 2012–2018 рр., одиниць [111]

Рік	Великі підприємства	Середні підприємства	Малі підприємства	Мікропідприємства	Усього
2012	698	20189	57587	286461	364935
2013	659	18859	55332	318477	393327
2014	497	15906	45676	278922	341001
2015	423	15203	43573	284241	343440
2016	383	14832	43459	247695	306369
2017	399	14937	44818	278102	338256
2018	446	16057	46602	292772	355877

В цілому спостерігається тенденція до зниження кількості підприємств в Україні протягом 2012–2016 рр., за даний період кількість підприємств знизилась на 58566 одиниць або на 16,05 %, при цьому найбільше знизилася кількість великих підприємств — 45,13 %. Разом з тим, з даних дослідження спостерігається ріст кількості підприємств в цілому та окремо по усіх видах суб'єктів господарювання.

Таблиця 4.3. Кількість найманих працівників в Україні в період 2012–2018 рр., одиниць [111]

Суб'єкти господарювання	Рік						
	2012	2013	2014	2015	2016	2017	2018
Великі підприємства	2484163	2383753	1915094	1708592	1586582	1560900	1574301
Середні підприємства	3144227	3012053	2696527	2604673	2622865	2593081	2744176
Малі підприємства	2051277	2010688	1686870	1576436	1591693	1658941	1640997
Мікропідприємства	788197	795297	723525	691372	642705	714649	704287
Всього	7679667	7406494	6298491	5889701	5801140	5812922	5959474

Аналогічна тенденція розвитку кількості найманих працівників в Україні: у 2012–2016 роках йде суттєве зниження чисельності персоналу підприємств (1878527 одиниць або 24,46 %), проте у 2017 році порівняно з попереднім періодом їх кількість збільшилася на 158334 одиниць або на 2,73 %.

Таблиця 4.4. Кількість зайнятих працівників в Україні в період 2012–2018 рр., одиниць [111]

Суб'єкти господарювання	Рік						
	2012	2013	2014	2015	2016	2017	2018
Великі підприємства	2484119	2383716	1915073	1708577	1586568	1560883	1574287
Середні підприємства	3141857	3010057	2694946	2603204	2621416	2591329	2742550
Малі підприємства	1951619	1891789	1582968	1466339	1505887	1562373	1553764
Мікропідприємства	736472	734390	626657	587825	565188	625423	622979
Всього	7577595	7285562	6192987	5778120	5713871	5714585	5870601

Визначено, що найбільша чисельність зайнятих працівників зосереджена на середніх підприємствах, а найменша — на мікропідприємствах. Протягом досліджуваного періоду до 2016 року кількість зайнятих працівників знижувалася, а з 2017 в порівнянні з 2016 роком, хоча й не великими темпами, але почала зростати.

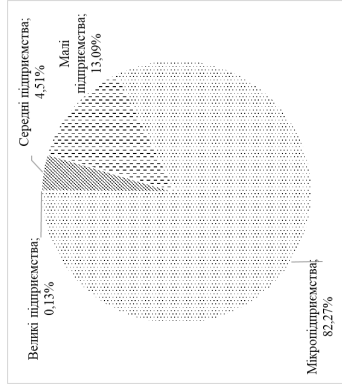
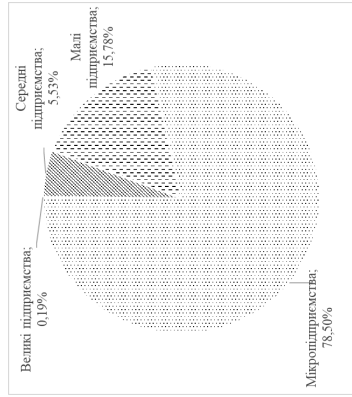
Варто зазначити, що обсяг реалізованої продукції протягом аналізованого періоду зріс на 119,03 %. Дане явище можна пояснити значним зростанням цін в економіці країни.

Таблиця 4.5. Обсяг реалізованої продукції в Україні в період 2012–2018 рр., млн грн [111]

Суб'єкти господарювання	Рік						
	2012	2013	2014	2015	2016	2017	2018
Великі підприємства	1761086,0	1717391,3	1742507,9	2053189,5	2391454,3	2929516,6	3515839,5
Середні підприємства	1769430,2	1662565,2	1723151,5	2168764,8	2668695,7	3296417,9	3924059,6
Малі підприємства	460002,2	454147,1	474271,2	629662,8	815601,2	1482000,7	1766150,4
Мікропідприємства	212651,2	216111,4	230729,3	307450,0	361784,0	497777,1	599625,6
Всього	4203169,6	4050215,0	4170659,9	5159067,1	6237535,2	7707935,2	9206049,5

Для більш наочного порівняння розвитку діяльності підприємств упродовж 2012–2018 років подано структурні зміни в сфері підприємництва у вигляді гістограми (рис. 4.1).

1) Структура кількості підприємств



2) Структура зайнятих працівників на різних видах підприємств

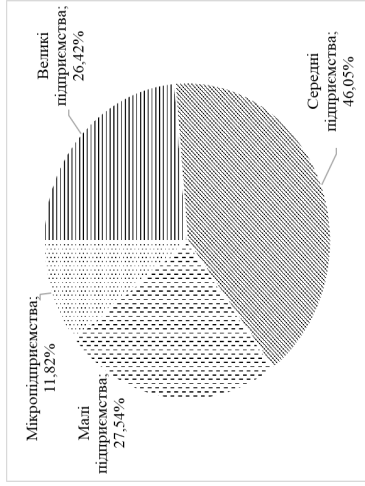
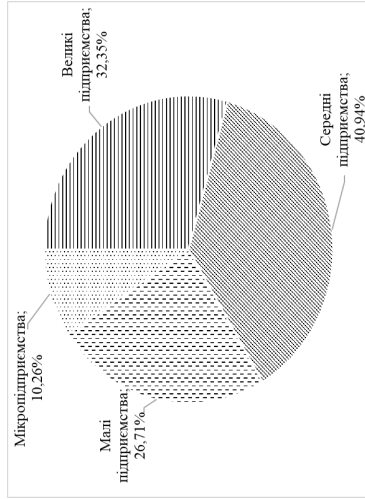
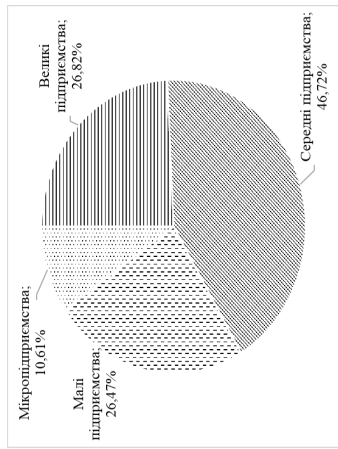
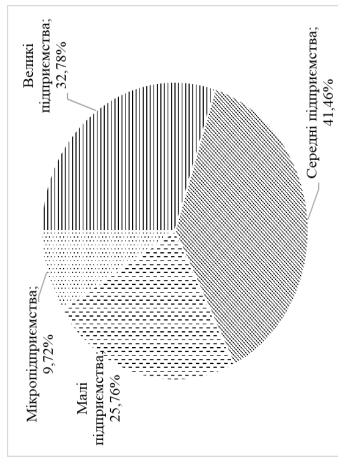
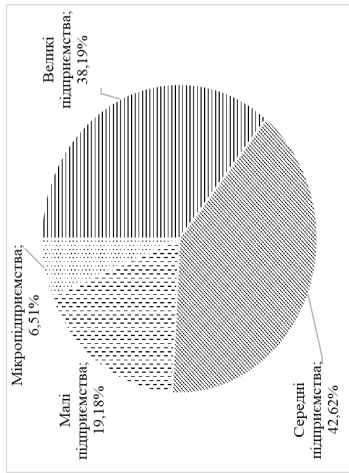
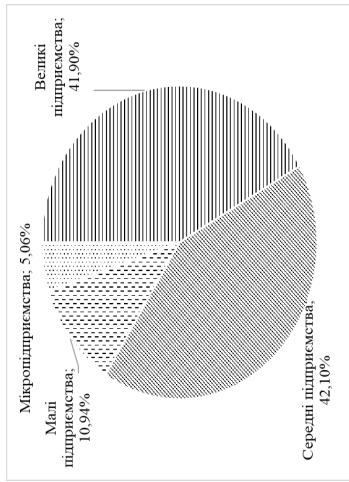


Рис. 4.1. Динамізм розвитку підприємництва в Україні у 2012–2018 рр. [111]

3) Структура найменших працівників на різних видах підприємств



4) Структура обсягу реалізованої продукції різними видами підприємств



а) 2012 рік

б) 2018 рік

Рис. 4.1. Динамізм розвитку підприємництва в Україні у 2012–2018 рр. [111] (продовження)

У своїй основі найбільша частка суб'єктів підприємництва припадає на мікропідприємства (у 2012 і 2018 роках вона відповідно становить 78,50 % і 82,27 %).

Структура зайнятих працівників протягом аналізованого періоду зазнала незначних змін, при цьому найбільша кількість працівників зайнята на середніх підприємствах — 40,94 % у 2012 р. і 46,05 % у 2018 р., найменше зайнято працівників на мікропідприємствах (у 2012 і 2018 рр. відповідно становить 10,26 % і 11,82 %). Аналогічна ситуація по структурі найманих працівників у досліджуваному періоді: найбільше наймано на середніх підприємствах (41,46 % — у 2012 р., 46,72 % — у 2018 р.), найменше на мікропідприємствах (9,72 % і 10,61 % відповідно у 2012 і 2018 роках).

Аналіз динаміки обсягів реалізованої продукції показав, що лідерами в реалізації продукції є великі та середні підприємства, хоча й частка реалізованої продукції серед суб'єктів підприємництва на великих підприємствах знизилась на 3,71 % у 2018 р. порівняно з 2012 р. Слід відмітити, що в цей період зросла частка реалізованої продукції малими підприємствами та мікропідприємствами.

В розрізі регіонів розвиток підприємництва на сучасному етапі має свої характерні особливості:

- концентрація основних потужностей в обласних центрах і містах;
- зниження рівня підприємницької активності на сході України внаслідок політичного конфлікту;
- існують проблеми, пов'язані з відсутністю змін структури промислового комплексу регіонів (для більшості регіонів характерна спеціалізація в одній — двох сферах);
- відсутність координації і впорядкування функцій різних об'єктів інфраструктури з боку органів місцевої влади перешкоджають формуванню сприятливого підприємницького середовища в регіонах;
- галузевий принцип управління економіки, і як наслідок, стимулювання лише базових областей, що мають високий ступінь територіальної локалізації, а також недостатньо інтенсивна співпраця між регіонами;

- несиметричність впливу держави через існуючі механізми на розвиток підприємництва різних регіонів [112].

Динаміка розвитку підприємницької діяльності в розрізі регіонів України відображена в таблиці 4.6.

Найбільша чисельність персоналу в діяльності підприємств у 2018 р. зайнята в м. Київ — 1658,4 тис. осіб, що зумовлено зосередженістю тут найбільшої кількості підприємств. Найменше працівників зайнято у Закарпатській (79,7 тис. осіб), Луганській (63,9 тис. осіб), Тернопільській (79,2 тис. осіб), Херсонській (81,3 тис. осіб) і Чернівецькій (50,9 тис. осіб) областях, що характерно для низькоурбанізованих та районів з низькою кількістю населення.

Аналізуючи динаміку обсягів реалізованої продукції варто відмітити, що найбільша реалізація у Дніпропетровській області — 1050348,3 млн грн, а також в м. Київ — 3856459,5 млн грн. Найменше реалізували Закарпатська (59754,5 млн грн), Луганська (39903,1 млн грн) Рівненська (67861,8 млн грн), Херсонська (73328,1 млн грн) та Тернопільська (46305,2 млн грн). Зниження обсягу реалізації спостерігаємо в Донецькій та Луганській областях, як наслідок бойових дій на сході України. Також спостерігається відсутність у 2018 році обсягів реалізованої продукції в АР Крим та м. Севастополі в результаті окупації території. Проте, не можна однозначно казати про збільшення обсягу реалізованої продукції в Україні на 134,28 % за шість років, оскільки варто врахувати інфляційні процеси, а також різку девальвацію національної валюти.

Показники динаміки розвитку підприємств в Україні та її регіонах наведено у таблиці 4.7.

Найбільша кількість підприємств впродовж 2012–2018 рр. лишається у Дніпропетровській, Запорізькій, Київській, Львівській, Одеській та Харківській областях, а також у м. Київ. При цьому найменша кількість підприємств — у Волинській, Сумській, Тернопільській та Чернігівській областях. Найбільша кількість великих підприємств зафіксована у 2018 р. у таких областях: Дніпропетровська (54 од.), Донецька (27 од.), Запорізька (126 од.), Київська (30 од.) та м. Київ (147 од.); найменша кількість — у Чернівецькій області — 1, Закарпатській, Кіровоградській та Херсонській областях — по 3, у Тернопільській — 4.

Таблиця 4.6. Розвиток підприємницької діяльності в регіонах України в період 2012–2018 рр. [111]

Регіони, країна	Кількість підприємств, од.		Кількість зайнятих працівників, тис. осіб		Кількість найманих працівників, тис. осіб		Обсяг реалізованої продукції (товарів, послуг), млн грн.	
	2012 р.	2018 р.	2012 р.	2018 р.	2012 р.	2018 р.	2012 р.	2018 р.
<i>1</i>	2	3	4	5	6	7	8	9
АР Крим	13964	–	349,8	–	237,5	–	85304,1	–
Вінницька	8744	9713	244,8	261,2	162,3	155,4	46188,4	171295,1
Волинська	5177	5917	166,3	175,2	112,0	107,9	52334,6	172898,0
Дніпропетровська	27363	29119	923,7	826,2	757,3	612,6	447705,4	1050348,3
Донецька	28009	9731	1096,5	356,1	894,9	257,0	664615,9	457399,9
Житомирська	6221	6913	189,9	199,5	125,7	121,6	30183,8	108572,3
Закарпатська	5627	6424	152,7	157,7	88,8	79,7	27533,7	59754,5
Запорізька	14301	14993	403,5	361,6	307,6	251,4	124278,2	322514,3
Івано-Франківська	7675	8302	165,7	184,6	95,8	93,9	38354,5	97717,0
Київська	17482	20054	461,2	445,4	366,8	312,6	227722,6	490230,9
Кіровоградська	7011	8068	153,8	147,0	104,6	92,5	44308,2	99142,3
Луганська	10732	3449	463,2	97,3	354,4	63,9	117310,4	39903,1
Львівська	17332	19233	490,4	508,2	372,4	323,2	131984,6	350762,5
Миколаївська	10198	11434	201,4	186,6	136,9	115,9	52795,3	150894,9

Закінчення табл. 4.6

<i>I</i>	2	3	4	5	6	7	8	9
Одеська	24676	24704	488,2	451,8	361,4	276,1	141059,4	377930,4
Полтавська	9772	10958	322,2	324,0	237,8	226,5	118997,7	294184,8
Рівненська	4925	5545	151,0	162,1	95,0	90,8	25530,5	67861,8
Сумська	5432	5949	195,0	177,2	131,0	109,4	36761,8	104624,7
Тернопільська	4810	5043	135,1	141,9	83,6	79,2	48897,3	712210,8
Харківська	24960	23793	615,7	608,8	451,5	365,6	179260,0	377177,8
Херсонська	7641	8218	158,5	143,9	99,4	81,3	26885,8	73328,1
Хмельницька	6588	7431	192,3	204,8	116,9	110,2	32905,9	105560,0
Черкаська	7186	9176	218,7	219,2	148,3	131,6	63723,9	173288,6
Чернівецька	3994	4096	105,9	115,9	59,0	50,9	13290,5	31211,5
Чернігівська	5887	6105	169,4	163,1	114,5	103,0	33293,9	101778,4
м. Київ	75338	91509	1667,9	2042,1	1512,8	1658,4	1378512,3	3856459,5
м. Севастополь	3890	–	74,8	–	49,4	–	13430,9	–
Всього	364935	355877	9957,6	8661,4	7577,6	5870,6	4203169,6	9847049,5

Таблиця 4.7. Динамізм розвитку підприємств в Україні по регіонах в період 2012–2018 рр.
[111]

Області	Великі підприємства, од.		Середні підприємства, од.		Малі підприємства (з урахуванням мікро-підприємств), од.		Мікро-підприємства, од.	
	2012 р.	2018 р.	2012 р.	2018 р.	2012 р.	2018 р.	2012 р.	2018 р.
<i>1</i>	2	3	4	5	6	7	8	9
АР Крим	12	–	722	–	13230	–	11122	–
Вінницька	11	12	586	538	8147	9163	6664	7758
Волинська	12	12	349	314	4816	5591	3865	4729
Дніпропетровська	81	54	1591	1293	25691	27772	21403	23965
Донецька	106	27	1733	503	26170	9201	21948	7967
Житомирська	7	6	445	405	5769	6502	4502	5409
Закарпатська	7	3	298	248	5322	6173	4497	5459
Запорізька	24	26	724	592	13553	14375	11490	12571
Івано-Франківська	9	6	314	321	7352	7975	6360	7096
Київська	49	30	1039	979	16394	19045	13528	16276
Кіровоградська	5	3	389	345	6617	7720	5549	6742
Луганська	32	6	722	203	9978	3240	8194	2797
Львівська	29	20	935	974	16368	18239	13447	15449
Миколаївська	12	7	384	350	9802	11077	8538	9939

Закінчення табл. 4.7

<i>I</i>	2	3	4	5	6	7	8	9
Одеська	23	15	1012	886	23641	23803	20295	20710
Полтавська	24	14	640	599	9108	10345	7542	8952
Рівненська	6	6	315	326	4604	5213	3628	4403
Сумська	9	7	398	378	5025	5564	3996	4681
Тернопільська	6	4	307	261	4497	4778	3674	4003
Харківська	36	14	1231	1212	23693	22567	19958	19170
Херсонська	3	3	340	291	7298	7924	6221	7006
Хмельницька	9	7	412	385	6167	7039	5001	5960
Черкаська	13	11	527	474	6646	8691	5388	7533
Чернівецька	4	1	197	182	3793	3913	3113	3327
Чернігівська	6	5	426	388	5455	5712	4367	4819
м. Київ	159	147	3978	3610	71201	87752	59034	76051
м. Севастополь	4	–	175	–	3711	–	3137	–
Всього	698	446	20189	16057	344048	339374	286461	292772

Розвиток будь-якої країни залежить від економічних процесів, одним із таких процесів є розвиток і діяльність підприємницьких структур як в цілому по країні, так і в окремих її регіонах. У кожному регіоні України активність підприємницької діяльності є різною. Дана ситуація потребує визначення шляхів розвитку підприємництва, що будуть актуальними для усіх регіонів, методом SWOT-аналізу (табл. 4.8).

Таблиця 4.8. SWOT-аналіз розвитку підприємництва в Україні [96]

<p style="text-align: center;">Зовнішнє середовище</p> <p style="text-align: center;">Внутрішнє середовище</p>	<p><u>Можливості</u></p> <ol style="list-style-type: none"> 1. Спрощений режим реєстрації фізичних осіб — суб'єктів підприємництва. 2. Спрощена система оподаткування для фізичних осіб — суб'єктів підприємництва. 3. Вільний ринок для національного виробника. 4. Вихід на закордонні ринки. 	<p><u>Загрози</u></p> <ol style="list-style-type: none"> 1. Зростання податкового тиску впродовж 2012–2018 рр. 2. Зростання політичної і економічної нестабільності. 3. Погіршення демографічних показників. 4. Прийняття законодавчих обмежень щодо розвитку підприємництва.
<p><u>Сильні сторони</u></p> <ol style="list-style-type: none"> 1. Збільшення обсягів реалізації продукції. 2. Збільшення кількості фізичних осіб — суб'єктів підприємництва. 3. Відкритий доступ до освіти. 4. Доступ до природних ресурсів. 	<ol style="list-style-type: none"> 1. Розвиток підприємницької ініціативи. 2. Створення регіональних студій підприємницької майстерності. 	<ol style="list-style-type: none"> 1. Вдосконалення нормативно-законодавчої бази. 2. Запровадження механізму державних замовлень.
<p><u>Слабкі сторони</u></p> <ol style="list-style-type: none"> 1. Обмежені можливості в залученні коштів. 2. Використання застарілих технологій та обладнання. 3. Низький рівень стимулювання персоналу. 4. Скорочення загальної кількості суб'єктів підприємництва та найманих і зайнятих працівників на них. 	<ol style="list-style-type: none"> 1. Підтримка державними органами влади. 2. Пільгове оподаткування та кредитування. 3. Організація системи підготовки та перепідготовки підприємців і фахівців для сфери підприємництва. 	<ol style="list-style-type: none"> 1. Розвиток підприємницького середовища. 2. Реалізація цільових регіональних програм підтримки в розрізі удосконалення стратегії розвитку.

Результати SWOT-аналізу підприємництва в Україні показали, що його розвиток на сучасному етапі перебуває в депресивному

стані як в Україні, так і в регіонах. Тому для активізації підприємницької діяльності та розвитку економіки варто стимулювати підприємницьку ініціативу [96].

Виділені сильні і слабкі сторони підприємництва, а також виявлені можливості та загрози для його розвитку дали змогу виявити шляхи активізації підприємництва в регіонах України.

Встановлено, що для розвитку підприємництва на регіональному рівні доцільним буде створення регіональних студій підприємницької майстерності, використання механізму активізації розвитку підприємницького середовища, реалізувати стратегію розвитку інфраструктурного забезпечення цього сектору, що вбачатиме створення центрів консалтингової підтримки підприємців, центрів приватного партнерства, центрів інформаційного обслуговування підприємницьких структур, де будуть сформовані всі умови для стимулювання підприємницької ініціативи. В свою чергу, реалізована підприємницька ініціатива буде базою для виникнення нових ідей, нових знань, нових форм взаємодії з контрагентами, нових спеціальностей, нових підходів до захисту соціально-трудових відносин, нових методів регулювання підприємницької діяльності, а також сприятиме розвитку економіки регіонів та країни в цілому. Шляхом стимулювання підприємницької ініціативи розвиватиметься й інноваційна активність в регіоні [79].

Формування та розвиток підприємництва в Україні також залежить від наявної нормативно-правової бази, яка стримує підприємницьку ініціативу. На жаль, на сучасному етапі в Україні державні органи влади не сприяють інтенсивному стимулюванню громадян до здійснення власної справи, це можна пояснити недосконалістю законодавчої бази, а також відсутністю довіри до держави, економічною нестабільністю та незахищеністю тощо.

4.2. Аналіз інноваційних процесів в регіонах України

Аналіз інноваційних процесів в регіонах України слід розпочинати з узагальнення результатів інноваційної діяльності промислових підприємств, адже виявлення та узагальнення тенденцій змін фінансування інноваційної діяльності та показників інноваційної

активності дають повне уявлення про стан інноваційних процесів у країні в цілому.

Зміни у інноваційній активності, джерела фінансування інноваційного розвитку в економіці та динаміка впровадження інновацій на промислових підприємствах подані в таблицях 4.9–4.11.

Таблиця 4.9. Загальний обсяг витрат за напрямками інноваційної діяльності промислових підприємств [113]

Роки	Питома вага підприємств, що займалися інноваціями, %	Загальна сума витрат, млн грн.	У тому числі за напрямками					
			дослідження і розробки, млн грн.	у тому числі		придбання інших зовнішніх знань, млн грн.	придбання машин обладнання та програмного забезпечення, млн грн.	інші витрати, млн грн.
				Внутрішні НДР, млн грн.	Зовнішні НДР, млн грн.			
2012	17,4	11480,6	1196,3	965,2	231,1	47,0	8051,8	2185,5
2013	16,8	9562,6	1638,5	1312,1	326,4	87,0	5546,3	2290,9
2014	16,1	7695,9	1754,6	1221,5	533,1	47,2	5115,3	778,8
2015	17,3	13813,7	2039,5	1834,1	205,4	84,9	11141,3	548,0
2016	18,9	23229,5	2457,8	2063,8	394,0	64,2	19829,0	878,4
2017	16,2	9117,5	2169,8	1941,3	228,5	21,8	5898,8	1027,1
2018	16,4	12180,1	3208,8	2706,2	502,6	46,1	8291,3	633,9

Впродовж аналізованого періоду найбільша частка інноваційно активних підприємств у загальній кількості промислових підприємств була у 2016 році і становила 18,9 %, а найнижча у 2014 — 16,1 %. Разом з тим аналогічна ситуація спостерігається і по витратах на інновації (у 2014 році їхня сума складала — 7695,9 млн грн, а у 2016 році — 23229,5 млн грн. У 2018 році частка кількості інноваційно активних підприємств у загальній структурі промислових складала 16,4 %, а витрати — 12180,1 млн грн. За напрямками діяльності найбільше витрат припадає на придбання машин, обладнання та програмного забезпечення і у 2018 році їх вартість становила (–8291,3) млн грн і становить 68,07 % від усіх витрат. Найменше інноваційно активні підприємства витрачають на придбання інших зовнішніх знань — 0,38 %.

Таблиця 4.10. Джерела фінансування інноваційної діяльності, млн грн [113]

Роки	Загальна сума витрат	У тому числі за рахунок коштів			
		власних	державного бюджету	іноземних інвесторів	інші джерела
2012	11480,6	7335,9	224,3	994,8	2925,6
2012	11480,6	7335,9	224,3	994,8	2925,6
2013	9562,6	6973,4	24,7	1253,2	1311,3
2014	7695,9	6540,3	344,1	138,7	672,8
2015	13813,7	13427,0	55,1	58,6	273,0
2016	23229,5	22036,0	179,0	23,4	991,1
2017	9117,5	7704,1	227,3	107,8	1078,3
2018	12180,1	10742,0	639,1	107,0	692,0

Таблиця 4.11. Впровадження інновацій на промислових підприємствах [113]

Роки	Питома вага підприємств, що впроваджували інновації, %	Впроваджено нових технологічних процесів, процесів	У т.ч. маловідходні, ресурсозбері-гаючі	Освоєно виробництво інноваційних видів продукції, найменувань	З них нові види техніки	Питома вага реалізованої інноваційної продукції в обсязі промислової, %
2012	13,6	2188	554	3403	942	3,3
2013	13,6	1576	502	3138	809	3,3
2014	12,1	1743	447	3661	1314	2,5
2015	15,2	1217	458	3136	966	1,4
2016	16,6	3489	748	4139	1305	...
2017	14,3	1831	611	2387	751	0,7
2018	15,6	2002	926	3843	920	0,8

Встановлено, що джерела фінансування інноваційної діяльності підприємств формуються за рахунок власних коштів, коштів державного бюджету та інвесторів-нерезидентів, а також інших джерел фінансування. Так, у 2012 році на інноваційну діяльність підприємствами витрачено 11480,6 млн грн, з яких 64 % — за рахунок влас-

них джерел, 1,95 % — кошти державного бюджету, 8,67 % — за рахунок вкладів інвесторів-нерезидентів, а інші джерела фінансування склали — 24,48 %. У 2018 році структура джерел фінансування зазнала змін, а саме: на власні кошти 10742,0 млн грн припало 88,19 % усього обсягу фінансування, державний бюджет (639,1 млн грн) — 5,25 %, кошти інвесторів-нерезидентів (107,0 млн грн) — 0,88 % і інші джерела (692 млн грн) — 5,68 %.

Аналіз результатів показав, що доволі низька частка кількості підприємств, що впроваджують інновації (продукцію, технологічні процеси) в загальній кількості промислових підприємств, а їх частка в загальній структурі за досліджувані роки коливалась від 12,1 % до 16,6 %. В 2018 році даний показник становив — 15,6 %, при цьому було впроваджено 2002 нових технологічних процеси, що на 186 одиниць менше порівняно з 2012 роком, з яких 926 — маловідходні, ресурсо-зберігаючі технологічні процеси, хоча у 2012 році їх кількість становила 554 одиниці. Було впроваджено у виробництво 3843 види інноваційної продукції, що на 440 одиниць більше порівняно з 2012 роком. При цьому у 2018 році випущено на 22 одиниці менше нових видів техніки. Найбільше впроваджено у виробництво інноваційних видів продукції та нових видів техніки було у 2016 році і становило відповідно 4139 та 1305 одиниць.

Оцінка інноваційної активності суб'єктів підприємництва в регіонах країни відіграє надзвичайно важливе значення для отримання подальших результатів дослідження.

Аналіз показників інноваційної активності в регіональному розрізі та по Україні в цілому за 2018 р. (табл. 4.12) показав, що регіони суттєво відрізняються за кількістю підприємств, що здійснюють інноваційну діяльність, обсягами витрат на неї, кількістю підприємств, що впроваджують інновації, кількістю впроваджених ними нових технологічних процесів і освоєних видів продукції, кількістю підприємств, що реалізовували інноваційну продукцію.

За кількістю підприємств, що здійснюють інноваційну діяльність станом на кінець 2018 р. лідирують Харківська, Миколаївська та Дніпропетровська області, а також м. Київ, за кількістю підприємств, що впроваджують інновації — Харківська, Дніпропетровська та Львівська області, а також м. Київ. За кількістю впроваджених нових технологічних процесів лідирують Сумська, Харківська та

Львівська області та м. Київ, за кількістю освоєних у виробництві нових видів продукції — Запорізька, Львівська та Харківська області, а також м. Київ, за кількістю підприємств, що реалізовували інноваційну продукцію — Харківська, Запорізька та Дніпропетровська області та м. Київ, за обсягами витрат на інноваційну діяльність лідирують такі регіони як Дніпропетровський, Харківський та Миколаївський, а також м. Київ.

З метою визначення рівня інноваційної активності цих підприємств в розрізі регіонів України пропонуємо використовувати інтегральний показник. Інтегральний показник інноваційної активності підприємств регіону визначається на основі сукупності критеріїв (широта охоплення підприємств інноваційною діяльністю в регіоні, діапазон розподілу видів інноваційної діяльності серед інноваційно активних підприємств, ступінь фінансового забезпечення інноваційної діяльності підприємств).

Кожному з виділених критеріїв відповідають відповідні показники (питома вага інноваційно-активних підприємств в їх загальній кількості; питома вага обсягу відвантаженої інноваційної продукції у загальному обсягу промислової продукції; середня кількість нових видів промислової продукції, на одне інноваційно-активне підприємство; середня кількість нових технологій, яка на одне інноваційно-активне підприємство; середній розмір інноваційних витрат на одне інноваційно-активне підприємство; рівень забезпечення фінансуванням НДДКР), вихідні дані для розрахунку яких відображено в таблиці 4.13.

Результати дослідження показали суттєве зниження кількості інноваційно активних підприємств разом з кількістю обстежених підприємств відповідно на 55,80 % і 53,09 % в період 2012–2018 рр. Поряд з цим, упродовж аналізованого періоду знизилась кількість найманих працівників за видами промислової діяльності (на 899,3 тис. осіб або на 28,76 %) та обсяг реалізованої інноваційної продукції — 31,24 %, хоча загальний обсяг реалізованої продукції зріс. Упродовж 2012–2018 рр. збільшилась кількість впровадження інноваційних видів продукції та технологічних процесів (відповідно на 1330 і на 1655 од.). Зросли і витрати на НДДКР інноваційно активних підприємств разом з загальним обсягом витрат за напрямками інноваційної діяльності.

Таблиця 4.12. Показники інноваційної активності в регіональному розрізі та по Україні в цілому за 2012 і 2018 р. [113]

Області	Кількість підприємств, що здійснюють інноваційну діяльність, од.		Обсяг витрат на інноваційну діяльність, тис. грн.		Кількість підприємств, що впроваджують інновації, од.		Кількість впроваджених нових технологічних процесів, од.		Кількість освоєних у виробничій виді продукції, од.		Кількість підприємств, що реалізували промислову інноваційну продукцію, од.		Кількість підприємств, що реалізували інноваційну продукцію, од.	
	2012 р.	2018 р.	2012 р.	2018 р.	2012 р.	2018 р.	2012 р.	2018 р.	2012 р.	2018 р.	2012 р.	2018 р.	2012 р.	2018 р.
І	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13	14	15
АР Крим	54	-	1808564,2	-	53	-	43	-	63	-	324	-	24	-
Вінницька	50	24	419277,6	723188,9	75	22	27	30	30	64	278	156	13	18
Волинська	29	11	104640,7	147411,3	8	11	18	17	14	11	224	108	8	13
Дніпропетровська	78	65	1120021,9	14264728,8	164	61	104	96	88	243	732	441	49	47
Донецька	91	26	1447628,8	610934,6	171	22	71	60	172	153	773	189	64	12
Житомирська	54	34	72451,0	143876,8	28	24	27	37	90	20	327	165	39	22
Закарпатська	18	15	32769,1	59666,1	11	10	4	18	33	11	211	134	32	7
Запорізька	115	47	242990,6	485798,5	446	45	114	119	86	1058	386	213	29	49
Івано-Франківська	89	27	203824,1	80467,5	156	19	24	17	107	109	434	128	34	15
Київська	44	48	182470,3	598892,6	100	44	31	85	90	164	488	289	39	36
Кіровоградська	46	17	339000,9	262320,4	59	14	31	97	33	31	265	95	35	15
Луганська	64	9	328170,8	43456,3	49	6	48	6	42	15	492	68	34	4
Львівська	101	64	280614,4	429278,9	115	58	46	139	183	539	752	311	38	44
Миколаївська	114	21	362203,2	631852,9	61	18	29	25	85	60	383	91	22	14
Одеська	83	40	1497384,8	253712,6	108	36	35	63	214	60	372	191	44	25

Закінчення табл. 4.12

<i>I</i>	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13	14	15
Полтавська	29	25	126243,6	213315,8	64	23	18	25	110	91	350	179	33	22
Рівненська	36	23	47873,5	40421,2	19	16	18	37	78	55	247	135	9	11
Сумська	41	21	250022,2	340009,1	378	21	119	244	143	139	220	118	12	24
Тернопільська	50	24	84917,9	85871,9	122	23	35	85	223	142	224	92	24	27
Харківська	168	110	738232,1	1146467,3	276	93	943	203	161	369	759	361	124	78
Херсонська	53	19	154584,6	75023,2	95	16	37	35	62	66	203	96	23	15
Хмельницька	78	18	225196,2	47994,7	27	17	32	20	19	24	347	141	20	12
Черкаська	50	24	92871,9	44863,5	125	23	46	17	22	64	310	149	24	27
Чернівецька	37	11	51671,0	19034,5	58	11	12	10	103	39	201	54	24	9
Чернігівська	43	16	39467,0	65361,5	42	15	28	73	47	125	211	105	22	11
м. Київ	130	95	1211013,9	2415509,2	580	87	242	1931	833	487	499	412	198	75
м. Севастополь	13	-	16456,5	-	13	-	6	-	21	-	77	-	5	-
Всього	1758	834	11480562,8	23229458,1	3403	735	2188	3489	3152	4139	10089	4421	1022	632

Таблиця 4.13. Дані для розрахунку інтегрального показника інноваційної активності підприємств по Україні в 2012-2018 рр. (розрахунок на основі [113–118])

Вихідні дані	Роки							
	2012	2013	2014	2015	2016	2017	2018	
Кількість інноваційно активних підприємств (ІАП) (<i>Nia</i>)	1758	1715	1609	824	834	759	777	
Кількість обстежених підприємств (<i>N</i>)	10089	10189	10010	4767	4421	4699	4733	
Витрати на НДДКР ІАП, млн грн (<i>ZHDDKP</i>)	9419,9	10248,5	9487,5	11003,6	11530,7	13379,3	16773,7	
Обсяги реалізованої продукції, млн грн (у фактичних цінах), млн грн (<i>Qz</i>)	1517617,7	1493850,1	1567714	1917185,6	2343000,4	2862308,9	3302543,7	
Впровадження інноваційних видів продукції (<i>rz вид</i>)	3403	3138	3661	3136	4139,0	2387	4733	
Впроваджено прогресивних технологічних процесів (<i>Ht</i>)	2188	1576	1743	1217	3489,0	1831	3843	
Загальний обсяг витрат за напрямом інноваційної діяльності, млн грн (<i>Доб</i>)	11480,6	9562,6	7695,9	13813,7	23229,5	9117,5	18634,3	
Кількість найманих працівників за видами промислової діяльності, тис. осіб (<i>П</i>)	3126,9	3019,5	2506,8	2314,6	2254,5	2243,5	2227,6	
Обсяг реалізованої інноваційної продукції, млн грн (<i>Vn</i>)	36157,7	35891,6	25669,0	23050,1	22258,5	17714,2	24861,1	

В таблиці 4.14 зведено показники інноваційної активності підприємств Волинського регіону в 2012–2018 рр.

Таблиця 4.14. Дані для розрахунку інтегрального показника інноваційної активності підприємств Волинського регіону в 2012–2018 рр. (розрахунок на основі [113–118])

Вихідні дані	Роки						
	2012	2013	2014	2015	2016	2017	2018
Кількість ІАП (<i>Nia</i>)	29	23	30	12	11	17	14
Кількість обстежених підприємств (<i>N</i>)	224	220	277	104	108	106	107
Витрати на НДДКР ІАП, млн. грн. (<i>ZHDDKP</i>)	15,77	16,52	10,19	13,87	13,6	18,42	18,43
Обсяги реалізованої продукції Волинського регіону, млн. грн (у фактичних цінах), млн. грн. (<i>Qz</i>)	11298,2	10906,3	13682,9	19425,8	23378,3	29214,7	33423,2
Впровадження інноваційних видів продукції (<i>rz вид</i>)	8	25	60	8	11	7	107
Впроваджено прогресивних технологічних процесів (<i>Ht</i>)	18	25	17	13	17	8	10
Загальний обсяг витрат за напрямками інноваційної діяльності, млн. грн. (<i>Доб</i>)	104,64	196,35	192,51	65,28	147,41	162,08	18,53
Кількість найманих працівників за видами промислової діяльності, тис. осіб (<i>П</i>)	45,19	42,91	42,61	42,13	42,19	43,32	46,82
Обсяг реалізованої інноваційної продукції, млн. грн. (<i>Vn</i>)	164,39	287,01	316,61	383,6	441,15	66,80	330,59

Деякі з досліджуваних показників мають значну негативну тенденцію розвитку, а саме: кількість інноваційно активних підприємств, кількість обстежених підприємств, а також кількість впроваджених інноваційних видів продукції на підприємствах та загаль-

ний обсяг витрат за напрямками інноваційної діяльності. Решта досліджених показників мають позитивний характер розвитку.

Розрахункові показники узагальнено та зведено в таблицях 4.15 і 4.16. Крім того, дані показники групуються за критеріями: критерій «широта охоплення підприємств інноваційною діяльністю» включає показники питомої ваги інноваційно активних підприємств та питомої ваги обсягу відвантаженої інноваційної продукції у загальному обсязі промислової продукції, критерій «діапазон розподілу видів інноваційної діяльності серед інноваційно активних підприємств» — середню кількість нових видів промислової продукції, яка припадає на одне інноваційно активне підприємство та середню кількість нових технологій, критерій «ступінь фінансового забезпечення інноваційної діяльності підприємств, впровадженні інновації» — показники середнього розміру інноваційних витрат та рівня забезпечення фінансуванням НДДКР.

Таблиця 4.15. Показники інноваційної активності підприємств України (розрахунок на основі [113–118])

Показники інноваційної активності підприємств	Рік						
	2012	2013	2014	2015	2016	2017	2018
Питома вага ІАП в їх загальній кількості, %	11,61	11,56	12,95	10,45	10,83	11,54	10,19
Питома вага обсягу відвантаженої інноваційної продукції у загальному обсягу промислової продукції, %	3,64	4,95	1,46	2,63	2,31	1,97	1,89
Середня кількість нових видів промислової продукції, яка припадає на одне ІАП	1,69	0,58	0,28	1,09	2,00	0,67	1,00
Середня кількість нових технологій, яка припадає на одне ІАП	0,62	0,35	0,62	1,09	0,57	1,08	1,55
Середній розмір інноваційних витрат на одне інноваційно-активне підприємство, тис. грн.	3,41	3,78	3,61	8,54	6,42	5,44	13,40
Рівень забезпечення фінансуванням НДДКР, млн. грн.	0,67	0,73	0,54	0,72	0,34	1,16	1,24

Виявлено, що поряд зі скороченням питомої ваги інноваційно активних підприємств у їх загальній кількості з 11,61 % у 2010 р. до 10,19 % у 2018 р. в цілому по Україні значно скоротилася питома вага обсягу відвантаженої інноваційної продукції у загальному обсязі промислової продукції (з 3,64 % до 1,89 % протягом аналізованого періоду або на 48,08 %).

При цьому середня кількість нових видів промислової продукції, що припадає на одне інноваційно-активне підприємство знижується з 1,69 у 2012 році до 1,00 у 2018 році, а середня кількість нових технологій на одне інноваційно активне підприємство протягом аналізованого періоду зростає з 0,62 до 1,55.

Також слід відзначити, що середній розмір інноваційних витрат на одне інноваційно активне підприємство зростає, проте не є однозначним, а аналізуючи рівень забезпечення фінансуванням науково-дослідних та дослідно-конструкторських робіт спостерігається тенденція до зростання показника з 0,67 млн грн у 2012 р. до 1,24 млн грн у 2018 р.

Таблиця 4.16. Показники інноваційної активності підприємств Волинської області (розрахунок на основі [113–118])

Показники інноваційної активності підприємств	Роки						
	2012	2013	2014	2015	2016	2017	2018
Питома вага ІАП в їх загальній кількості, %	12,95	10,45	10,83	11,54	10,19	16,04	13,08
Питома вага обсягу відвантаженої інноваційної продукції у загальному обсягу промислової продукції, %	1,46	2,63	2,31	1,97	1,89	0,23	0,99
Середня кількість нових видів промислової продукції, яка припадає на одне ІАП, од.	0,28	1,09	2,00	0,67	1,00	0,41	7,64
Середня кількість нових технологій, яка припадає на одне ІАП, од.	0,62	1,09	0,57	1,08	1,55	0,47	0,71
Середній розмір інноваційних витрат на одне інноваційно-активне підприємство, тис. грн.	3,61	8,54	6,42	5,44	13,40	9,53	1,32
Рівень забезпечення фінансуванням НДДКР, млн грн.	0,54	0,72	0,34	1,16	1,24	1,08	1,32

Значно гірша ситуація у Волинській області, де спостерігається незначне зростання питомої ваги інноваційно активних підприємств і у 2018 році їх питома вага становить 13,08 % у загальній кількості підприємств. Також має місце негативна тенденція до зниження питомої ваги обсягу відвантаженої інноваційної продукції. Знизилась середня кількість нових видів промислової продукції, яка припадає на одне інноваційно активне підприємство (з 1,46 % у 2012 р. до 0,99 % у 2018 р.). Більшість показників інноваційної активності у Волинській області мають суттєво нижчий від значень показників інноваційної активності підприємств України, середній розмір інноваційних витрат зростає на одне інноваційно активне підприємство та не є стабільним, у 2013 і 2016 роках даний показник зростав відповідно до 8,54 тис. грн і 13,40 тис. грн, проте у 2018 році він знизився до 1,32 тис. грн.

Разом з тим, набагато нижчими є й обсяги забезпечення фінансуванням НДДКР у Волинській області порівняно з Україною у 2012 році, але у 2018 році зміну їх значень характеризує позитивна динаміка, краща ніж по Україні.

Отримані значення показників інноваційної активності підлягають стандартизації (результати якої зведено в таблицях 4.17 та 4.18), а вагові коефіцієнти критеріїв інноваційної активності та їх показників визначаються за правилом Фішберна [119] (табл. 4.19).

Таблиця 4.17. Значення показників у розрізі Волинської області

Показники інноваційної активності підприємств	Рік						
	2012	2013	2014	2015	2016	2017	2018
<i>1</i>	2	3	4	5	6	7	8
Питома вага ІАП в їх загальній кількості, %	0,472	0,046	0,110	0,231	0,000	1,000	0,495
Питома вага обсягу відвантаженої інновац. продукції у загальному обсягу промислової продукції, %	0,510	1,000	0,868	0,727	0,690	0,000	0,316
Середня кількість нових видів промислової продукції, яка припадає на одне ІАП	0,000	0,110	0,234	0,053	0,098	0,018	1,000

Закінчення табл. 4.17

<i>1</i>	<i>2</i>	<i>3</i>	<i>4</i>	<i>5</i>	<i>6</i>	<i>7</i>	<i>8</i>
Середня кількість нових технологій, яка припадає на одне ІАП	0,140	0,573	0,089	0,570	1,000	0,000	0,227
Середній розмір інноваційних витрат на одне інноваційно-активне підприємство, тис. грн.	0,189	0,597	0,422	0,341	1,000	0,680	0,000
Рівень забезпечення фінансуванням НДДКР, млн. грн.	0,209	0,387	0,000	0,835	0,918	0,761	1,000

Таблиця 4.18. Значення показників в цілому по Україні

Показники інноваційної активності підприємств	Рік						
	2012	2013	2014	2015	2016	2017	2018
Питома вага ІАП в їх загальній кількості, %	0,484	0,272	0,000	0,434	1,000	0,028	0,123
Питома вага обсягу відвантаженої інновац. продукції у загальному обсягу промислової продукції, %	0,989	1,000	0,571	0,327	0,186	0,000	0,075
Середня кількість нових видів промислової продукції, яка припадає на одне ІАП	0,025	0,000	0,105	0,464	0,735	0,309	1,000
Середня кількість нових технологій, яка припадає на одне ІАП	0,081	0,000	0,041	0,139	0,811	0,371	1,000
Середній розмір інноваційних витрат на одне інноваційно-активне підприємство, тис. грн.	0,076	0,034	0,000	0,519	1,000	0,313	0,832
Рівень забезпечення фінансуванням НДДКР, млн. грн.	0,000	0,038	0,033	0,493	0,522	0,756	1,000

Виявлено, що найвагомим фактором впливу на розвиток інноваційної активності є широта охоплення підприємств інноваційною діяльністю в регіоні (0,50), далі йде ступінь фінансового за-

безпечення інноваційної діяльності підприємств (0,33), а найменш вагомим — діапазон розподілу видів інноваційної діяльності серед підприємств (0,17).

Таблиця 4.19. Вагові коефіцієнти складових інноваційної активності та їх показників

Критерії	Вагові коефіцієнти критеріїв	Показники інноваційної активності підприємств	Вагові коефіцієнти показників
1. Широта охоплення підприємств інноваційною діяльністю в регіоні	0,50	Питома вага ІАП в їх загальній кількості, %	0,5
		Питома вага обсягу відвантаженої інновац. продукції у загальному обсягу промислової продукції, %	0,5
2. Діапазон розподілу видів інноваційної діяльності серед інноваційно активних підприємств	0,17	Середня кількість нових видів промислової продукції, яка припадає на одне ІАП	0,5
		Середня кількість нових технологій, яка припадає на одне ІАП	0,5
3. Ступень фінансового забезпечення інноваційної діяльності підприємств, впровадженні інновації	0,33	Середній розмір інноваційних витрат на одне інноваційно-активне підприємство, тис. грн.	0,5
		Рівень забезпечення фінансуванням НДДКР, млн. грн.	0,5

Інтегральний показник розраховується як сума добутків стандартизованих показників з відповідними ваговими коефіцієнтами в межах обраних критеріїв оцінювання та рівня їх впливовості. Оцінку інтегральних показників здійснюємо шляхом групування отриманих результатів методом Стерджесса [120]. Це дає змогу стан інноваційної активності підприємств регіону поділити на п'ять оці-

ночних груп, залежно від отриманих значень показника інноваційної активності:

- [0; 0,2) — дуже низький рівень інноваційної активності;
- [0,2; 0,4) — низький рівень інноваційної активності;
- [0,4; 0,6) — середній рівень інноваційної активності;
- [0,6; 0,8) — достатній рівень інноваційної активності;
- [0,8; 1,0] — високий рівень інноваційної активності підприємств.

Для подальших розрахунків обираємо Волинську область, як один з регіонів, де інноваційна активність є недостатньою та потребує створення необхідних умов для її поліпшення.

Результати розрахунку показника інноваційної активності Волинської області та України представлено у таблиці 4.20.

Таблиця 4.20. Рівень інноваційної активності в Волинській області та Україні в період 2012–2018 рр.

Рік	Волинська область		Україна	
	Значення показника інноваційної активності	Рівень значущості показника	Значення показника інноваційної активності	Рівень значущості показника
2012	0,323	Низький	0,390	Низький
2013	0,482	Середній	0,330	Низький
2014	0,342	Низький	0,161	Дуже низький
2015	0,486	Середній	0,408	Середній
2016	0,582	Середній	0,679	Достатній
2017	0,489	Середній	0,241	Низький
2018	0,472	Середній	0,522	Середній

На підставі даних можна зробити висновок, що рівень інноваційної активності як у Волинській області, так і в Україні в цілому коливається від низького до середнього, при цьому її розвиток не є стабільним, хоча й у 2015–2016 рр. спостерігається тенденція до росту інноваційної активності як в регіоні, так і країні в цілому. У 2016 р. рівень інноваційної активності в Україні був середнім і становив 0,522, тоді як у Волинській області рівень інноваційної активності був нижчим за значенням рівня значущості, але також відносився до середнього рівня і становив 0,472.

Отримані результати дослідження виступають основою для оцінювання ступеня впливу підприємницької ініціативи на розвиток інноваційної активності в країні та Волинській області зокрема.

4.3. Дослідження розвитку підприємницької ініціативи та її впливу на інноваційну активність в регіонах України

Розвиток підприємницької ініціативи характеризує окрім загальної кількості діяльності суб'єктів підприємництва і кількість підприємств, що припадає на 10 тис. осіб населення. Даний показник не є однозначним, оскільки залежить не лише від кількості суб'єктів господарювання, а й від чисельності населення, тому слід враховувати значення сторонніх чинників.

Загальна кількість суб'єктів підприємництва, що припадає на 10 тис. осіб населення у період 2012–2018 рр. зведено у додатку таблиці 4.21.

Таблиця 4.21. Кількість суб'єктів підприємництва на 10 тис. осіб населення за регіонами України у 2012–2018 рр. (розрахунок на основі додатків А та Б)

Регіони, країна	Рік						
	2012	2013	2014	2015	2016	2017	2018
<i>1</i>	<i>2</i>	<i>3</i>	<i>4</i>	<i>5</i>	<i>6</i>	<i>7</i>	<i>8</i>
Україна	294,55	302,07	326,99	271,24	288,85	291,45	308,14
АР Крим	286,01	291,87	–	–	–	–	–
Вінницька	201,72	205,86	212,48	179,17	190,15	189,63	198,68
Волинська	200,05	202,69	206,40	186,41	196,16	195,40	204,41
Дніпропетровська	316,58	323,52	332,87	292,09	313,24	296,22	304,21
Донецька	219,96	224,61	226,28	202,97	207,00	206,72	211,30
Житомирська	210,21	215,92	224,70	226,73	240,24	239,32	249,04
Закарпатська	171,18	172,92	175,88	165,63	174,56	172,82	178,56
Запорізька	277,01	281,03	285,47	255,09	268,78	264,64	272,73
Івано-Франківська	185,69	186,78	189,37	184,92	196,06	193,18	200,87

Закінчення табл. 4.21

<i>1</i>	<i>2</i>	<i>3</i>	<i>4</i>	<i>5</i>	<i>6</i>	<i>7</i>	<i>8</i>
Київська	321,60	332,17	343,93	329,84	364,30	360,52	376,61
Кіровоградська	252,41	257,39	259,71	222,18	235,61	236,54	248,55
Луганська	206,23	210,93	213,25	187,60	189,31	185,98	188,73
Львівська	268,55	274,45	280,40	237,30	253,19	254,88	268,04
Миколаївська	343,47	348,26	360,27	363,94	382,91	394,33	419,16
Одеська	328,44	333,14	340,83	294,40	314,97	319,58	333,23
Полтавська	255,22	258,75	261,74	218,78	230,03	226,48	234,14
Рівненська	177,81	179,13	181,67	174,40	184,70	182,84	190,49
Сумська	212,55	217,35	222,48	197,47	206,91	204,77	218,68
Тернопільська	207,63	211,10	214,94	187,97	197,58	195,82	204,38
Харківська	286,09	292,34	299,50	254,00	270,53	273,67	286,99
Херсонська	283,36	286,61	293,44	241,34	257,87	259,61	272,86
Хмельницька	214,28	218,00	218,72	216,17	226,09	223,29	232,11
Черкаська	228,34	233,70	237,57	208,46	224,57	221,93	231,50
Чернівецька	195,07	196,60	198,40	168,93	175,08	169,46	170,38
Чернігівська	189,68	195,25	201,34	198,49	209,63	208,32	215,70
м. Київ	944,74	982,95	1 030,05	823,62	892,95	947,34	1049,81
м. Севастополь	408,83	420,79	—	—	—	—	—

В 2012 р. кількість підприємств на 10 тис. осіб становила 294,55 одиниць, а у 2018 р. — 308,14 од., що на 13,59 підприємств більше або на 4,61%.

Найвище значення у розрахунку підприємств на 10 тис. осіб населення спостерігаємо у м. Київ як у 2012 р. (944,74 од.), так і у 2018 р. (1049,81 од.), оскільки там зосереджено найбільшу кількість суб'єктів господарювання, при цьому чисельність населення у 2012 році становила 2845,02 тис. осіб, що на 105,65 тис. осіб менше, ніж у 2018 р. За аналізований період найбільше даний показник зріс у Житомирській — на 38,83 суб'єктів підприємництва на 10 тис. осіб, у Київській — на 55,01 од. та Миколаївській областях — 75,69 од. Варто відмітити, що незважаючи на окупацію сходу України незначних змін зазнали Донецька область (у 2012 р.

показник становив — 219,96 од., а у 2016 — 211,30 од.) та Луганська (у 2012 р. — 206,23 од. та у 2018 р. — 188,73 од.). Незначні зміни у даному показникові свідчать про стабільний розвиток підприємницької ініціативи.

Для більш детального аналізу варто звернути увагу на приріст суб'єктів господарювання на 10 тис. осіб, він дасть більш загальну оцінку розвитку підприємницької ініціативи (табл. 4.22). Такий приріст розраховується як різниця досліджуваної кількості підприємств у *i*-му році і попереднього року на 10 тис. осіб населення у *i*-му році.

Таблиця 4.22. Приріст підприємств на 10 тис. осіб населення в регіонах України у 2012–2018 рр.

Регіони, країна	Рік						
	2012	2013	2014	2015	2016	2017	2018
<i>1</i>	<i>2</i>	<i>3</i>	<i>4</i>	<i>5</i>	<i>6</i>	<i>7</i>	<i>8</i>
Україна	3,95	6,69	7,35	-57,03	16,48	1,17	15,05
АР Крим	3,75	6,16	–	–	–	–	–
Вінницька	1,92	3,05	5,64	-34,42	9,65	-2,36	7,15
Волинська	3,23	2,90	4,03	-20,04	9,44	-1,26	8,41
Дніпропетровська	1,92	5,46	7,79	-43,01	18,94	-17,06	5,67
Донецька	-0,02	3,05	-0,76	-25,02	3,03	-2,49	2,85
Житомирська	4,15	4,65	7,65	0,52	12,21	-2,80	7,50
Закарпатська	1,07	2,07	3,33	-10,30	8,87	-1,84	5,54
Запорізька	-0,45	2,56	2,86	-32,38	11,62	-6,80	5,38
Івано-Франківська	2,55	1,14	2,65	-4,47	10,81	-3,25	7,07
Київська	9,41	11,21	12,48	-13,49	34,88	0,40	18,86
Кіровоградська	1,79	3,04	0,49	-39,52	11,73	-1,53	9,30
Луганська	2,66	3,13	0,48	-27,07	0,85	-5,78	1,35
Львівська	3,37	5,66	5,89	-43,50	15,88	1,19	12,36
Миколаївська	-1,25	3,29	10,80	1,76	16,41	8,32	21,19
Одеська	-0,48	4,88	7,68	-47,31	20,11	4,16	13,22
Полтавська	-0,01	1,85	1,34	-44,78	9,39	-5,75	5,47
Рівненська	1,16	1,62	2,90	-7,17	10,44	-2,21	7,10
Сумська	1,07	2,87	3,28	-27,04	7,88	-4,18	11,44
Тернопільська	2,26	2,69	3,17	-27,82	8,45	-3,10	7,33

Закінчення табл. 4.22

1	2	3	4	5	6	7	8
Харківська	4,44	5,50	6,52	-46,90	14,89	2,33	11,43
Херсонська	-2,11	1,75	5,57	-53,63	15,00	-0,51	10,89
Хмельницька	1,42	2,58	-0,24	-3,71	8,39	-4,80	7,09
Черкаська	0,09	3,74	2,36	-30,81	14,12	-4,75	6,96
Чернівецька	0,65	1,82	2,12	-29,49	5,81	-5,89	0,44
Чернігівська	2,97	3,62	4,03	-4,91	8,91	-4,16	4,34
м. Київ	33,31	46,01	53,66	-199,84	74,73	57,04	107,68
м. Севастополь	12,86	14,54	-	-	-	-	-

Результати дослідження показали, що у 2018 р. приріст підприємств на 10 тис. осіб населення становив 15,05 од., а у 2012 р. показник був нижчий на 281,01 %. Більш ніж удвічі показник зріс практично у всіх областях, окрім Луганської та Чернівецької областях і становив відповідно 1,35 і 0,44 підприємств на 10 тис. осіб. Суттєво зріс показник протягом досліджуваного періоду у Київській області — до 18,86 тис. осіб, Львівській — 12,36 тис. осіб, Миколаївській — 21,19 тис. осіб, Одеській — 13,22 тис. осіб, Сумській — 11,44 тис. осіб, Харківській — 11,43 тис. осіб та у м. Києві — 107,68 тис. осіб.

В цілому ж спостерігаються позитивні зміни підприємницької ініціативи в регіонах України, які свідчать про зростання кількості суб'єктів підприємницької діяльності.

Рівень підприємницької ініціативи має безпосередній вплив на розвиток інноваційної активності, тому перш ніж визначати їх взаємозв'язок доцільно встановити рівень інноваційної активності суб'єктів підприємництва найпоширенішої сфери господарювання в Україні — промисловості.

Одним із методів статистичного аналізу, який дозволяє виявити вплив фактора на результуючий показник є одномірна лінійна регресія. Використовуючи пакет прикладних програм Statistica 10.0 побудуємо функцію залежності результуючого показника «Інноваційна активність» від фактора «Підприємницька ініціатива»:

$$IA = b_0 + b_1PI, \quad (4.1)$$

де IA — залежна змінна «Інноваційна активність»;

b_0 — вільний член;

b_1 — коефіцієнт значущості фактору впливу;

ПІ — незалежна змінна «Підприємницька ініціатива».

Вихідними даними для розрахунку показника слугуватимуть інформаційно-аналітичні показники таблиці 4.22 (приріст підприємств на 10 тис. осіб населення в регіональному розрізі та по Україні загалом), а також отримані значення рівня інноваційної активності у Волинській області та Україні в період 2012–2018 рр. (табл. 4.20).

Отримані функції залежності результуючого показника «Інноваційна активність» від фактора «Підприємницька ініціатива» відображено в таблиці 4.23.

Таблиця 4.23. **Функції залежності результуючого показника «Інноваційна активність» від фактора «Підприємницька ініціатива»**

Регіон, країна	Отримана функція залежності
Волинська область	$IA = 0,454 - 0,000198 \text{ ПІ (1)}$
Україна	$IA = 0,391 + 0,000897 \text{ ПІ (2)}$

Стандартна помилка регресії вказує на незначне розсіювання значень відносно лінії регресії та становить: для функції (1) — 0,18783, для функції (2) — 0,09942.

Функція (1) інтерпретується наступним чином: скорочення кількості підприємницьких структур на 10 тис. осіб населення Волинського регіону з розрахунку на 1,0 спричинює зміну показника інноваційної активності на 0,454.

Функція (2) інтерпретується наступним чином: зростання кількості підприємницьких структур на 10 тис. осіб населення України з розрахунку на 1,0 спричинює ріст показника інноваційної активності на 0,392.

Разом з тим, аналіз розвитку підприємницької ініціативи та інноваційної активності в регіонах України показав, що ці фактори розвинуто недостатньо, слід всебічно сприяти підвищенню підприємницької ініціативи, яка забезпечить подальше зростання інноваційної активності в регіонах та сприятиме розвитку інноваційної моделі економіки.

РОЗДІЛ 5

ПІДПРИЄМНИЦЬКІ ІНІЦІАТИВИ
ТА РОЗВИТОК ІННОВАЦІЙНОЇ МОДЕЛІ
ЕКОНОМІКИ УКРАЇНИ ТА ЇЇ РЕГІОНІВ

5.1. Впровадження інноваційної моделі високотехнологічної економіки України та її регіонів

Розвиток економіки України все частіше постає неможливим в межах існуючої системи, що формувалась впродовж попередніх десятиліть, основою якої є використання застарілих технологій III і IV технологічних укладів, які до того ж впроваджувались на підприємствах здебільшого сировинно-переробного циклу. Поглиблення проблем економічного характеру супроводжується нездатністю держави не лише здійснювати елементарний контроль за господарською діяльністю підприємств, але й зберігати власні території під тиском внутрішніх і зовнішніх агресорів. З іншого боку, потреба інтеграції, щоправда, з до кінця не визначеними векторами економічного співробітництва, адже орієнтація на ЄС або на США — є докорінно відмінними та стратегічно діаметрально протилежними напрямками міжнародної економічної співпраці. Це спонукає віднайти у міжнародній кооперації праці інші сфери за тими кластерами, за якими Україна володіє перевагами, й зокрема, географічні, ресурсні та людські. За окреслених обставин практично безальтернативною виступає переведення економіки на високотехнологічні рейки. Держава як інститут повинна зробити ставку на якісний людський капітал, яким володіє повною мірою, але який втрачає у міграційних потоках як результат недалекоглядної політики [37].

Досвід розвинених країн свідчить, що прискорення соціально-економічного розвитку найефективніше відбувається в результаті реалізації інноваційної моделі. Тому створення національної інноваційної системи розглядається як одне зі стратегічних завдань держав, що динамічно розвиваються.

В Україні є передумови для створення ефективної національної інноваційної системи:

- усе ще значний інтелектуальний потенціал інноваційного розвитку;
- прийнято окремі законодавчі акти у сфері інноваційної діяльності;
- утворено частину елементів інноваційної інфраструктури;
- реалізується низка інноваційних та інвестиційних проєктів.

Обраний нашою державою шлях до Євросоюзу потребує зближення та інтеграції національної економічної системи до систем країн ЄС. Це, у свою чергу, потребує запровадження моделі розвитку, яка прийнята ЄС за базу, тобто моделі інноваційного розвитку.

Особливо важливим для розвитку національної економіки є забезпечення її відтворювального інноваційного циклу на новій технологічній основі в умовах ринку, а також соціальної спрямованості цього відтворювального циклу з максимально ефективним використанням інноваційного потенціалу країни, внутрішніх та зовнішніх ресурсів, досягнення випереджальних темпів динаміки розвитку порівняно з провідними країнами світу відповідно до напрямку прогресу світової економіки.

Утвердження інноваційної моделі розвитку національної економіки забезпечить її конкурентоспроможність та вихід на шлях сталого розвитку. Тому перехід до інноваційної моделі розвитку національної економіки поступово стає імперативом державної політики.

Згідно з Законом України «Про пріоритетні напрями інноваційної діяльності в Україні» стратегічними пріоритетами інноваційної діяльності в Україні на 2011–2021 рр. визначено наступні:

- освоєння нових технологій транспортування енергії, впровадження енергоефективних, ресурсозберігаючих технологій, освоєння альтернативних джерел енергії;
- освоєння нових технологій високотехнологічного розвитку транспортної системи, ракетно-космічної галузі, авіа- і суднобудування, озброєння та військової техніки;
- освоєння нових технологій виробництва матеріалів, їх оброблення і з'єднання, створення індустрії наноматеріалів та нанотехнологій;
- технологічне оновлення та розвиток агропромислового комплексу;
- впровадження нових технологій та обладнання для якісного медичного обслуговування, лікування, фармацевтики;
- широке застосування технологій більш чистого виробництва та охорони навколишнього природного середовища;
- розвиток сучасних інформаційних, комунікаційних технологій, робототехніки [123].

Для перепобудови інноваційної моделі розвитку національної економіки основою мають стати формування інноваційних та науково-технічних пріоритетів, зокрема:

1) у сфері наукового розвитку:

- фундаментальна наука, насамперед розробки вітчизняних наукових колективів, що мають світове визнання;
- прикладні дослідження й технології, в яких Україна має значний науковий, технологічний та виробничий потенціал і які здатні забезпечити вихід вітчизняної продукції на світовий ринок;
- вища освіта, підготовка наукових і науково-педагогічних кадрів з пріоритетних напрямів науково-технологічного розвитку;
- розвиток наукових засад розбудови соціально зорієнтованої ринкової економіки;
- наукове забезпечення вирішення проблем здоров'я людини та екологічної безпеки;
- система інформаційного та матеріально-технічного забезпечення наукової діяльності;

2) у сфері технологічного розвитку:

- дослідження й створення умов для високопродуктивної праці та сучасного побуту людини;
- розроблення засобів збереження й захисту здоров'я людини, забезпечення населення медичною технікою, лікарськими препаратами, засобами профілактики та лікування;
- розроблення ресурсо- та енергозберігаючих технологій;
- розроблення сучасних технологій і техніки для електроенергетики, переробних галузей виробництва, насамперед агропромислового комплексу, легкої та харчової промисловості;

3) у сфері виробництва:

- формування наукомістких виробничих процесів, сприяння створенню та функціонуванню інноваційних структур (технопарків, інкубаторів);
- створення конкурентоспроможних переробних виробництв;
- технологічне й технічне оновлення базових галузей економіки;
- впровадження високорентабельних інноваційно-інвестиційних проєктів, реалізація яких може забезпечити якнайшвидшу віддачу і започаткувати прогресивні зміни у структурі виробництва й тенденціях його розвитку.

Інноваційна модель високотехнологічної економіки України повинна базуватись на вихідних умовах її розвитку: освітній та професійній підготовці висококваліфікованого персоналу, що буде конкурентоспроможним на світовому ринку праці, виробництві високотехнологічної продукції, здатної конкурувати на міжнародних ринках товарів і послуг, розвиненій інноваційній інфраструктурі, що буде здатна забезпечувати своєчасний обмін інформацією між суб'єктами інноваційного середовища, ринкового середовища, де забезпечується генерація, виробництво, розподіл, обмін чи продаж інновацій.

Впровадження інноваційної моделі високотехнологічної економіки України потребує чіткого усвідомлення нової ролі держави у взаємодії з бізнесом та визначення інструментів для розвитку промисловості. Особливо це стосується тих виробництв, від яких залежить успішне використання результатів НДіДКР, що забезпечують інновації майбутнього.

Але тут слід погодитись з авторами національної доповіді «Інноваційна Україна 2020», що траєкторія розвитку України суттєво відрізняється від загальних тенденцій сучасних трансформацій, притаманних високорозвиненому світу, де постіндустріалізація стала домінуючою і де креативність дій особистості на принципах самовираження і самореалізації дозволила досягти, з одного боку, високого рівня задоволення потреб населення, а з іншого — формування можливостей їх задоволення на засадах ринкового обміну, і тим самим виокремилася у самостійне відгалуження, де майбутнє залежить від ступеня і динаміки розвитку знань як ресурсу, як влади і як сили. Завдяки цьому досягається баланс між державою, бізнесом та громадянським суспільством, чого не можна сказати про українське суспільство та державу, де одночасно виникли політична, економічна та гуманітарна кризи і де до цього часу суспільний договір на існування між населенням, владою та бізнесом мав характер пакета з неформалізованим характером невтручання — перш за все держави у приватне життя населення, що зумовило всюдозволеність у поведінці населення і держави і, тим більше, бізнесу [25, с. 24].

Перехід до інноваційної моделі високотехнологічної економіки в інтересах розвитку суспільства та економіки країни в цілому, дозволить виключити з практики сучасності:

- пріоритет політичного циклу в економічній політиці;
- неоднозначність у виборі пріоритетів та ключової ролі централізації;
- збереження традиційних груп впливу;
- поєднання інтересів бізнесових груп та груп впливу з використанням для цього непрозорих механізмів державно-приватного партнерства;
- монополізацію впливу експортних груп щодо оцінки результативності політики;
- монопольний вплив окремих груп на пріоритети промислової політики вертикального характеру;
- відсутність діалогу між державою, суспільством, бізнесом;
- відсутність незалежного проведення моніторингу результатів промислової політики [25, с. 31].

Інноваційна модель високотехнологічної економіки України представлена на рисунку 5.1.

Метою побудованої моделі слугує створення ефективного механізму активізації інноваційного, науково-технічного потенціалів і забезпечення можливості інноваційного саморозвитку країни.

Дана модель передбачає виконання таких стратегічних завдань:

- забезпечення умови інноваційного розвитку країни;
- досягнути високого рівня якості та інноваційності продукції національного виробника;
- створити оптимальне поєднання методів державного управління, які будуть враховувати потенціальні можливості інноваційного сектору економіки України;
- забезпечити умови для розвитку інтелектуального потенціалу, спроможного продуктивно здійснювати діяльність в умовах турбулентності економіки країни;
- законодавчо підтримати інноваційний розвиток суб'єктів підприємництва.

Відмітимо, що на інноваційний розвиток економіки країни суттєвий вплив має діяльність регіональних державних структур, оскільки саме їхня сукупність характеризує інноваційний розвиток країни в цілому.

Зі сторони регіону розвитку інноваційної економіки сприятиме залучення інвестиційних коштів, стимулювання підприємницької

ініціативи та діяльності підприємницьких структур, сприяння розвитку науково-дослідних та дослідно-конструкторських робіт.



Рис. 5.1. Інноваційна модель розвитку економіки України та її регіонів

Ефективність переходу до моделі інноваційного розвитку економіки значною мірою залежатиме від наявної державної інноваційної політики. Аналіз впровадження державної інноваційної політики у країнах світу попри певні відмінності досягнутого ступеня економічного, науково-технічного та інноваційного розвитку національних економік, особливості застосування механізмів державного регулювання інноваційних процесів, а також попри відмінності у цілях та стратегіях їх досягнення в різних країнах, все ж дозволяє дійти до певних узагальнень щодо формування та впровадження державної інноваційної політики через систему державного управління [21, с. 210].

Державна інноваційна політика — система цілеспрямованих заходів органів державної влади щодо забезпечення інноваційної структурної перебудови економіки. Така політика має бути стрижневою складовою внутрішньої та зовнішньої політики країни і спиратися на реалії внутрішнього і зовнішнього середовища [14, с. 378].

Прогрес в інноваціях ґрунтується на складній системі взаємозв'язків елементів, що сприяють виробленню різних типів знань, управляють їх потоками, розподіляють їх, і визначається великою мірою тим, яким чином основні дійові особи цього процесу взаємодіють одна з одною як елементи колективної системи створення й використання знань, а також від того, наскільки сучасними є технології, що використовуються ними. І хоч усередині системи взаємодіють організації приватної, державної та змішаної форм власності, урядові структури відіграють особливу роль. Саме через них здійснюється державна політика, що впливає на інноваційні процеси. Така політика визначає інституціональний профіль системи, який багато в чому залежить від таких чинників як режим функціонування підприємницького середовища, рівень і ступінь орієнтації фундаментальних досліджень на ринок, мотивація науково-дослідницької активності, спрямованість на виробництво, організація сектору вищої освіти [14, с. 378].

Слід підкреслити, що високорозвиненим закордонним країнам з ринковою економікою вже вдалося відпрацювати різноманітні ефективні інноваційні адміністративні й економічні механізми, засновані на таких принципах: галузевий і предметно-тематичний підхід держави до визначення того, що вважати інноваціями, які

види досягнень науково-технічного, технологічного прогресу повинні розглядатися як ключові на даний період; законодавчо закріплена економічна і політична підтримка інновацій з боку влади; автоматичне включення заходів державної підтримки інновацій за формальними підставами і незалежно від волі державних чиновників. Державна науково-технічна та інноваційна політика в промислово розвинених країнах спрямована на створення сприятливого економічного клімату для здійснення інноваційних процесів і є сполучною ланкою між сферою чистої (академічної) науки і завданнями виробництва. Накопичений закордонний досвід має певний інтерес для вдосконалення української економічної політики у сфері НДДКР. З метою правильного вибору регулювання інноваційних процесів механізм формування та реалізації інноваційної політики необхідно порівнювати з механізмом, який реалізується за кордоном, та адаптувати його до українських реалій. Подолання більшості перешкод щодо розвитку науково-технічної та інноваційної діяльності в Україні перебуває у площині організаційно-управлінських і політичних рішень. Аналіз закордонного досвіду показує, що держава повинна створити умови для усунення суперечностей між незатребуваністю науки та необхідністю оновлення технічної бази всіх галузей господарства, а також забезпечити необхідну фінансову підтримку пріоритетних розробок [35].

Наявні моделі та розподіл країн світу, залежно від цільового спрямування державної інноваційної політики високотехнологічного розвитку, нами подано на рисунку 5.2.

В якості одного з основних напрямів державної інноваційної політики, що успішно реалізується в країнах з інноваційним типом економіки, є сприяння трансферу технологій як визначальному чиннику інтенсифікації інноваційних процесів шляхом забезпечення їх інтелектуальним ресурсом — технологіями.

Україна поки що перебуває осторонь активної підтримки інноваційних процесів, що пояснюється необхідністю прозорості ведення бізнесу, до якого сучасна влада через її зрощення з бізнесом відверто не готова. На сучасному етапі в Україні поширена модель першого типу, яка має поширення в країнах, що мають інноваційні можливості та перспективи, але через ряд обмежень чи негативний вплив зовнішніх факторів, їх не використовують та не досягають.

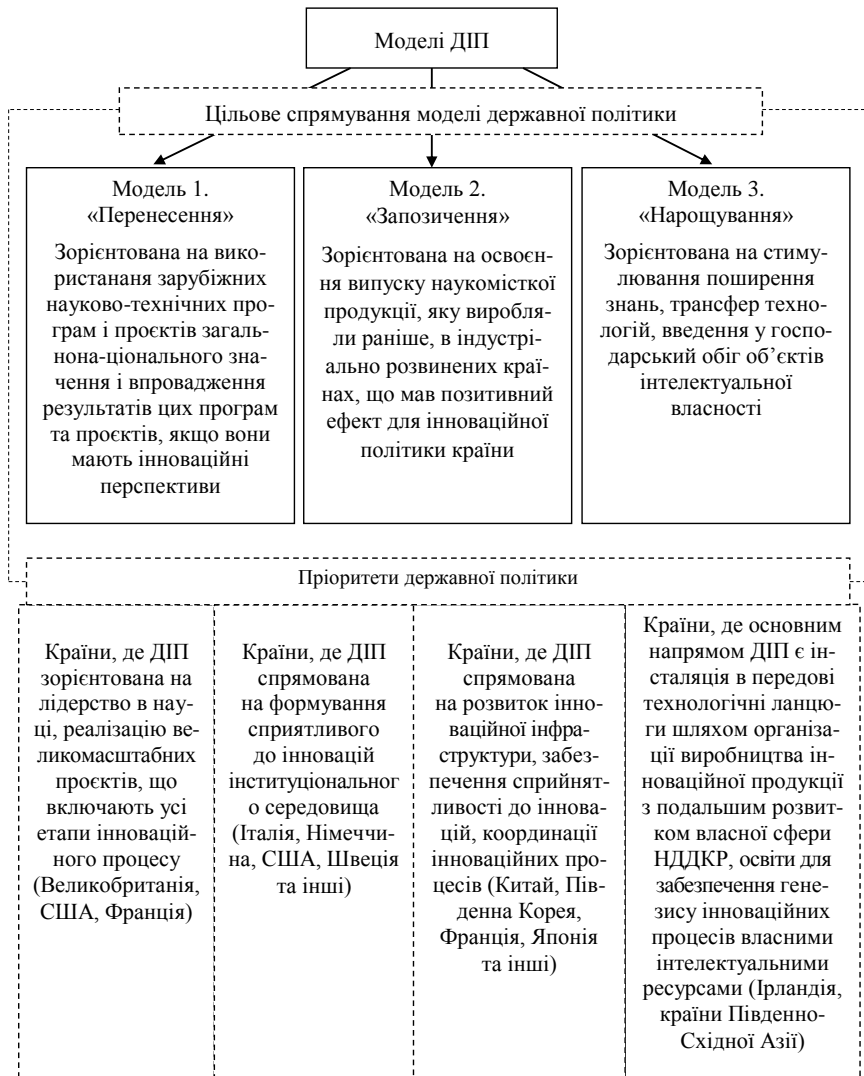


Рис. 5.2. Моделі та пріоритети державної інноваційної політики (ДІП) високотехнологічного розвитку економіки країни

Впровадження інноваційної моделі високотехнологічної економіки України також повинне передбачати вибір одного з напрямів інноваційної політики:

- *політики «технологічного прориву»*, яка ґрунтується на тому, що пріоритетні напрями розвитку науки й техніки визначаються державою, що має необхідні матеріальні ресурси, експертизою та інформаційним забезпеченням.

Вихідними умовами такої політики є наявність науково-технічних і соціально-економічних проблем, які можна вирішити через упровадження різних державних програм, шляхом великих капіталовкладень та інших прямих форм державної участі в регулюванні інноваційних процесів. Прикладом такої політики можна назвати політику уряду США у 40–50-х роках ХХ ст., коли створювалися принципово нові напрями в галузі електроніки, ЕОМ, зв'язку, авіабудування;

- *політики «ринкової орієнтації»*, що передбачає провідну роль ринкового механізму в розподілі ресурсів і визначенні напрямів розвитку науки й техніки.

Така політика зорієнтована на обмеження ролі держави в стимулюванні фундаментальних досліджень, створенні економічного клімату та інформаційного середовища для нововведень у фірмах; скорочення прямої участі в НДДКР та дослідженнях ринків, а також на зменшення прямих форм регулювання, які заважають стимулюванню ринкової ініціативи та ефективній перебудові ринку. Ця форма політики була пріоритетною в 70-х роках минулого століття у США, Німеччині, Японії, а на початку 80-х років поворот до неї здійснила більшість розвинутих країн;

- *політики «соціальної орієнтації»*, яку проводили в 60–70-х роках США; вона передбачала регулювання соціальних наслідків НТП, а прийняття рішень ґрунтувалось на соціально-економічному консенсусі із залученням широких кіл громадськості. У цей час з'явилося багато розробок у військовій сфері, які було спрямовано у цивільну промисловість для виробництва продукції широкого споживання;
- *політики, зорієнтованої на зміну економічної структури господарського механізму*, яка передбачає значний вплив передових технологій на розв'язання соціально-економічних проблем, зміни галузевої структури, взаємодію суб'єктів господарювання, рівень життя людей [14, с. 382–383].

Для підвищення ролі держави у прискоренні переходу на інноваційну модель розвитку доцільно:

- переглянути обсяг бюджетних асигнувань, що використовуються для виконання найбільш ефективних конкурсних НДР;
- створити спеціальний фонд із формування тематики перспективних фундаментальних досліджень, їх фінансування і забезпечення контролю за цільовим і ефективним витрачанням коштів, підпорядкувавши його безпосередньо Кабінету Міністрів України. Встановити, що цей Фонд забезпечуватиме фінансування в Україні більшої частини перспективних наукових проєктів, поклавши на нього повну відповідальність за відбір таких проєктів та їх ефективність.
- ухвалити Закони України «Про визначення національних пріоритетів» та «Про формування Банку розвитку України», що дозволить створити законодавчу базу для концентрації ресурсів на фінансовому забезпеченні пріоритетних напрямів інноваційної діяльності:
- Кабінету Міністрів України розробити нормативні акти щодо вимог до державних інвестиційних проєктів, які підлягають затвердженню на рівні Кабінету Міністрів України, гарантій їх фінансування, зокрема, за рахунок коштів Банку розвитку та наділення міністерств (відомств) функціями щодо їх розгляду;
- закріпити у Податковому кодексі України порядок і обсяги податкових пільг для інноваційних проєктів, положення про контроль за їх використанням та вилученням коштів у бюджет у разі нецільового використання;
- встановити особливий порядок стимулювання інноваційної діяльності підприємств, зокрема, за рахунок амортизаційної, податкової та грошово-кредитної політики. Окрім того, для підвищення підприємницької ініціативи та розвитку інноваційної активності в регіоні державні органи влади повинні сприяти впровадженню стратегії з розвитку інноваційної активності, надання пільгового оподаткування та кредитування, та здійснювати підтримку діяльності інноваційно-активних підприємств [25].

Позитивна динаміка підприємств, що використовували передові виробничі технології в Україні не компенсує дуже незначну частку підприємств, які створювали передові виробничі технології. Ця тенденція пояснюється тим, що сектор високотехнологічних

і наукоємних виробництв України є важливою складовою науково-технічної та інноваційної сфери, яка належним чином не виконує роль джерела економічного зростання. Зазначене обумовлено наступними проблемами: темпи розвитку та структура науково-технічної та інноваційної сфери не відповідають попиту на передові технології з боку економіки; пропонувані наукові результати світового рівня не знаходять застосування в економіці через низьку сприйнятливність підприємницького сектору до інновацій; у науково-технічній та інноваційній сфері триває втрата кадрів і скорочення матеріально-технічних засобів.

Крім того, на діяльність високотехнологічних і наукоємних виробництв впливають дві обставини. По-перше, попит на продукцію, рівень цін на споживані ресурси і основні фактори виробництва (обладнання та технології) формуються під впливом ринкових відносин. По-друге, на результати діяльності високотехнологічних та наукоємних виробництв значний вплив роблять інструменти державного регулювання економіки. Ці інструменти впливають як на фінансові потоки, що формуються в процесі створення, освоєння та використання продукції, так і на економічні результати діяльності підприємств.

Вирішення проблем нерозривно пов'язано з виконанням стратегічних завдань інноваційної моделі економічного розвитку України на підставі формування та використання відповідних інститутів, включаючи норми законодавства, методи державного управління та систему державного партнерства. Існуючі проблеми, заходи, спрямовані на їхнє розв'язання та відповідальні виконавці узагальнено у таблиці 5.1.

Важливо також правильно вибрати інструменти реалізації інноваційної політики та пов'язати їх із регіональною політикою для результативного забезпечення інноваційного розвитку на всіх рівнях.

Інноваційна економіка потребує специфічних підходів до визначення й реалізації ДПП. Їх специфіка в узагальненому вигляді нині зводиться до:

- орієнтації політики на забезпечення збалансованості зусиль держави й ринку з метою отримання результату від знань для економічного і соціального розвитку, що забезпечить вихід з наявного кризового стану в економіці;

Таблиця 5.1. Організаційні проблеми розвитку наукомісткого високотехнологічного виробництва та шляхи їх розв'язання

Проблеми	Заходи, спрямовані на розв'язання проблем	Відповідальні виконавці
Відсутність єдиного підходу до тлумачення та розуміння категоріального апарату як у галузі інноваційної діяльності загалом, так і у сфері науково-технічного розвитку зокрема, особливо на рівні органів державної влади	Здійснення циклу освітніх програм для керівного складу всіх рівнів державної влади за допомогою системи навчальних тренінгів: ділових ігор, семінарів, ділових бесід тощо	Міністерство освіти і науки України, провідні фахівці в галузі інноваційної діяльності вищих навчальних закладів та науково-дослідних установ
Відсутність єдиного Центрального органу управління інноваційною діяльністю загалом та сферою науково-технічного розвитку зокрема	Створення Центрального управління науково-технічного розвитку при Кабінеті Міністрів України	Кабінет Міністрів України
Відсутність узагальнених результатів наукових досліджень у сфері розвитку наукомісткого та високо-технологічного виробництва	Проведення комплексних і системних досліджень у цій сфері	НАН України, Міністерство розвитку економіки, торгівлі та сільськогосподарства України
Відсутність повної та об'єктивної інформації про стан і перспективи розвитку сфери наукомісткого та високотехнологічного виробництва в Україні та у світі	Створення системи постійної дії прогнозування та моніторингу розвитку наукомісткого високотехнологічного виробництва	Український інститут науково-технічної та економічної інформації (УкрІНТЕІ)

- інтегрування соціально-політичних, наукових, освітніх, економічних, екологічних та інших інтересів суспільства шляхом ефективного впливу ДІП на створення й засвоєння нових знань, сучасних технологій;

- забезпечення умов для розвитку приватного інвестування, економії ресурсів і коштів, зростання виробництва на інноваційній основі;
- удосконалення системи оподаткування через поступове зменшення податкових ставок на накопичення та інвестиції й збільшення — на споживання;
- розширення можливостей у виконанні ДПП стимулювальної ролі для інноваційного розвитку економіки;
- створення сучасної інфраструктури інноваційної сфери, забезпечення державної відповідальності за підготовку кадрів для потреб інноваційної економіки;
- орієнтації ДПП переважно на економічне зростання та підвищення за рахунок цього якості життя громадян, їх соціального захисту.

Невід’ємною частиною ДПП має стати створення умов для розширення сфери та масштабів попиту, пропозицій і поширення науково-технічних знань, комерційного впровадження науково-технічних розробок у виробництво. Для цього потрібно забезпечити:

- зростання рівня та розширення сфери науково-дослідних, дослідно-конструкторських розробок, у тому числі шляхом систематичного підвищення частки витрат на науку в державному бюджеті;
- розвиток фундаментальних досліджень, що мають вирішальне значення для переходу економіки на інноваційний шлях розвитку;
- оптимізацію структури установ і суб’єктів господарювання, що діють у науково-технічній сфері;
- формування в суспільстві механізмів сприяння інноваціям шляхом упровадження нових освітніх програм і розвитку системи безперервної освіти (підвищення кваліфікації кадрів) у науці, виробництві, сфері послуг;
- створення засад для розвитку науково-технічної діяльності підприємств і посередницьких організацій, які сприятимуть активізації інноваційної діяльності, встановленню зв’язків між науково-дослідною сферою й виробництвом (особливо тих, які займаються комерціалізацією результатів наукових досліджень);

- створення інноваційних структур (інкубаторів, центрів тощо), інформаційних та інфраструктурних підприємств, які сприяють впровадженню нових технологій у виробництво;
- удосконалення організаційно-економічного механізму міжнародного трансферу технологій з метою створення політичних, правових та економічних умов для зростання припливу іноземного капіталу, а також експорту вітчизняних технологій;
- сприяння розвитку винахідництва та забезпеченню надійного патентного захисту результатів прикладних науково-дослідних і дослідно-конструкторських робіт у державі та за кордоном [14, с. 386–387].

5.2. Напрями підвищення підприємницької ініціативи та розвитку інноваційної активності в регіонах України

В умовах конкурентоспроможного ринкового середовища підприємству варто використовувати всі можливі шляхи для того, щоб ефективно функціонувати та отримувати дохід. Одним із варіантів не залишатися аутсайдером на ринку є здійснення інноваційної діяльності.

Розвиток інноваційної діяльності характеризує інноваційна активність, яка є її ступенем інтенсивності [87]. В загальному інноваційна активність є результатом реалізації можливостей підприємницьких структур. Успіх діяльності забезпечується безпосередньо підприємцем, який завдяки ініціативності, розкриваючи свої якості та прагнення, сприяє здійсненню інноваційної діяльності, формуючи відповідний рівень її інтенсивності. Результатом взаємодії підприємницької ініціативи та інноваційної активності є поява інноваційного продукту.

На сучасному етапі розвитку науки та практики, підприємницьку ініціативу слід розглядати як фактор розвитку інноваційної активності, тобто її рушійну силу, причину її зростання [88], з однієї сторони, та, водночас, як одну з основних умов, при якій відбувається це явище [89]. Така двоїстість ускладнює дослідження практичних засад факторів розвитку інноваційної активності, викликаючи значну полеміку щодо пошуку механізмів її активізації.

Для того, щоб активізувати інноваційну активність та на її основі підвищити соціально-економічний розвиток, необхідно удосконалити місцеву економічну політику, ключовим завданням якої є активізація господарської діяльності в реальному секторі економіки регіону.

Зокрема, для Волинської області, як одного з регіонів з середнім рівнем підприємницької ініціативи доцільно запропонувати такі напрями підвищення підприємницької ініціативи та розвитку інноваційної активності (рис. 5.3): створення регіональних студій підприємницької майстерності, використання механізму активізації розвитку підприємницького середовища, реалізувати стратегію розвитку інфраструктурного забезпечення цього сектору, що вбачатиме створення центрів консалтингової підтримки підприємців, центрів приватного партнерства, центрів інформаційного обслуговування підприємницьких структур, де будуть сформовані всі умови для стимулювання підприємницької ініціативи.



Рис. 5.3. Напрями підвищення підприємницької ініціативи та розвитку інноваційної активності в Волинському регіоні

Зокрема, на етапі створення регіональних студій підприємницької майстерності:

- регіональним органам управління доцільно розробити та запровадити комплексну програму розвитку підприємництва, забезпечити публічний доступ до інформації, що стосується взаємодії влади, освіти та бізнесу, надавати пільги структурам, які підтримують зростання професійної компетентності підприємців, забезпечити умови для формування та розвитку регіональної інфраструктури у сфері освітніх і бізнес-процесів, всебічно сприяти формуванню соціальної інфраструктури через розвиток соціального підприємництва, при розробці регіональних і локальних програм, стратегій розвитку відводити університетам роль центрів економічного обґрунтування рішень;
- освітнім і науковим закладам, на основі тенденцій територіального, регіонального та інноваційного розвитку, напрямків удосконалення освітніх процесів і програм сприяти зростанню ініціативності молоді, навчання підприємництву через запровадження профілів професійної компетентності сучасного підприємця шляхом посилення взаємодії в системі «освіта — бізнес», переорієнтування на активне залучення фахівців з підприємництва для передачі знань і навичок студентству, стажування викладачів у підприємницьких структурах, проходження практики студентами в бізнес-структурах і структурних підрозділах органів місцевого самоврядування, орієнтованих на регулювання розвитку підприємництва;
- підприємницьким структурам дотримуватись нормативних положень комплексної програми розвитку підприємництва в регіоні, встановлювати свої бізнес-цілі не лише з власних потреб, але й з позицій забезпечення досяжності інтересів органів місцевого самоврядування, освітніх і наукових інституцій, практично долучатись до розробки освітніх процесів і програм, сприяючи їх удосконаленню та формуванню професійної компетентності сучасного підприємця, забезпечувати виконання умов щодо стажування науково-педагогічних працівників і практичної підготовки студентства, залучати до обговорення бізнес-проектів, інноваційних та інвестиційних проєктів викладачів освітніх і наукових закладів регіону [65].

Створення регіональних студій підприємницької майстерності в змозі забезпечити: нарощування продукування інноваційних технологій, зокрема й управлінських; формування у суспільстві позитивного сприйняття сучасного підприємця; поглиблення взаємодії влади, освіти та бізнесу; розвиток організаційних передумов формування інноваційно орієнтованої економіки України; розвиток теоретичних і методичних основ регіоналістики, інноватики, інституціоналізму.

Досвід розвинених країн свідчить, що в умовах глобальної конкуренції на світовому ринку виграє той, хто має розвинену інфраструктуру реалізації нововведень, хто володіє найефективнішим механізмом інноваційної діяльності і використовує увесь діапазон технологій створення та реалізації інновацій.

Отже, інноваційна інфраструктура охоплює діяльність у рамках інноваційного процесу (науку — техніку — виробництво — споживання) і їй мають бути притаманні такі властивості:

1. Поширеність у всіх регіонах, що дасть змогу вирішувати на місцях задачі функціонально повного інноваційного циклу: від маркетингу і техніко-економічного обґрунтування до впровадження у виробництво новацій з кадровим забезпеченням та сервісним обслуговуванням.

2. Універсальність, що забезпечить реалізацію будь-якого проєкту під ключ у будь-якому секторі економіки чи виробництва.

3. Професіоналізм, який базується на сумлінному і якісному обслуговуванні замовника, об'єктивному і зацікавленому ставленні до «чужих» знань, наукових технологій, обладнання і систем.

4. Конструктивність, яка забезпечить орієнтацію на кінцевий результат.

5. Фінансова та інформаційна забезпеченість.

6. Гнучкість, яка забезпечить адаптивність інноваційної інфраструктури до змін вимог ринку.

Інноваційний тип економічного розвитку дедалі більше стає тим фундаментом, який визначає економічну міць країни та її перспективи на світовому ринку. Проте, здійснюючи політику регулювання й стимулювання інноваційного розвитку, держава змушена постійно розв'язувати проблему балансу розподілу суспільних ресурсів.

Зважаючи на обмеженість джерел фінансування (власні кошти, державний бюджет та кошти замовників) й недоступність більшості з них для організацій науково-технологічної сфери, особливого значення набуває пошук й використання нових джерел, форм і методів фінансового забезпечення даного виду діяльності. Тому, поряд з традиційними банківськими технологіями — кредитами, повинні з'являтися і нові — франчайзинг, лізинг, факторинг, форфейтинг.

Окрім застосування нетрадиційних методів фінансування, треба також відмовитися від політики скорочення участі держави і місцевих органів влади в інвестиційному процесі. Оскільки активність використання різних джерел фінансового забезпечення інноваційної сфери можлива за доповнення ресурсів підприємницьких структур відповідними коштами на рівні держави. При цьому участь держави в інвестуванні інноваційних проектів може здійснюватися як прямими методами — за рахунок фінансових ресурсів у складі державного чи місцевого бюджетів і позабюджетних фондів, так і заходами непрямого впливу — встановлення системи пільг.

Впровадження стратегії з розвитку інноваційної активності в регіоні передбачає своєрідну інструкцію, що ставитиме за основу збільшення кількості інноваційно-активних підприємств, створення нових видів продуктів, технологічних процесів, а також їхня реалізація, залучення до роботи науковців та проведення науково-дослідних та дослідно-конструкторських робіт в межах регіону.

Надання пільгового оподаткування та кредитування знизить податкове навантаження на діяльність підприємств та дасть змогу використовувати власні та залучені кошти на розвиток діяльності, а саме: витрати на розробки нового продукту та їх тестування, купівля нового обладнання, освоєння та вивчення нової інформації тощо.

Підтримка діяльності інноваційно-активних підприємств полягає у наданні інформаційно-консультаційних послуг, що дадуть змогу допомогти вирішити те чи інше питання чи проблему.

В свою чергу, реалізована підприємницька ініціатива буде базою для виникнення нових ідей, нових знань, нових спеціальностей, нових форм взаємодії з контрагентами, нових підходів до захисту соціально-трудових відносин, нових методів регулювання підприємницької діяльності, а також сприятиме розвитку економіки регіо-

нів та країни в цілому. Шляхом стимулювання підприємницької ініціативи розвиватиметься й інноваційна активність в регіоні [65].

5.3. Обґрунтування заходів із забезпечення розвитку підприємництва в контексті впровадження інноваційної моделі високотехнологічної економіки України та її регіонів

Розвиток інноваційної активності повинен відбуватись в контексті розробки та реалізації стратегій розвитку регіонів України. Зокрема, у Волинській області шляхом реалізації відповідної стратегії на 2020 р. це здійснюється через запровадження суб'єктам підприємницької діяльності пільгового оподаткування та кредитування, регіональної підтримки інноваційно активним підприємствам тощо. В сукупності, це вимагає розробки системи проектних заходів з активізації підприємницької діяльності.

З метою розвитку підприємництва у Волинському регіоні пропонуємо впровадити такі ідеї [96]:

- створення відділу в структурі ЦНАП з сприяння розвитку підприємництва;
- розроблення та впровадження проекту розвитку інфраструктури підприємницького середовища Волинської області;
- розроблення та впровадження проекту створення центру надання інформаційно-консалтингових послуг суб'єктам підприємництва Волині.

Запропоновані проекти позитивно вплинуть на розвиток підприємницького середовища, що сприяє активізації регіональної економіки, розвитку регіональної інфраструктури, створенню нових робочих місць, виробництву нових видів продукції (нових послуг) [79].

Важливою особливістю виконання проектів є те, що вони потребують високоякісного підходу до його впровадження. Невміле виконання проектів може призвести до низького розвитку підприємництва, а за умови професійного підходу Волинський регіон досягне відповідного рівня підприємницької та інноваційної активності.

Ідея проєктів полягає у активізації підприємницької ініціативи, розвитку підприємницької діяльності у Волинській області та забезпечення успішної діяльності суб'єктами підприємництва.

Цілями проєкту виступають: надання населенню консультаційних послуг задля розвитку власної справи; поліпшення умов для розвитку підприємництва у Волинській області; забезпечення керівників підприємств експертними порадами з приводу фінансових, комерційних, юридичних, технологічних та технічних питань.

Кожному проєкту характерні наявні ризики, які стримуватимуть їх реалізації та розвиток підприємництва в цілому:

- нестабільність економічного законодавства та поточної економічної ситуації в регіоні;
- низький рівень фінансування або його відсутність;
- невизначеність цілей, інтересів та поведінки споживачів.

Коротка характеристика проєктних заходів з приводу активізації підприємницької діяльності та показники ефективності впровадження проєктних заходів зведені у таблиці 5.2.

Таблиця 5.2. Проєкт заходів з розвитку підприємництва у Волинській області

Назва проєкту	Створення відділу в структурі ЦНАП з сприяння розвитку підприємництва	Проєкт розвитку інфраструктури підприємницького середовища Волинської області	Проєкт створення центру надання інформаційно-консалтингових послуг суб'єктам підприємництва Волині
Ідея проєкту	Активізація підприємницької ініціативи у Волинському регіоні	Сприяння розвитку підприємницької діяльності у Волинській області	Забезпечення успішної діяльності суб'єктами підприємництва
Ціль проєкту	Надання населенню консультаційних послуг задля розвитку власної справи	Поліпшення умов для розвитку підприємництва у Волинській області	Забезпечення керівників підприємств експертними порадами з приводу фінансових, комерційних, юридичних, технологічних та технічних питань
Термін реалізації	5 років	4 роки	7 років

Закінчення табл. 5.2

Інвестиційні кошти	75325,0	252536,0	128356,0
Наявні ризики	Нестабільність економічного законодавства та поточної економічної ситуації в регіоні	Низький рівень фінансування або його відсутність	Невизначеність цілей, інтересів та поведінки споживачів
Показники ефективності:			
▪ чистий грошовий потік, грн.	266114,72	363420,00	333668,51
▪ індекс доходності проекту	4,53	2,44	3,58
▪ термін окупності проекту, років	1,89	4,52	3,97
▪ внутрішня норма рентабельності, %	61,2	15,7	17,3

Так як найбільш економічно привабливим виступає впровадження проекту щодо створення відділу в структурі ЦНАП з сприяння розвитку підприємництва у Волинській області, більш детально проаналізуємо доцільність впровадження даного проекту.

Проект потребує залучення коштів з регіонального бюджету. Реалізація проекту повністю забезпечується його доходною частиною.

Характеристики проекту. Відділ в структурі ЦНАП з сприяння розвитку підприємництва у Волинській області призначений для сприяння розвитку підприємницької ініціативи в регіоні, а також розвитку підприємництва, що активізуватиме економічний розвиток. Фахівцями відділу буде здійснено консультаційний супровід процесу створення та функціонування нових підприємницьких структур на початковому етапі, а також здійснюватиметься інформування з приводу надання фінансової підтримки чи визначених пільг.

Для забезпечення досягнення вказаних цілей для активізації підприємництва розрахункова сума коштів, які необхідно вкласти для втілення проекту, складає 75325 грн. Ця сума буде використана

для оренди приміщення в структурі ЦНАП, навчання персоналу та забезпечення відділу відповідною оргтехнікою.

Оцінку ефективності проекту здійснюють за допомогою наступних показників: чистий приведений дохід, індекс дохідності, індекс рентабельності, термін окупності, внутрішня норма прибутковості. Ефективність впровадження даного проекту економічно обґрунтовано розрахованими показниками (табл. 5.3–5.5).

Таблиця 5.3. Розрахунок грошового потоку

Показник	Період експлуатації проекту				
	1 рік	2 рік	3 рік	4 рік	5 рік
Виручка від реалізації проекту, грн.	98035	110321	115022	122354	127214
В тому числі ПДВ, грн.	16339,17	18386,83	19170,33	20392,33	21202,33
Собівартість реалізованих послуг, грн.	32870	34124	35446	41254	41865
▪ заробітна плата, грн.	17632	17632	18535	18535	18535
▪ амортизація, грн.	5352	5352	5352	5352	5352
▪ комунальні послуги, грн.	6636	6987	7023	12534	12946
▪ інші витрати, грн.	3250	4153	4536	4833	5032
Валовий прибуток, грн.	48825,83	57810,17	60405,67	60707,67	64146,67
Податок на прибуток, грн.	8788,65	10405,83	10873,02	10927,38	11546,4
Чистий прибуток, грн.	40037,18	47404,34	49532,65	49780,29	52600,27
Грошовий потік, грн.	45389,18	52756,34	54884,65	55132,29	57952,27

Таблиця 5.4. Розрахункові дані проекту для обчислення показника чистого приведенного доходу

Показник	Значення
Потреба в інвестиціях, грн.	75325
Період експлуатації проекту, років	5
Сума чистого грошового потоку всього, грн. В тому числі:	266114,72
1-й рік	45389,18
2-й рік	52756,34
3-й рік	54884,65
4-й рік	55132,29
5-й рік	57952,27

Таблиця 5.5. Розрахунок чистої теперішньої вартості

Роки	Показник		
	Майбутня вартість	Коефіцієнт дисконтування $1/(1+i)^n$	Поточна вартість проєкту
1	45389,18	0,909	41258,77
2	52756,34	0,826	43576,73
3	54884,65	0,751	41218,37
4	55132,29	0,683	37655,35
5	57952,27	0,621	35988,36
Всього:	266114,72	–	199697,58

Фінансові питання. Потреба в інвестиціях за п'ять років експлуатації проєкту — 75325 грн. Собівартість реалізованих послуг за перший період експлуатації — 32870 грн, другий рік — 34124 грн, третій рік — 35446 грн, четвертий рік — 41254 грн, п'ятий рік — 41865 грн.

Прогнозування потоків платежів. Проєкт з позитивним значенням показника чистого приведеного доходу (сума поточних ефектів за весь розрахунковий період, приведена до початкового кроку, або перевищення інтегральних результатів над інтегральними затратами) дозволяє збільшити капітал на суму 124372,58 грн. Виручка від реалізації проєкту за перший рік експлуатації — 98035,0 грн, за другий рік — 110321,0 грн, за третій рік експлуатації проєкту — 115022,0 грн, четвертий рік — 122354 грн і п'ятий рік — 127214,0 грн.

При від'ємній величині чи рівній нулю показника, проєкт має бути відхилений, оскільки він не принесе додатковий дохід на вкладений капітал. Проєкт з позитивним значенням показника чистого приведеного доходу дозволяє збільшити капітал організації та його ринкову вартість. Так як значення чистого приведеного доходу є позитивним, пропонується інноваційний проєкт слід рекомендувати до впровадження.

Підготовка до реалізації проєкту складатиме близько двох тижнів, період запуску проєкту становитиме 3 місяці, період прогнозованої експлуатації проєкту близько 5 років.

Сума чистого грошового потоку у перший рік — 45389,18 грн., другий рік — 52756,34 грн, третій рік — 54884,65 грн, четвертий рік — 55132,29 грн, п'ятий — 57952,27 грн.

Майбутня вартість реалізації проєкту за п'ять років становитиме 266114,72 грн, для реальної оцінки вартості проєкту проводимо дисконтування грошових потоків, після чого вартість проєкту складатиме 199697,58 грн.

Розрахуємо строк окупності, який вказує кількість років, потрібних для відшкодування капітальних витрат проєкту з чистих сумарних доходів проєкту. Критерій прямо пов'язаний з відшкодуванням капітальних витрат проєкту у найкоротший період часу і не сприяє проєктам, які дають великі вигоди лише згодом. Він не може слугувати за міру прибутковості, оскільки грошові потоки після строку окупності не враховуються. Термін окупності проєкту становить 1,89 року.

Проєкт з позитивним значенням показника чистого приведеного доходу, відносно невеликим терміном окупності (1 рік і 11 місяців), слід вважати доцільним для впровадження. Реалізація даного проєкту принесе економічну вигоду для розвитку підприємництва в регіоні.

Таким чином, запропоновані проєктні рішення для активізації підприємницької ініціативи є основою підвищення інноваційної активності в регіоні, а розвиток підприємницької ініціативи у взаємозв'язку з інноваційною активністю за допомогою державної підтримки сприятиме розвитку підприємництва як в Україні в цілому, так і в її регіонах.

ВИСНОВКИ

У монографії запропоновано нове вирішення актуального науково-прикладного завдання — удосконалення теоретико-методичних положень і надання практичних рекомендацій щодо розвитку інноваційної моделі економіки України та її регіонів на основі реалізації підприємницького чиннику.

На основі критичного аналізу наукових досліджень вітчизняних та зарубіжних учених з проблем інноватики досліджено хронологію формування інноваційної теорії, уточнено сутність понять «інновація», яке пропонується тлумачити як результат реалізації нових товарів (робіт, послуг тощо), а також їх вдосконалення суб'єктом господарської діяльності з метою підвищення їх конкурентоспроможності і забезпечення потреб споживачів та «інноваційна економіка», під яким пропонується розуміти економіку суспільства, в якій стабільне функціонування підсистем її виробництва і відтворення підсистеми життєзабезпечення доповнено процесами розвитку, що визначають спрямованість позитивних змін у цих підсистемах і які формуються на позитивному ставленні до інновацій.

Вивчення особливостей та проблем формування інноваційної моделі розвитку економіки України та її регіонів показало, що інноваційна економіка в умовах розвитку суспільства знань характеризується провідним значенням інноваційної активності суб'єктів науки і виробництва, ростом науково-технічного виробництва, наукоємних технологій, інтелектуалізацією факторів виробництва, які формують завдяки інноваціям, новий технологічний уклад. Натомість, для України характерне зниження наукоємності ВВП, низька частка витрат на виконання досліджень і розробок у ВВП за рахунок коштів державного бюджету (0,17 %), суттєве технологічне відставання від країн з інноваційними економіками (за підіндексом «Технологічна готовність» у 2017–2018 рр. Україна знаходиться на 81 місці серед країн світу). На сучасному етапі розвитку країни притаманна інерційно-ринкова стратегія інноваційного розвитку економіки, а застосовувана державна інноваційна політика України є низько ефективною (в Європі Україна належить до групи країн «Повільний інноватор»).

Підтверджено, що рушійною силою сучасної економіки виступає підприємництво. Аналіз змісту наукових праць вчених, законодавчо-нормативної бази регулювання підприємницької діяльності в Україні дають підстави розглядати підприємництво як інтелектуальну ризикову діяльність ініціативної людини, яка володіє необхідними особистісними творчими здібностями та використовує їх для успіху власної справи. Встановлено, що розвиток підприємництва забезпечується не лише налагодженням системи взаємозв'язків між суб'єктами підприємництва, інфраструктурним забезпеченням та державними і недержавними інститутами національного і регіонального рівнів управління, але й активізацією підприємницької ініціативи, належним формуванням її мотивів і стимулів.

Встановлено, що підприємництво має взаємозв'язок з інноваційним розвитком країни. На сучасному етапі інноваційний розвиток, окрім впливу з боку держави, перебуває в тісному зв'язку з розвитком регіонів. Вплив на розвиток інноваційної діяльності на мезорівні передбачає регіональну підтримку, розвиток техніко-технологічної бази регіону та формування інвестиційної привабливості. Поєднуючи фактори розвитку інноваційної діяльності на макро- та мезо- рівнях активізується розвиток підприємництва як в цілому в країні, так і в її регіонах.

Узагальнення методичних проблем дослідження підприємництва в контексті інноваційного розвитку економіки країни та її регіонів стало основою розроблення методичного підходу до аналізу та оцінки розвитку інноваційного підприємництва регіонів країни, а також методики дослідження підприємництва в контексті розвитку інноваційної моделі розвитку економіки України та її регіонів, яка слугує основою обґрунтування майбутніх рішень, що враховують результати аналізу тенденцій розвитку підприємницької діяльності в регіонах України, розвитку підприємницької ініціативи та інноваційної активності в регіонах України, оцінки впливу підприємницької ініціативи на розвиток інноваційної активності, розробки пропозицій щодо стимулювання підприємницької ініціативи та розвитку інноваційної активності в регіоні.

Аналіз підприємницької діяльності дозволив встановити, що на сучасному етапі розвитку підприємництва на фоні збільшення чисельності фізичних осіб підприємців скорочується загальна чисель-

ність підприємств-суб'єктів підприємництва. Аналіз структурних змін у сфері підприємництва вказує на незначні зрушення позитивного характеру, переважання в загальній структурі частки мікропідприємств. Недоліком є те, що внаслідок суттєвого скорочення частки великих та середніх підприємств скорочується чисельність зайнятих та найманих працівників у всіх областях України, окрім м. Київ, хоча й у 2018 році спостерігається позитивна тенденція. Також варто відмітити, що зростає обсяг реалізованої продукції у вартісному вимірі, проте це не можна визнати позитивним явищем, внаслідок інфляційних процесів, адже обсяг продукції в натуральних вимірниках суттєво скорочується. Результати SWOT-аналізу розвитку підприємництва показали, що на сучасному етапі він перебуває в депресивному стані як в Україні, так і в регіонах.

Узагальнення тенденцій показників інноваційної діяльності в регіональному розрізі та по Україні в цілому дозволило встановити, що незаперечними лідерами є Харківська область та м. Київ, до регіонів, що позиціонують як «регіони, що наздоганяють лідера» слід віднести Дніпропетровську область, ще ряд областей позиціонують як «стійкі інноватори», зокрема Львівська, Запорізька та Миколаївська області. Застосування інтегрального методу щодо визначення інноваційної активності в Україні в цілому та Волинському регіоні зокрема показало, що рівень інноваційної активності протягом 2012-2018 рр. підвищився у Волинській області з 0,323 до 0,472, тоді як в Україні інтегральний показник зріс від низького рівня (0,390) до середнього (0,522). Виявлені зрушення є позитивними, але незначними.

З метою встановлення ступеню впливу підприємницької ініціативи на розвиток інноваційної активності використано пакет прикладних програм Statistica 10.0. Методом одновірної лінійної регресії визначено, що при зростанні фактора підприємницької ініціативи з розрахунку на 1,0 зміна фактора інноваційної активності у Волинській області становить 0,454, а в Україні — 0,392.

Для виправлення ситуації необхідно сприяти розвитку видів діяльності з високою наукоємністю, тобто перейти від низькотехнологічної ресурсної до високотехнологічної інноваційної економіки. Впровадження інноваційної моделі високотехнологічної економіки України та її регіонів потребує чіткого усвідомлення ролі держави

у взаємодії з бізнесом та визначення інструментів для розвитку промисловості. Особливо це стосується тих виробництв, від яких залежить успішне використання результатів НДіДКР, що забезпечують інновації майбутнього. З метою активізації інноваційних процесів запропоновано удосконалити місцеву економічну політику, ключовим завданням якої є активізація господарської діяльності в реальному секторі економіки регіону.

В якості шляхів активізації розвитку підприємництва слід розглядати удосконалення підприємницького середовища через розвиток інфраструктурних утворень та створення можливостей для стимулювання підприємницької ініціативи. Зокрема, це потребує визначення таких напрямів підвищення підприємницької ініціативи та розвитку інноваційної активності в регіонах України: створення регіональних студій підприємницької майстерності, використання механізму активізації розвитку підприємницького середовища, реалізувати стратегію розвитку інфраструктурного забезпечення цього сектору, що вбачатиме створення центрів консалтингової підтримки підприємців, центрів приватного партнерства, центрів інформаційного обслуговування підприємницьких структур, де будуть сформовані всі умови для стимулювання підприємницької ініціативи.

З метою активізації підприємництва у Волинській області пропонуємо впровадження ряду проєктів. Найбільш економічно вигідним виступає впровадження проєкту щодо створення відділу в структурі ЦНАП з сприяння розвитку підприємництва у Волинській області, який передбачає розвиток підприємницької ініціативи в регіоні, а також розвиток підприємництва в цілому, що активізуватиме економічний стан регіону.

Таким чином, удосконалення теоретико-методичних положень і надання практичних рекомендацій щодо розвитку інноваційної моделі економіки України та її регіонів на основі врахування впливу підприємницького чиннику забезпечить подальше економічне зростання та захист інтересів України в умовах поглиблення дисбалансів економіки.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

- 1.Базилевич В. Д. Экономическая теория. Политэкономия : учебник. Москва : Рыбари, 2009. 870 с.
2. A world of possible futures. Global Business Cycle, showing economic confidence & activity. URL: http://nowandfutures.com/forecast.html#vix_vxo.
3. Дичківська І. М. Інноваційні педагогічні технології : навч. посіб. Київ : Академ-видав, 2004. 352 с.
4. Англо-русский словарь / под ред. О. С. Ахмановой, А. М. Уилсон. 7-е изд., стереотип. Москва : Рус. яз., 1999. 298 с.
5. Бусел В. Т. Великий тлумачний словник сучасної української мови. Київ : «Перун», 2005. 1728 с.
6. Шумпетер Й. Теория экономического развития. Капитализм, социализм и демократия / пер. с нем. В. С. Автономова, М. С. Любского, А. Ю. Чепуренко. Москва : Эксмо, 2008. 864 с.
7. Санто Б. Инновация как средство экономического развития / пер. с венг. ; общ. ред. и вступ. ст. Б. В. Сазонова. Москва : Прогресс, 1990. 296 с.
8. Керівництво Осло. Рекомендації щодо збору та аналізу даних стосовно інновацій / Організація економічного співробітництва та розвитку. 3-тє вид. пер. з англ. Київ, 2009. 163 с.
9. Економічна енциклопедія: У трьох томах. Т. 1 / Редкол.: С. В. Мочерний (відп. ред.) та ін. Київ : Видавничий центр «Академія», 2001. 864 с.
10. Портер М. Конкурентная стратегия. Методика анализа отраслей и конкурентов / пер. с англ. 2-е издание. Москва : ООО «Альпина бизнес Букс», 2006. С. 452.
11. Антонюк Л. Л., Поручник А. М., Савчук В. С. Інновації: теорія, механізм розробки та комерціалізації : монографія. Київ : КНЕУ, 2003. 394 с.
12. Котлер Ф. Маркетинг менеджмент. Экс пресс-курс. 2-е изд. / Пер. с англ. под ред. С. Г. Божук. СПб. : Питер, 2006. 464 с.
13. Про інноваційну діяльність : Закон України від 04.07.2002 № 40-IV // Відомості Верховної Ради України (ВВР). 2002. № 36,

с. 266, зі змінами та доповненнями. URL: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/40-15>.

14. Федулова Л. І. Інноваційна економіка : підручник для студ. вищ. навч. закл. Київ : Либідь, 2006. 477 с.

15. Головка Л. Інституціональні умови формування моделі інноваційної економіки. *Розвиток форм та методів сучасного менеджменту, економіки і права в умовах глобалізації* : Матеріали 4-ї міжнар. наук.-практ. конф. Т 1. Дніпропетровськ, 2016. 324 с.

16. Инновационный менеджмент : Учебник для вузов / С. Д. Ильенкова, Л. М. Гохберг, С. Ю. Ягудин и др. Москва : Банки и биржи, ЮНИТИ, 1997. С. 318.

17. Фатхутдинов Р. А. Инновационный менеджмент : учеб. СПб. : Питер, 2003. 400 с.

18. Дорофеев В. Д., Дресвянников В. А. Инновационный менеджмент : учеб. пособие. Пенза : Изд-во Пенз. гос. ун-та, 2003. 189 с.

19. Ілляшенко С. М. Управління інноваційним розвитком: проблеми, концепції, методи : навч. посіб. Суми : ВТД «Університетська книга», 2003. 278 с.

20. Краус Н. М. Інноваційна економіка: дефініція поняття та інституціональний базис розвитку. *Науковий вісник Мукачівського державного університету. Серія «Економіка»*. 2015. Випуск 2(4). С. 36–41.

21. Гусев В. О. Державна інноваційна політика: методологія формування та впровадження : монографія. Донецьк : Юго-Восток, 2011. 624 с.

22. Авігдора Г., Капіца Ю. Законодавче регулювання інноваційної діяльності в Європейському Союзі та державах — членах ЄС. Київ : Фенікс, 2011. С. 29–35.

23. Здір В. А. Інноваційна модель розвитку української економіки: вплив інноваційних та науково-технічних пріоритетів. *Ефективна економіка*. 2012. № 9. URL: <http://www.economy.nayka.com.ua/?op=1&z=1752>.

24. Федулова Л. І., Мазаракі А. А., Андрощук Г. О. Інноваційна політика : підручник. Київ : Київ. нац. торг.-екон. ун-т, 2012. 604 с.

25. Інноваційна Україна 2020: національна доповідь / за заг. ред. В. М. Гейця. Київ : НАН України, 2015. 336 с.

26.Кривов'язюк І. В. Інноваційна економіка : навч. посіб. Київ : Кондор-Видавництво, 2016. 384 с.

27.Кривов'язюк І. В. Кризові явища в українській економіці та їх зв'язок з циклічністю. *Економіка та держава*. Міжнародний наук.-практ. журнал. 2010. № 12. С. 3–5.

28.Меша О. В. Інноваційна політика як засіб створення інноваційної моделі розвитку економіки. *Проблеми розвитку внешнеэкономических связей и привлечения иностранных инвестиций: региональный аспект. Сборник научных трудов*. Донецк : ДонНУ, 2008. С.724–729.

29.Мягкова О. В. Закордонний досвід державного регулювання науково-технічної та інноваційної діяльності. *Сучасні питання економіки та права*. 2012. № 2. С. 5–13.

30. McCahery J. A., Vermeulen E. P., Hisatake M., Saito J. The New Company Law. What Matters in an Innovative Economy? *ECGI — Law Working Paper No. 75/2006*. URL: <http://dx.doi.org/10.2139/ssrn.942993>.

31. Ranchordas S. Does Sharing Mean Caring? Regulating Innovation in the Sharing Economy. *Minnesota Journal of Law, Science & Technology*. 2015. URL: <http://ssrn.com/abstract=2492798>.

32. Shiyani A., Nikiforova L. Why Do Inefficient Innovative Institutions Have Place in Russia and Ukraine? *Social Science Electronic Publishing*. 2011. URL: <http://ssrn.com/abstract=1808131>.

33. Стратегія розвитку сфери інноваційної діяльності на період до 2030 року / Розпорядження Кабінету Міністрів України від 10 липня 2019 р. № 526-р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/526-2019-%D1%80>.

34. Наукова та науково-технічна діяльність у 2018 році. Офіційний сайт Державної служби статистики України. URL: <http://www.ukrstat.gov.ua/>.

35. Стан розвитку науки і техніки, результати наукової, науково-технічної, інноваційної діяльності, трансферу технологій за 2018 рік. Аналітична довідка. Український інститут науково-технічної і економічної інформації МОН України. Київ, 2019. 80 с.

36. The Global Competitiveness Report 2018 / World Economic Forum. URL: <http://reports.weforum.org/global-competitiveness-report-2018>.

37. Кривов'язюк І. В., Пушкарчук І. М., Волинчук Ю. В. Проблеми впровадження інноваційної моделі високотехнологічного

розвитку економіки України. *Економічний форум*. 2017. № 2. С. 111–119.

38. Cantillon R. *Essai sur la Nature du Commerce en General*, edited with an English translation and other material by Henry Higgs, C.B. Reissued for The Royal Economic Society by Frank Cass and Co., LTD. London. 1959. URL: <http://oll.libertyfund.org/titles/cantillon-essai-sur-la-nature-du-commerce-en-general-7>.

39. Смит А. Исследование о природе и причинах богатства народов. Москва, Эксмо. 2007. 960 с.

40. Сей Ж. Б. Трактат о коммерческой экономии / Сост. вступ. И коммент. состав. М. К. Бикина, А. М. Семенова. Москва : Дело, 2000. 232 с.

41. Тюнен А. Изолированное государство в его отношении к сельскому хозяйству и национальной экономии. Предпринимательство в конце XX века / Общ ред. А. А. Дынкина, А. Р. Стерлинг, И. В. Тулина и др. Москва : Наука, 1992. 313 с.

42. Francis A. Walker. *The Wages question: A Treatise on Wages and the Wages Class*. London: Macmillan and Co, 1876. URL: <http://www.econlib.org/library/YPDBooks/Walker/wlkWQCover.html>.

43. Шумпетер Й. Теория экономического развития (Исследования предпринимательской прибыли, капитала, кредита, процента и цикла конъюнктуры). Москва : Прогресс, 1982. 455 с.

44. Найт Ф. Х. Риск, неопределенность и прибыль / Пер. с англ. Москва : Дело, 2003. 360 с.

45. Друкер П. Ф. Рынок: как войти в лидеры. Практика и принципы. Москва, 1992. 351 с.

46. Хайек Ф. А. Индивидуальный и экономический порядок. Москва : Начала, 2001. 256 с.

47. Vesper K. H. *New venture strategies*. Englewood Cliffs. NJ : Prentice-Hall, 1989.

48. Самуельсон П. Економіка : Підручник. Львів : Світ, 1993. 496 с.

49. Зомбарт В. Современный капитализм. Т. 1. Генезис капитализма / пер. с нем. под ред. В. Базарова и И. Степанова; с предисловием И. Степанова. Москва : Издание С. Скимунта, 1933–1934. 584 с.

50. Хизрич Р. Предпринимательство, или как завести собственное дело и добиться успеха / Пер. с англ. Р. Хизрич, М. Питерс;

Общ. ред. В. С. Загашвили. Москва : Прогресс, 1992. URL: <http://managementlib.ru/books/item/f00/s00/z0000004/index.shtml>.

51. Карлоф Б. Деловая стратегия: концепция, содержание, символы. Москва : Экономика, 1991. 239 с.

52. Предпринимательство : учебник / Под ред. М. Г. Лапусты. Москва : ИНФРА-М, 2000. 448 с.

53. Господарський кодекс України // Відомості Верховної Ради України. 2003. № 18, 19–20, 21–22 (ст. 144). URL: <http://zakon1.rada.gov.ua/laws/show/436-15>.

54. Авдієнко О., Крахмальова Н. Перспективи розвитку підприємницької діяльності в Україні. *Освітньо-інноваційна інтерактивна платформа «Підприємницькі ініціативи»* : Матеріали I Всеукр. наук. інтернет-конференції (7 грудня 2016 р.). Київ : КНУТД, 2016. С. 29–30.

55. Антонюк Д. А., Мокій А. І., Антонюк І. Багаторівнева структурно-динамічна модель підприємництва. *Теоретичні і практичні аспекти економіки та інтелектуальної власності* : збірник наукових праць. 2016. Вип. 14. С. 69–76.

56. Антонюк Д. А. Концептуальні аспекти інституціональної інфраструктури підприємництва. *Сталий розвиток економіки*. 2014. № 2. С. 177–182.

57. Артеменко О. О. Об'єктивні передумови становлення та умови функціонування підприємницької діяльності в підприємствах АПК. *Вісник Харківського національного технічного університету сільського господарства імені Петра Василенка*. 2017. № 185. С. 82–88.

58. Ачкасов А. Є., Петрова В. Ф., Піонтківський П. В. Формування підприємницького середовища в Україні. *Проблеми і перспективи розвитку підприємництва*. 2014. № 2 (7). Том 2. С. 5–9.

59. Бутенко А. І., Сараєва І. М., Носова Н. І. Напрямки розвитку інфраструктури підтримки малого підприємництва на регіональному рівні. *Економічні інновації: Зб. наук. пр.* 2012. Вип. 49. С. 89–96.

60. Василишин Н. Є. Дослідження взаємозв'язку і взаємовпливу понять «підприємницьке середовище» та «підприємницький клімат». *Моделювання регіональної економіки*. 2013. № 1. С. 92–98.

61. Говорушко Т. А., Гудзь Ю. Ф. Підприємницьке середовище та його вплив на ефективність господарської діяльності малих

підприємств (на прикладі харчової промисловості Волинської області) : монографія. Луцьк : ПрАТ «Волинська обласна друкарня», 2011. 272 с.

62. Дяченко Т. А. Теоретико-методичні засади оцінки конкурентного середовища та конкурентної позиції підприємства на ринку. *Маркетинг і менеджмент інновацій*. 2012. № 4. С.203–208.

63. Ємельянов В. М. Методи державного регулювання поведінки суб'єктів ринкових стосунків в регіонах. *Державне управління: удосконалення та розвиток*. 2011. № 8. URL: <http://www.dy.nauka.com.ua/?op=1&z=309>.

64. Кривов'язюк І. В. Об'єктивні закономірності та теоретичні засади створення регіональних студій підприємницької майстерності в умовах децентралізації економіки. *Ефективна економіка*. 2017. №3. URL: <http://www.economy.nauka.com.ua/?op=1&z=5480>.

65. Кривов'язюк І. В. Концепт створення регіональних студій підприємницької майстерності. *Молодий вчений*. 2017. № 3(43). С. 698–701.

66. Купалов Р. О. Державне регулювання розвитку підприємницького середовища в умовах глобалізації : автореф. дис. ... канд. наук з держ. упр. : 25.00.02; Класич. приват. ун-т. Запоріжжя, 2011. 20 с.

67. Полінкевич О. Методичні підходи до системного аналізу промислових підприємств у підприємницькому середовищі. *Економічний часопис Східноєвропейського національного університету імені Лесі Українки*. 2016. №1. С. 35–39.

68. Череп О. Г. Вибір стратегічних напрямків інвестиційної діяльності підприємств. *Фінансово-кредитна діяльність: проблеми теорії та практики*. 2011. Вип. 2. С. 96–103.

69. Щеглюк С. Д., Коломієць О. Г. Особливості та інституційні проблеми розвитку підприємництва регіону. *Науковий вісник НЛТУ України*. 2016. Вип. 26.6. С. 275–281.

70. Економічна енциклопедія: У трьох томах / Ред. С. В. Мочерний та ін. Київ : Видавничий центр «Академія», 2000–2003. 864 с.

71. Економічний розвиток України: інституціональне та ресурсне забезпечення : монографія / О. М. Алімов, А. І. Даниленко, В. М. Трегобчук та ін. Київ : Об'єднаний ін-т економіки НАН України, 2005. 540 с.

72. Созонова Т. Ю. Цели и мотивы предпринимательской деятельности. *Вестник Новгородского государственного университета*. 2013. № 74. Т.1 С. 61–65.

73. Финансовый словарь / Академик. URL: http://dic.academic.ru/dic.nsf/fin_enc/27603.

74. Финансовый словарь трейдера / utmagazine. URL: <https://utmagazine.ru/posts/14106-predprinimatelskaya-iniciativa>.

75. Геращенко О. Підприємництво. Власна справа в Україні / Prometheus. URL: https://courses.prometheus.org.ua/courses/Prometheus/ENTREPR101/2016_T1/about.

76. Матвеева Н. С. Предпринимательская деятельность как разновидность экономической деятельности. *Управление экономическими системами*. 2010. №13. С. 8–18.

77. Кухарук Н. В. Теоретичні засади дослідження підприємницької ініціативи як фактора розвитку інноваційної активності підприємства. *Актуальні проблеми економіки та логістики* : зб. тез доп. студ. наук. круглого столу. Луцьк : РВВ Луцького НТУ, 2017. С. 21–23.

78. Дмитрієв І. А., Майборода Ю. Підприємницька активність як складова економічного механізму підприємницької діяльності на автотранспорті. *Роль молоді у процесі соціально-економічних перетворень суспільства: вітчизняний та зарубіжний досвід* : Зб. тез доп. Міжнар. наук.-практ. інтернет-конф. молодих учених, магістрантів та студентів. 2015. С. 155–156.

79. Кривов'язюк І. В., Кухарук Н. В. Теоретичні засади розвитку підприємницького середовища в умовах децентралізації економіки. *Економічний форум*. 2017. № 3. С. 51–56.

80. Гриньов А. В. Інноваційний розвиток промислових підприємств: концепція, методологія, стратегічне управління : монографія. Харків : ВД «ІНЖЕК», 2003. 308 с.

81. Зянько В. В. Інноваційне підприємництво в Україні: проблеми становлення і розвитку : монографія. Вінниця : УНІВЕРСУМ-Вінниця, 2005. 263 с.

82. Кузьмін О. Є., Кужда Т. Фактори інноваційного розвитку підприємств. 2006. URL: http://www.experts.in.ua/baza/analytic/index.php?ELEMENT_ID=11391.

83. Павлов В. І., Корецький Ю. М. Інноваційний потенціал регіону: діагностика та реалізація : монографія. Луцьк : Надстир'я, 2004. 244 с.

84. Твисс Б. Управление научно-техническими нововведениями / сокр. пер. с англ.; Авт. предисл. науч. ред. К. Ф. Пузыня. Москва : Экономика, 1989. 217 с.

85. Федулова Л. І. Інноваційний розвиток економіки: модель, система управління, державна політика : монографія. Київ : Основа, 2005. 552 с.

86. Бондаренко Н. М. Напрями підвищення інноваційної активності промислових підприємств. 2010. URL: http://ea.donntu.edu.ua/bitstream/123456789/4031/1/s8_48_bondarenko.pdf.

87. Лабунська С. В. Інноваційна діяльність підприємства як фактор ризику та умова зміцнення його економічної безпеки. *Вісник Національного університету «Львівська політехніка»*. 2012. № 725 : Проблеми економіки та управління. С. 297–304.

88. Управление организацией: Энциклопедический словарь / под ред. А.Г. Поршнева и др. Москва : ИНФРА-М, 2001. 812 с.

89. Паламарчук Л. С. Словник української мови / Українська мова: енциклопедія. Київ : Вид-во «Укр. енцикл.» ім. М. Бажана, 2004. 612 с.

90. Владимірова М. С., Зубенко І. В. Підприємництво як фактор динамізму ринкової економіки. *Молодий вчений*. 2017. № 5(45). С. 517–520.

91. Капранова Л. Г. Сучасний стан підприємництва в Україні. *Вісник Приазовського державного технічного університету. Серія «Економічні науки»*. 2016. Вип. 31 (1). С. 315–325.

92. Кобеля З. І., Антохова І. М. Стимулювання розвитку підприємництва в Україні. *Економіка, фінанси, менеджмент: актуальні питання науки і практики*. 2016. № 6. С. 48–60.

93. Кравченко М. С. Сучасні проблеми розвитку підприємництва в Україні. *Проблеми та перспективи розвитку економіки Донбасу і Приазов'я* : матеріали міжнар. наук.-практ. конф. (Маріуполь, 25–26 травня 2017 р.). Маріуполь, 2017. С. 204–205.

94. Скоробогатова Н. Є. Проблеми розвитку підприємництва в реаліях української економіки. *Проблеми системного підходу в економіці*. 2017. №4(60). С. 119–124.

95.Скорук О. В. Стан та проблеми розвитку підприємництва в Україні. *Східна Європа: економіка, бізнес та управління*: електр. фах. вид. 2016. Вип. 2. С. 107–110.

96.Кривов'язюк І. В., Кухарук Н. В. Розвиток підприємництва в Україні та її регіонах. *Східна Європа: економіка, бізнес та управління*: електр. фах. вид. 2018. Випуск 3 (14). URL: <http://www.eastern-europe-ebm.in.ua/index.php/2018>.

97.Мілевська Т. С. Оцінка інноваційної активності регіону. *БізнесІнформ*. 2012. № 4. С. 104–107.

98.Мальцев В. С., Коренянюк Г. І. Порівняльний аналіз інноваційної активності підприємств країн ЄС та України за показниками CIS. *Соціально-економічні проблеми сучасного періоду України*. 2015. № 3 (113). С. 67–74.

99.Полякова Ю. В. Інноваційна активність промислових підприємств України. *Вісник Дніпропетровського університету*. 2012. № 1. С. 74–82.

100.Ганущак-Єфіменко Л. М., Щербак В. Г. Розвиток інноваційного підприємництва на засадах кластерної організації. *Актуальні проблеми економіки*. 2016. №11 (185). С. 88–96.

101.Пуліна Т. В., Коротунова О. В., Атаманюк К. В. Аналіз інноваційної активності машинобудівного комплексу Запорізького регіону. *Економічний простір*. 2016. № 114. С. 127–138.

102.Князь О. В. Оцінювання інноваційного потенціалу підприємства. *Регіональна економіка*. 2007. № 3. С. 219–227.

103.Рудь Н. Т. Інноваційний потенціал регіону: нові підходи до оцінки. *Регіональна економіка*. 2011. №4. С.140–150.

104.Чабан В. Г. Інноваційний потенціал підприємства та його оцінка. *Фінанси України*. 2006. № 5. С. 142–148.

105.Федулова Л. І. Дослідження методик оцінювання інноваційного потенціалу промислових підприємств. *Держава та регіони*. 2008. № 4. С. 234–240.

106.Казмірчук С. Інноваційний розвиток регіону: наявний потенціал, проблеми та перспективи. *Галицький економічний вісник*. 2010. № 1(26). С. 25–35.

107.Денисюк В. Методологія оцінки та аналізу динаміки інноваційної активності промисловості регіону. *Економіст*. 2006. № 3. С. 40–43.

108. Мартьянов М. Вплив інноваційної активності регіонів на їх економічну динаміку. *Вісник ТНЕУ*. 2016. № 1. С. 54–63.

109. Мілевська Т. С. Оцінка інноваційної активності регіону. *БізнесІнформ*. 2012. № 4. С. 104–107.

110. Мех О. А. Науково-технологічний аналіз розвитку підприємства м. Києва. *Science and Science of Science*. 2012. № 1. С. 21–26.

111. Діяльність суб'єктів великого, середнього малого та мікропідприємництва // Державна служба статистики України. URL: <http://www.ukrstat.gov.ua/>.

112. Балацький О., Теліженко О., Кислий В. Теоретичні і методичні питання оцінки і прогнозування економічного потенціалу соціально-економічних систем. Звіт про науково-дослідну роботу. Суми. 2010. 123 с.

113. Наукова та інноваційна діяльність в Україні за 2012–2018 рр. // Державна служба статистики України. URL: <http://www.ukrstat.gov.ua/>.

114. Наукова та інноваційна діяльність в Україні. 2018. Статистичний збірник / Відповідальний за випуск М. С. Кузнецова. Київ : Державна служба статистики України, 2019. 107 с.

115. Обсяг реалізованої продукції (товарів, послуг) суб'єктів господарювання за видами економічної діяльності за 2012–2018 рр. // Державна служба статистики України. URL: <http://www.ukrstat.gov.ua/>.

116. Кількість найманих працівників у суб'єктів господарювання за видами економічної діяльності за 2012–2018 рр. // Державна служба статистики України. URL: <http://www.ukrstat.gov.ua/>.

117. Обсяг реалізованої промислової продукції (товарів, послуг) за видами економічної діяльності за 2012–2018 рр. // Головне управління статистики у Волинській області. URL: <http://www.lutsk.ukrstat.gov.ua/>.

118. Кількість найманих працівників у суб'єктів господарювання за видами економічної діяльності за 2012–2018 рр. // Головне управління статистики у Волинській області. URL: <http://www.lutsk.ukrstat.gov.ua/>.

119. Фишберн П. Теория полезности для принятия решений. Москва : Наука, 1978. 352 с.

120. Sturges H. The choice of a class-interval. *J. Amer. Statist. Assoc.*, 1926, 21, p. 65–66.

121. Кількість суб'єктів, взятих на облік/знятих з обліку в ЄДРПОУ за регіонами України за 2010–2018 рр. // Державна служба статистики України. URL: <http://www.ukrstat.gov.ua/>.

122. Чисельність населення у регіонах України за 2010–2018 рр. // Державна служба статистики України. URL: <http://www.ukrstat.gov.ua/>.

123. Про пріоритетні напрями інноваційної діяльності в Україні : Закон України від 08.09.2011 р. № 3715-VI // Відомості Верховної Ради України. 2012. № 19-20. ст. 166, зі змінами та доповненнями. URL: <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/3715-17>.

ДОДАТКИ

Додаток А. Динамізм кількості суб'єктів ЄДРПОУ за регіонами України протягом 2012–2018 рр. [121]

Регіони, країна	Рік						
	2012	2013	2014	2015	2016	2017	2018
Україна	1341781	1372177	1403729	1159855	1230053	1235024	1298435
АР Крим	56206	57418	56565	–	–	–	–
Вінницька	32820	33313	34221	28706	30240	29869	30984
Волинська	20804	21106	21526	19436	20419	20288	21159
Дніпропетровська	104719	106517	109071	95071	101190	95678	97495
Донецька	96242	97566	97240	86568	87853	86808	87995
Житомирська	26673	27260	28221	28286	29801	29456	30371
Закарпатська	21473	21733	22153	20856	21973	21742	22438
Запорізька	49453	49907	50412	44733	46754	45583	46501
Івано-Франківська	25658	25815	26181	25563	27055	26607	27577
Київська	55381	57315	59473	57136	63186	63257	66592
Кіровоградська	25119	25419	25467	21621	22754	22608	23487
Луганська	46536	47237	47344	41373	41560	40307	40598
Львівська	68231	69667	71161	60137	64160	64462	67578
Миколаївська	40306	40690	41948	42152	44039	44988	47383
Одеська	78666	79836	81677	70369	75168	76160	79306
Полтавська	37461	37731	37925	31482	32822	32009	32775
Рівненська	20570	20758	21095	20262	21476	21219	22041
Сумська	24300	24625	24994	21984	22854	22397	23633
Тернопільська	22369	22658	22997	20032	20927	20601	21367
Харківська	78516	80021	81803	69054	73075	73703	76760
Херсонська	30553	30741	31336	25639	27222	27169	28298
Хмельницька	28155	28492	28461	27981	29059	28447	29343
Черкаська	28974	29445	29740	25911	27649	27070	27909
Чернівецька	17696	17861	18054	15371	15899	15365	15405
Чернігівська	20444	20830	21255	20742	21663	21239	21675
м. Київ	268780	281979	297475	239390	261255	277992	309765
м. Севастополь	15676	16237	15934	–	–	–	–

Додаток Б. Чисельність населення за регіонами України протягом 2012–2018 рр., осіб [122]

Область	2012 р.	2013 р.	2014 р.	2015 р.	2016 р.	2017 р.	2018 р.
Україна	45553047	45426249	42929298	42760516	42584542	42375668	42137929
АР Крим	1965177	1967259	–	–	–	–	–
Вінницька	1627038	1618262	1610573	1602163	1590357	1575095	1559475
Волинська	1039958	1041303	1042918	1042668	1040954	1038306	1035117
Дніпропетровська	3307795	3292431	3276637	3254884	3230411	3230006	3204881
Донецька	4375442	4343882	4297250	4265145	4244057	4199216	4164389
Житомирська	1268903	1262512	1255966	1247549	1240482	1230795	1219547
Закарпатська	1254393	1256850	1259570	1259158	1258777	1258105	1256637
Запорізька	1785243	1775833	1765926	1753642	1739488	1722438	1705025
Івано-Франківська	1381788	1382096	1382553	1382352	1379915	1377323	1372852
Київська	1722052	1725478	1729234	1732235	1734471	1754598	1768176
Кіровоградська	995171	987565	980579	973150	965756	955764	944976
Луганська	2256551	2239473	2220151	2205389	2195290	2167256	2151135
Львівська	2540702	2538436	2537799	2534174	2534027	2529068	2521167
Миколаївська	1173481	1168372	1164342	1158207	1150126	1140863	1130433
Одеська	2395160	2396493	2396442	2390289	2386516	2383093	2379895
Полтавська	1467821	1458205	1448975	1438948	1426828	1413326	1399798
Рівненська	1156868	1158851	1161151	1161811	1162763	1160536	1157088
Сумська	1143249	1132957	1123448	1113256	1104529	1093770	1080726
Тернопільська	1077327	1073327	1069936	1065709	1059192	1052041	1045458

Закінчення дод. Б

Область	2012 р.	2013 р.	2014 р.	2015 р.	2016 р.	2017 р.	2018 р.
Харківська	2744419	2737242	2731302	2718616	2701188	2693138	2674626
Херсонська	1078232	1072567	1067876	1062356	1055649	1046541	1037103
Хмельницька	1313964	1306992	1301242	1294413	1285267	1273978	1264160
Черкаська	1268888	1259957	1251816	1242965	1231207	1219741	1205547
Чернівецька	907163	908508	909965	909893	908120	906686	904180
Чернігівська	1077802	1066826	1055673	1044975	1033412	1019523	1004862
м. Київ	2845023	2868702	2887974	2906569	2925760	2934462	2950676
м. Севастополь	383437	385870	-	-	-	-	-

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ЛУЦЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ ТЕХНІЧНИЙ УНІВЕРСИТЕТ

Наукове видання

**ПІДПРИЄМНИЦТВО ЯК ЧИННИК РОЗВИТКУ
ІННОВАЦІЙНОЇ МОДЕЛІ ЕКОНОМІКИ УКРАЇНИ
ТА ЇЇ РЕГІОНІВ**

Монографія

Під загальною редакцією к.е.н., проф. Кривов'язюка І.В.

Керівник видавничих проєктів: Ястребов А.О.

Друкується в авторській редакції

Дизайн обкладинки: Тишківська Н.М.

Комп'ютерна верстка: Тишківська Н.М.

Підписано до друку 03.03.2020 р.

Формат 60×84 1/16. Папір офсетний.

Гарнітура Times New Roman.

Умовн. друк. аркушів — 10,0.

Обл.-вид. аркушів — 7,01.

Тираж 300 прим.

ТОВ «Видавничий дім «КОНДОР»

Свідоцтво серія ДК № 5352 від 23.05.2017 р.

03067, м. Київ, вул. Гарматна, 29/31

тел./факс (044) 408-76-17, 408-76-25

www.condor-books.com.ua